

NR 1 | 2020
ÅRGÅNG 22

Öckerö Öarnas

SLÄKTFORSKAR FÖRENING

MEDLEMSTIDNING

Gamla fina Öckerö

Öckerö

Öckerö

Styrelsen år 2020

Ordförande	Barbro Parment	0708 78 07 97
V ordförande	Hans Taremark	96 73 25
Kassör	Gunnar Alexandersson	96 75 70
Sekreterare	Thord Källefors	0736 74 85 04
Ledamot	Helene Sörensson	96 71 55
Ledamot	Agneta Zachariasson	96 50 41 / 0733 64 67 89
Ledamot	Lena Knutsson	96 17 88
Ledamot	Mikael Ahlberg	0702 75 81 31
Suppleant	Eva Johannesson	
Suppleant	Jan Ek	0708 16 89 20

Styrelsen meddelar

Hemsidan – på www.oosf.se hittar ni föreningens hemsida.

Fotografier – Har ni några fotografier som ni vill dela med er av till vår hemsida? Hör av er till webmaster@oosf.se. Gamla fotografier är alltid intressanta.

Bankgiro – Föreningens bankgiro är **734-3999**

DNA-träff Finns det intresse i föreningen att anordna en DNA-träff för att lära av varandra? Anmäl dig i så fall till: agneta@oosf.se så återkommer vi med datum och tid senare via mail.

16 maj kommer vi att åka på vår årliga medlemsresa. I år kommer den att gå till Elvismuseet i Floda, Hedareds stavkyrka och Glaset Hus. Kostnad 600 kr, anmälan till agneta@oosf.se. Mer info fick ni i samband med kallelsen till årsmötet och kan även läsas på hemsidan www.oosf.se

För att du skall ha fortsatt medlemskap är det viktigt att du betalar in din medlemsavgift senast 31 mars

Inledning till
Dagbok från Friedericus Rex Sueciæ resa till Kanton i Kina 1735-
1736

av

Benedictus Montan
Skeppspräst vid Svenska Ostindiska Kompaniet

Innehåll

Förord	3
Inledning	
Allmänt	4
-Texten	4
-Innehållet och stilen	5
-Bilderna	5
Olof Sörensson	6
Benedictus Montan	7
Skeppspräster	8
Friedricus Rex Sueciæ	8
-Bakgrund och resor	8
-Andra resan	8
-Befattningar ombord	9
Ostindiska kompaniet	9
-Om litteraturen	9
-Historia	10
-Statistik och villkor	10
-Göteborg	11
Förkortningar	11
Vinjettbilder	11
Källor	11
Inför läsningen	12
Dagboken	13
Göteborg-Cadiz 1735 25/2	16
Cadiz-Java 1735 8/4	23
Java-Kanton 1735 14/8	43
Kanton 1735 30/9	60
Kanton-Godahoppsudden 1736 25/1	64
Godahoppsudden-Orkneyöarna 1736 14/4	73
Orkneyöarna-Göteborg 1736 16/7	83

Förord

Tillblivandet av denna skildring har en i sanning underbar historia. Skeppsprästen Benedictus Montan skrev en kladd på sin första resa till Kanton 1735-36. Den renskrev han efter hemkomsten 1738 från sin andra resa dit. När jag efter några års släktforskning kunde konstatera att en anfader, Olof Sörensson på Björkö Ryd, var med på den första av dessa resor, lyckades jag spåra skeppsprästens dagbok och låna den till biblioteket och fotostatkopiera den. Därefter skrev jag över den med modern stil på en vanlig skrivmaskin. Detta var 1983, före hemdatorernas tid. Ett ex donerade jag till Öckerös hembygdsförening. För ungefär tio år sedan lämnades ett ex till en annan släktforskare och ättling till Olof Sörensson, Arne Roslund. Han har nu på eget initiativ skrivit över min avskrift till digital form och gett idén till bilder för att lätta upp texten, för vilket jag är mycket tacksam. Ja, hade han inte gjort detta skulle jag själv inte ha satt igång med någon digitalisering alls och i så fall ingen sådan här vidareutveckling. Jag har nu korrekturläst den nya avskriften och sett till att den är exakt jämfört med originalet. I den formen skall den kunna lämnas till det nutida Svenska Ostindiska Kompaniet och till kulturhistoriska och kulturgeografiska forskare. Jag har också till den digitala versionen omarbetat inledningen och lagt till fotnoter, då mycket i texten behöver förklaras för läsaren, samt tagit fram och placerat in ett stort antal bilder systematiskt och proportionellt till resans olika delar och skrivit bildtexter som ger information och känsla som inte finns i noterna. Arne Roslund har ytterligare bidragit med slutlig korrekturläsning och synpunkter för optimering av grafiken. Innehållet får användas ickekommersiellt och med angivande av källa.

Henrik Karlsson 2020

Inledning

Allmänt

-Texten

1735 d. 10 Febr. U. 10. (S. 10) (S. 10)
 Benedictus Montan, som Ringgö-
 sidant, på Ringgö Fredericus Rex
 Suecia, af Kongen underbannande i detta län
 ligan Rätt och Sannhet i Saken nämnd,
 land-utgåva från Götterborg till i län
 ligan By, Riksbankens Rätt, ligan i
 ligan ligan, af godt Guld, utgåva
 ut i ligan Götterborg, uti Saken blif
 ligan - utgåva - nämnd, som utgåva utgåva
 ligan utgåva utgåva utgåva; ligan utgåva
 utgåva utgåva, utgåva utgåva utgåva,
 ligan utgåva, utgåva, som utgåva utgåva
 ligan i ligan utgåva utgåva; ligan
 utgåva utgåva utgåva utgåva utgåva
 utgåva utgåva utgåva utgåva utgåva

Del av första sidan i dagboken. Digitaliserad fotostatkopier (HK).

Montans handskrivna dagbok förvaras på Riksarkivet. Originalen är på 122 sidor från den första resan, som skildras här, och ungefär lika många från den andra mellan 1 februari 1737 och 28 augusti 1738 med det något större skeppet Suecia, vilket under sin nästa resa därefter år 1740 förläste vid Orkneyöarna. I den första delen hänvisar Montan till den andra vilket visar att båda dagböckerna är renskrivna efter hemkomsten från den andra resan och i den formen således inte var med på resan. I det följande avses med "dagboken" alltid den första. Den är bunden i skinn och mäter 17x11 cm,

alltså lite mer än ¼ A4-ark. Texten är prydlig och lättläst, men har kvar ålderdomliga bokstavsformer och meningsbyggnad som ibland gör det svårt med tolkningen. Jag har skrivit av den så exakt som möjligt, men av tekniska skäl flyttat månadernas namn från marginalen till att bli styckerubriker. Dessutom har text i stora sjok delats upp i stycken.

Man hamnar i funderingar på K/k, H/h, y/ij, men dessa distinktioner har lösts allt eftersom. Ett –a eller ett –e i slutet av ett ord är inte alltid lätt att avgöra: man använde ju då ofta –e där vi nu har –a. Men problemet har oftast gått att lösa med hjälp av lupp. Det finns enstaka uppenbara skrivfel, där man kan undra om man skall rätta dem eller förmedla dem som de står. Montan använder som brukligt vid den tiden tyskt dubbel-s (ß), och detta har jag följt. D/d har inte heller varit lätt. Författaren har när det gäller alla D:n som avser "Den" i datum för varje dag skrivit ett större d med fetstil, **d**, i stället för ett stort D. Så har jag också gjort. Alla latinska namn och ord, liksom namn på personer och för Montan okända orter, har skrivits med större storlek, vilket har fått bli så här också (14 p i st.f. 12 p). Dessa ord har han dessutom skrivit med modern stil som den vi använder nu.

Skiljetecken användes på den tiden annorlunda än nu. Så t.ex. har kommatecken satts ut oändligt mycket oftare. Man vänjer sig dock efter ett tag, och de många tecknen gör att man oftast undviker missförstånd vid syftningar. Dessutom användes semikolon till, som man kan tycka, överdrift. Även kolon är rikligt förekommande. T.ex. skrivs kolon vid förkortning av namn. T.o.m. ett namn som Gustav får ett kolon. Men det är en förkortning; normalformen var Gustavus. Sammansatta ord särskrivs ofta och har inte ändrats. Däremot använde Montan = i stället för – vid avstavning och uppdelning av ord. Här har det av praktiska skäl fått bli –. Inkonsekvenser i fråga om ändelser och stavning förekommer. Eftersom jag läst igenom texten flera gånger och sett till att den är exakt avskriven i minsta detalj, är ett fel som läsaren kanske upptäcker dagboksförfattarens.

-Innehållet och stilen

Montan skriver ibland något omständligt men alltid mycket objektivt. Det är tydligt att den här skeppsprästen var mycket bildad, i likhet med andra präster då. Många var lärjungar till Linné. Han är bevandrad i latin och andra språk och har en för den tiden stor kännedom om geografi och natur. Ibland undrar man om han är mera forskare än präst. Men även övriga skeppspräster hade stort allmänintresse. Några ritade fina skisser. Andra åstadkom riktiga romaner av sina anteckningar. Här och där framskyntar i Montans text en viss humor.

Benedictus Montans dagbok räknas inte till de litterära mästerverken utan följer den vanliga stilen hos de dagböcker som skrevs vid den tiden under ostindieresorna. En mera berömd och roande ostindieskildring från 1767-68 är Jacob Wallenbergs "min son på galejan". Till denna har det framställts flera bilder, av vilka några använts här. Montans dagbok är värd att nå ut till alla som är intresserade av den tiden och ostindiefarten. När den nu för första gången publiceras i sin helhet kan felaktigheter i de sammandrag som gjorts i litteraturen rättas till. Den ger läsaren en uppdatering av kunskaperna om SOIC och viktiga pusselbitar till kompaniets historia. Dagboken är också viktig för dem som har ett stort personligt intresse genom att härstamma från de personer som var med på resan och som man känner till namnet, här speciellt Olof Sörensson från Ryd på Björkö i Öckerö socken.

-Bilderna

Det har behövts bilder för att göra dagboken mera lättläst och intressant. Målet har varit att anpassa en bild till texten på en viss sida och att en bild skall kunna förklara och förstärka texten. (Ett exempel på detta är notisen om fasanen. I det fallet har berättelsen fått sin förklaring och utvecklats till bildtexten där genom successivt tillkommande kunskaper.) Illustrationerna har hämtats från vitt

skilda håll: nätet, böcker, urklipp och egna foton och teckningar. De har inte fått vara alltför vanliga för dem som läst om Ostindiska kompaniet, och bilder på sådant som är allom bekant och självklart har inte medtagits. Inga nutida objekt har fått finnas med och har i förekommande fall bortredigerats.

Utgångspunkten har varit att skildra resan ur både Benedictus Montans och Olof Sörenssons synvinkel. Illustrationerna har då placerats ut för att visa hur själva resan gick till och vad man såg, men även för att visa hur dagboksförfattaren upplevde resans delar med intresse eller uttråkning. Bilder har ofta visat sig behöva justeras för att passa. Storleken har främst anpassats efter betydelsen av det den skildrar. Bilder har dock behövt minskas i storlek för att inte ta för mycket plats totalt, och ökas eller minskas för att stämma med sidbrytningen. Bilder som är suddiga i den önskade storleken har måst kasseras. Glättig färg har behövt dämpas, bl.a. för att stämma med det aktuella vädret. Ibland har en färgbild måst göras svartvit. Många bilder på nätet är alltför mörka och har ljusats upp. Ett par bilder har i stället mörkats ned. Två eller tre bilder har ibland satts ihop för att de då ger mer än om de är spridda. Sammanfattningsvis har bildmaterialet utformats så att läsaren kan få ut så mycket som möjligt av dagboken.

Olof Sörensson (Hising)

Ostindiefarare (en av fem i Öckerö socken före 1744) och fiskare. Genom att "Olof d.ä." (se nedan) var fadder i Torslanda sn 1733 12/2 kan man utesluta de två första resorna som Ostindiska kompaniet gjorde, och genom att han kallas ostindiefarare vid sin vigsel 1737 23/1 gör det att man säkert kan veta att han var med på Friedericus Rex Sueciæ 1735-36. Även om dagboken skrevs med skeppsprästens ögon, måste Olof ha sett och upplevt mycket av det som skriften förmedlar. Efter vigseln sannolikt fiskare på Ryd, då en betydande del av hans tid där sammanföll med den stora sillperioden. Kallades ibland Hising efter födelseorten (många kallade sig Hising utan att vara släkt).

Född 1699 som äldst av nio söner till kronoskepparen Sören Olsson och hans hustru Ingegerd Hansdotter. Olof föddes medan familjen bodde i Låssby Innegård i Björlanda sn. År 1701 eller 1702 flyttade familjen till Röd Nordgård i Torslanda sn, där alla bröderna föddes (inga döttrar), bl.a. ytterligare en Olof (d.y.). Ostindiefararen Olof (d.ä.) död 1772 22/7 på Björkö Ryd i Öckerö sn.

Johanna Kajsa Pettersdotter (1820-1902) jämte sin make, gamle lotsen Erik Andersson på Hönö Heden i Öckerö socken. Hon är min farfars farmor. När hon var liten flicka på Ryd (fotot t. hö.) kunde hon sitta i sin farmors knä och förundras över berättelser om sådant som denna hört av sin far, ostindiefararen Olof Sörensson. Foton i familjens ägo. HK.

Gift 1737 23/1 med Kerstin Persdotter Nordtman i hennes andra gifte, född 1714 1/1 i Öckerö Sörgård som dotter till underlöjtnanten och lotsåldermannen Per Jacobsson Nordtman och hans hustru Anna Elisabeth Böcker. Kerstin död 1802 i december eller 1803 i januari eller februari (bou och mtl) på Björkö Ryd. Hon var vid vigsel II änka efter sjömannen Per Nilsson på Björkö Ryd (född där 1697 4/8 som son till Nils Torstensson och hans hustru Maret Eriksdotter), gift med honom 1731 (kyrkböcker och mtl), han död 1733 (mtl).

Kerstin hade i första äktenskapet dottern Magdalena (Malena), som kom att bli uppfostrad hos sin morfader på Öckerö. Med Olof fick hon sedan nio barn (fem flickor och fyra pojkar), av vilka sex uppnådde giftasålder.

Benedictus Montan

Prästvigd 1733. Skeppspräst under två resor 1735-38 (FRS och Suecia). Kyrkoherde i Knäred i Halland 1740. Prost 1764. Namnet Benedictus Montan latinisering, säkerligen antaget vid prästutbildningen. Benedictus=Bengt. Montan¹=Berg, syftande på födelseorten Gullberg.

Född 1705 13/5 i Stora Gullborga (tidigare Stora Gullberg) i Ödsmål sn som son till bonden Sven Mårtensson och hans första hustru av två Maret Bengtsdotter. Montan död 1785 14/1 i Knäred sn.

Gift 1739 2/11 med Rebecka Bosche, med till visshet gränsande sannolikhet född 1711 12/1 i Utby Kullegård i Partille sn som dotter till handelsmannen Hans Herman Bosche (även skriven som Herman Bosche och Hans Busck) och hans hustru NN. Denne var 1709-15 mantalsskriven där, men tidigare och senare i Göteborgs tyska (Christine) sfs, där han fick flera barn 1704-08 och dog 1736 25/1. Denna släkt är enligt de vanliga källorna på nätet svårutredd, men kan ha sina rötter i Göteborg och förgreningar till Kungälv. Vid ett dop i Knäred 1741 var göteborgarna Carl Bosche och Herman Bosche faddrar samtidigt som Rebecka. De var då säkerligen släkt, men på vilket sätt har inte kunnat utredas här. Rebecka död 1792 19/3 i Knäred sn, ”inmot 81 år gammal”.

Montan fick döttrarna Märta Maria (född 1742, gift 1773) och Anna Helena (född 1744, död 1759).

Fotomontage som illustration till Benedictus Montan. Något porträtt av Montan verkar inte finnas. Fotot taget vid något firande vid Götheborg III. Från nätet, beskuren och delvis nedmörkad för avidentifiering.

¹ Av honom själv skrivet utan apostrof.

Skeppspräster

Det var vanligt att en man som nyss blivit prästvigd tog tjänst som skeppspräst till Ostindien. Flera av dem skrev dagböcker. De var mycket allmänbildade och var fascinerade av Linne'. De utförde veritabla naturstudier och ritade skisser. Benedictus Montan tog sitt kall på allvar och skötte sin tjänst på skeppet efter förväntan. I Kina intervjuade han en invånare om hans religion. På skeppet hade prästen, läkaren och supercargörerna sina hytter i aktern en våning under kaptenens och styrmännens. Vid hot av sjörövare hade vår skeppspräst sin station ”nederst wid krut-kammaren i Skieppet, den at vårda”. Lönen var mycket blygsam, 24 daler i månaden jämfört med kaptenens 100.

Friedericus Rex Sueciæ

-Bakgrund och resor

Denna ostindiefarare var kompaniets minsta fartyg (110 fot och 200 läster – en läst ungefär 2,5 ton) och hade bara 100 mans besättning. De följande fartygen ökade i storlek, och de största kom att bli 150 fot (500 läster) och hade 170 man. Fartyget var byggt på varvet Terra Nova i Stockholm 1725 och fick först namnet Terra Nova efter varvet. Det döptes sedan om till Friedericus Rex Sueciæ=Fredrik, konungen av Sverige (eller Fredrik, Sveriges konung).

- 1:a resan, 1:a expeditionen, till Kanton, 9/2 1732 – 27/8 1733**
- 2:a resan, 3:e expeditionen, till Kanton, 25/2 1735 – 31/7 1736**
- 3:e resan, 6:e expeditionen, till Kanton, 1/12 1737 – 13/7 1739**
- 4:e resan, 8:e expeditionen, till Bengalen, 5/4 1740 – 18/10 1742**
- 5:e resan, 12:e expeditionen, till Kanton, 1/1 1744 – 12/8 1745**

Efter dessa expeditioner såldes FRS och kan ha använts under annat namn för andra uppdrag.

-Andra resan

Utresan och hemresan tog enligt dagboken ganska exakt 6 månader vardera. Vägen till Kanton avbröts för besöket i Cadiz och försenades av en kursavvikelse vid Java och motström när man närmade sig Kanton. Dessa saker ger drygt 3 veckors avdrag från de 6 månaderna totalt. Hemresan som man gjorde i ett svep tog inalles också 6 månader, men med en veckas avdrag för motvind vid Norge. Alltså gick seglingen under utresan ett par veckor snabbare än under hemresan.

Avståndet Göteborg-Kanton anges i litteraturen ha varit 16.000 sjömil och medelhastigheten för SOIC:s skepp vanligen 6 knop. Man seglade i medeltal 70 % av resans dagar, vilket blev 395 dagar. Detta går inte ihop: 395 dagar med 6 knop gör nästan 57.000 sjömil, eller över 28.000 ena vägen! För FRS blir det med 16.000 sjömil (70 % seglingsdagar stämmer) bara 3,8 knop. Om hon emellertid gjorde 6 knop under de knappt 12 månadernas segling, skulle sträckan bli 25.000 sjömil! Det skulle kunna stämma med att hon gick längre, på utresan ner mot både Sydamerika och ön S:t Pauli och på hemresan halvvägs till Amerika, än man ritat in på de publicerade kartorna. Om man räknar hastigheten på sträckorna Jakarta-Kapstaden och Kapstaden-S:ta Helena, vilka är lätta att få fram och där man gick ”raka vägen”, fås emellertid medelhastigheten till 4,5 knop. Detta är nog FRS:s rätta medelhastighet, och dess tillryggalagda distans klart mer än 16.000 sjömil men inte 25.000, kanske 19-20.000. De 16.000 sjömil som anges i litteraturen beror antagligen på att man inte tolkat dagbokstexten som att FRS ”tog ut svängarna” på de tre ovan nämnda delsträckorna, vilka förlängde distansen med 3-4.000 sjömil (men ökade farten genom vind och ström).

-Befattningar ombord (de som nämns i dagboken kursiverade)

Direktör (kunde delta som förste supercargör²)

Supercargör (flera – hade ansvar för lasten och affärerna, på FRS verkar de ha varit två)

Kapten (även en *överkapten* här, och kaptenens son var med)³

Styrman (flera)

Lärstyrman

Skeppsskrivare

Kvartermästare (flera – hade ansvar för logistik och arbetsledning under däck)

Båtsman (hade ansvar för logistik och arbetsledning på däck)

Kadett (flera)

Matros (många)

Jungman (flera)

Skeppspräst

Läkare (fältskär)

Kaptenskock (eller *kajutkock*, och hade här en *math*)

Skeppskock

Buteljör

Kypare (*butler, med math*)

Segelmakare, med math som var matros

Timmerman

Smed

Gosse (skeppsgosse)

Ostindiska kompaniet

-Om litteraturen

För en mera ingående kunskap om Ostindiska kompaniet och dess verksamhet hänvisas till Sven T. Kjellbergs och Tore Frängsmyrs omfattande böcker i ämnet. Här skall inflikas att det i Kjellbergs bok blivit några fel. Resrutten är där inritad som likadan under utresan och hemresan, när den i stället blev som på världskartan efter dagbokstexten. Det var inte fem man som drunknade vid Godahoppsudden, utan två (totalt tre under hela resan), och de tre andra föll inte i vattnet alls. Och resan tog inte 1 år 9 månader och 6 dagar, utan 1 år 5 månader och 6 dagar. En modernare bok med flera intressanta uppgifter är den om skeppet Götheborg som gick på grund 1745, av Per Forsberg, Lars

² Colin Campbell kallas inte detta av Montan, och de två namngivna benämns ”bägge supercargörerna”.

³ Överkapten var Hindrik Bremer, vilken även förde befäl på Montans andra resa. Inget mer om honom känt enligt nätet. Andrekapten var Georg Kitchin d.ä. Sonen med samma namn var fjärde assistent på den här resan till Kanton. Fr.o.m. andra oktroyen hade man i st. f. en andrekapten en förstestyрман.

Melchior och Ulf Andersson. För att ge en utgångspunkt för berättelsen och sätta den i sitt sammanhang skall här ges en kort sammanfattning.

-Historia

Handeln med Ostindien hade börjat så tidigt som 1587, då Portugal grundade ett handelskompani. Omkring år 1600 inledde också England och Holland sin handel med Ost-Indien, för att följas av Danmark och Frankrike. Centrum för handeln var Kanton i Kina. Det man först köpte var kryddor men senare även te, porslin, siden och annat. Genom detta ekonomiska utbyte fick man också en stimulans för kultur, konst och vetenskap i Europa. Sverige hade gjort ett försök 1620 att bilda ett Ostindiskt kompani men misslyckats. I början av 1700-talet gjorde några framsynta män ett nytt försök, och den 14 januari 1731, bildades det svenska Ostindiska kompaniet. Initiativtagarna var Colin Campbell, Niclas Sahlgren och Hindrich König. Verksamheten grundades på privilegiebrev för en viss tidsperiod utfärdade av kungen. Varje brev omfattade en tidsperiod på 20 år, utom det första på 15 år. En sådan period kallades oktroj (från latinets ord för auktorisera och sedan via det franska "octroi"). Under den första oktrojen gick tre resor till Indien (Bengalen) men alla de andra till Kanton, och enbart Kanton under de kommande oktrojerna.

Motståndets företrädare använde som argument att landet skulle förlora värdefulla metaller mot värdelöst skräp och att textilindustrin skulle bli lidande. Vid mitten av 1700-talet bröts detta motstånd, när kompaniet blomstrade och gick med stor vinst. Resorna kunde ge 50 % i vinst på insatt kapital (i medeltal 30 %). När lasten såldes efter första resan inbringade den 900.000 daler silvermynt, vilket betydde 25 % utdelning. FRS gjorde vid resan 1735-36 en vinst på nästan 70 %. Mycket gick på export. Totalt innebar verksamheten ett stort uppsving för den svenska ekonomin och medförde att Sverige kom att inta en mera framträdande plats inom den europeiska handeln. Totalvärdet på en enda last kunde uppgå till 25 % av hela den svenska statsbudgeten! I början av 1800-talet upplöstes kompaniet, och handeln på Ostasien blev fri.

Svenska Ost-Indiska Compagniets stämpel med förkortningen SOIC som används än idag.

-Statistik och villkor

Under kompaniets 74 år gjordes 132 expeditioner med 37 olika skepp. Åtta av dessa förliste, och sammanlagt dog 2.000 man i tjänsten. Risken att dö av olyckor och sjukdom var ungefär 10 %. Lönen gjorde att man var beredd att ta denna risk. En ostindiefarare tjänade flera ggr så mycket som på motsvarande befattning på land. Medelåldern för en sjöman inom SOIC var 30 år. Olof Sörensson var 36 och hann fylla 37, innan han kom hem. Han var sannolikt som kustbo mycket erfaren, men många andra som värvades hade vid påmönstringen ingen aning om livet som sjöman. Under Friedericus Rex Sueciæ resa inträffade 10 incidenter då besättningsmän föll överbord. Av dessa drunknade och/eller omkom 3 stycken. Vid det ena tillfället var det 2 man som drunknade (inte

5 som påstått). Av sjukdom var det 3 stycken som avled. Vad gäller fartyget så inträffade två rigghaverier, men inte värre än att det gick att reparera.

-Göteborg

Centrum i Sverige för handeln var av naturliga skäl Göteborg. Den satte sin prägel på staden under mer än 80 års tid. Verksamheten gick i vågor: fartygen kom och gick, ibland med långa mellanrum, ibland ett par samtidigt. Under mellanperioderna tog man hand om importvarorna och förberedde för nästa resa. Hela tiden rörde sig sjömän i staden. Det myllrade av liv med anknytning till havet, inte minst för att det samtidigt pågick en stor sillperiod. När ett skepp kom in blev det extra livligt genom Hönsefesterna och besök på stadens nöjesinrättningar. Unga kvinnor försökte få sig en make bland de ansedda, och som ganska välbeställda betraktade, ostindiefararna. Andra var nöjda med mera tillfälliga bekantskaper med dem. Ett antal oäkta barn blev resultatet och blev till bekymmer för mamman som fick se sig stående ensam när pappan försvann, ibland ut på en ny resa, ibland till okänd ort. Sådant belastade också rättsväsendet, ibland under flera år efter brottet. Alla verksamheter i staden fick ett uppsving under den här intensiva tidsperioden. Man kan tro att Göteborg sjönk ner i fattigdom när både kompaniet och sillhandlarna lade ner sin verksamhet, men så blev det inte: kontinentalblockaden gjorde att staden fortsatte att blomstra. Om detta är mycket skrivet (bl.a. i en omfattande artikel av HK i ÖÖSF:s medlemsblad 2019:1, tillgänglig via nätet).

Förkortningar

FRS=Friedericus Rex Sueciæ

GP=Göteborgs-Posten

Götheborg III=Replika av det 1745 vid hemkomsten strandade skeppet Götheborg I. Sjösatt 2003.

HK=Henrik Karlsson

RG=Riksgäldens mantalslängder, tillgängliga via Arkiv Digital

SAOB: Svenska akademins ordbok

SOIC=Svenska Ost-Indiska Compagniet

ÖÖSF=Öckeröarnas släktforskarförening. Via hemsidan oosf.se fri tillgång till artiklar

I avsnitten om Benedictus Montan och Olof Sörensson: bou=bouppteckning, mtl=mantalslängd,

sfs=stadsförsamling, sn=socken

Vinjetbilder

1: Götheborg III. Foto Anna Jolfors i Forsbergs m.fl. bok. Bild från det nutida Ostindiska kompaniet.

2: Blyertsteckning av HK från omkring 1966. Vid digitaliseringen uppkom idén att framställa fartyget i ett liksom bortdragande dis, vilket får symbolisera att det för länge sedan timade kunde varit för alltid borta men genom skriftliga källor och bearbetning av dem kan framträda till konturerna, även om bilden aldrig kan bli fullständigt klar.

Källor till noter och bildtexter

Forsberg m.fl. *Ostindiefararen Götheborg 1738-45*. Göteborg 2014.

Frängsmyr, T. *Ostindiska kompaniet*. Höganäs 1976.

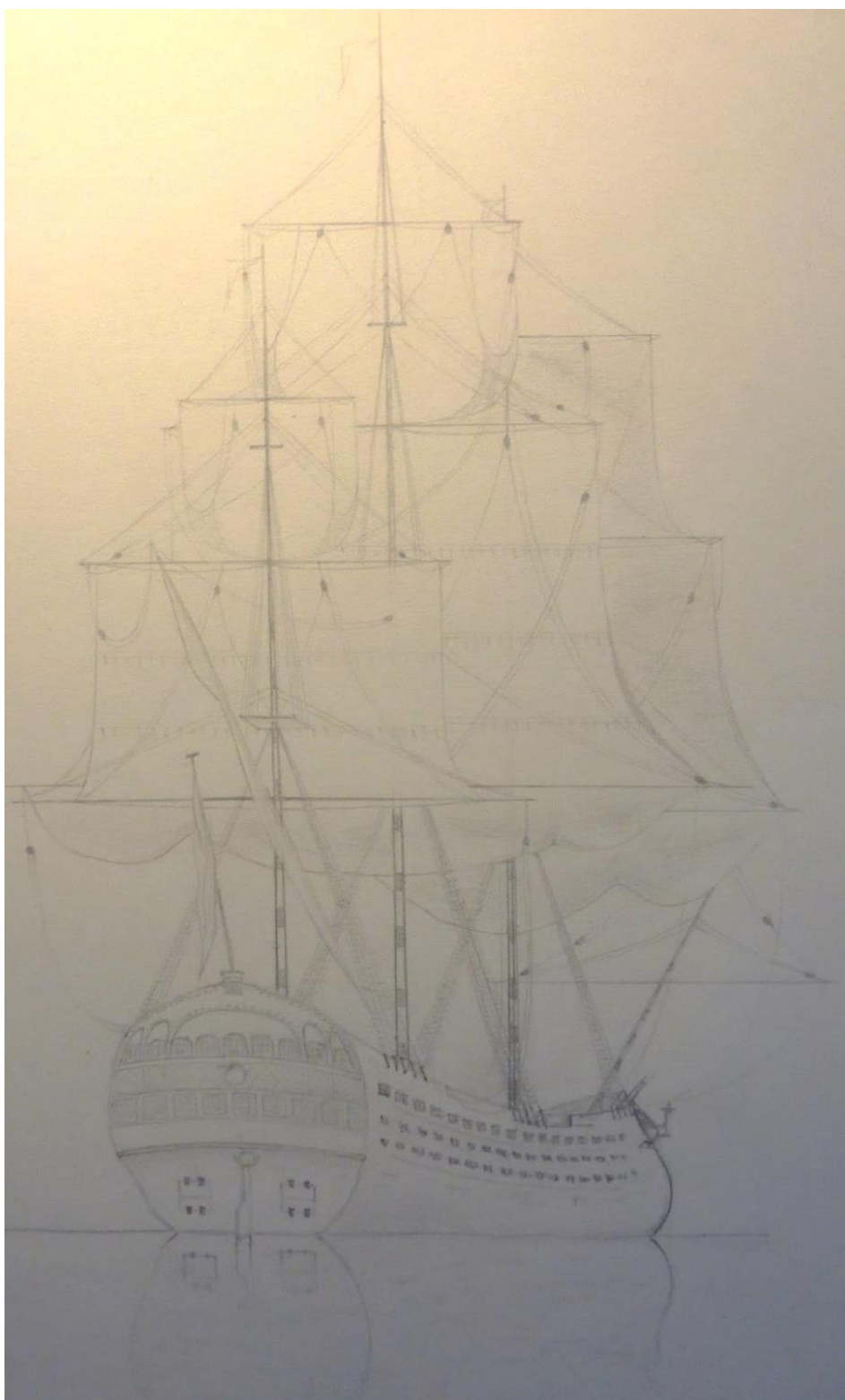
Hermansson, R. *Det stora ostindiska äventyret*. Göteborg 2003.

Karlsson, E. Fritidsjägare. Muntlig uppgift 2020.
Kihlberg, B. (red.) *Nautiskt bildlexikon*. Great Britain 1975.
Kjellberg, S. T. *Svenska ostindiska kompanierna. 1731-1813*. Malmö 1975.
Nationalencyklopedins atlas.
Svenska Akademiens Ordbok (SAOB), nätupplaga.
Wikipedia, Wikiwand.
www: åtskilliga artiklar och bilder, vilka i mån av möjlighet specificeras på plats.

Inför läsningen

Efter denna inledning kommer så dagbokstexten. Läsaren uppmanas att läsa igenom och begrunda bildtexterna fortlöpande, då de skall ses som en komplettering till dagbokstexten: de betonar den upplevelse och de stämningar som Montan inte förmedlar med sin objektiva stil, och de ger upplysningar och förklaringar till skeppstermer och naturfenomen. Noterna är också viktiga för en rätt förståelse av texten och har delvis samma syfte som bildtexterna. Allt detta är en hjälp för att orka läsa allt, då de många rutinmässiga observationerna och ovanliga orden annars skulle göra läsningen tung och ointressant. Det kan vara bra att dela upp läsningen i delar av ett antal sidor i taget. Ett annat sätt att komma in i texten kan vara att först bara titta på bilderna och bildtexterna, och sedan komplettera med den text som hör till och som finns i dagbokstexten alldeles i närheten. Vid utskrift rekommenderas ett bra (kanske glättat) papper för att någorlunda få fram lyster i de digitala bilderna här.

Dagboken ger en unik kunskap om en anfaders liv dag för dag under 1½ år för nästan 300 år sedan. Ovanliga ättlingar lever och kan ha intresse av den här resan. Man får tänka sig att det mesta som kan läsas här är vad Olof Sörensson såg med egna ögon. Olof Sörensson fick 41 barnbarn, av vilka 27 uppnådde vuxen ålder och fick egna barn. Personer i släkterna Grotte, Hjertman, Norin och andra har Olof som anfader. Kunskapen man får i dagboken är bred: här finns historia, sjöfart, geografi, biologi, meteorologi, astronomi, teologi och etnologi. Och skeppsprästens berättelse inrymmer ett brett register över mänskliga upplevelser: äventyr och hemlängtan, spänning och leda, storm och stiltje, stekande hetta och isande kyla, tropiska åskväder och gråmulen tristess, högtidsstunder och vardagsglädje, vackra vyer och vämjeliga syner, tragik och komik. Och allting däremellan.

**Skepps-
prästen
Benedictus
Montans
dagbok
En resa til
Canton
i China
1735 –
1736**

Åhr 1735 d. 11 Febr: Kl. 10 f. reste jag **Benedictus Montan**, som Skiepps-Predikant, på Skieppet **Fridericus Rex Sveciæ**, af höga wederbörande dertil lagligen Kallad och förordnad i Jesu namn, land-wägen från Giötheborg til en liten bonde-by, **Fiskebäck**⁴ benemd, brede wid siön liggiande, et godt stycke wäg, wäster ut ifrån Giötheborg, uti starckt blås-sniö-yr-wäder, så at en ehrlig man icke welat Kiördt ut sin hund; dock ehuru ondt det war, måtte jag ändock, efter befallning, ut, som man gemenl. plägar säga i et gammalt ordspråk: det är aldrig så ondt uthe, stackaren måste ju ut; Kommandes dock, Gudi lof! lyckel. och wäl fram, fast med stor möda, Kl. 1 e. der jag dock för swårt wäder skuld måste blifwa öfwer natten til andra dagen derpå

d 12, då jag bittida om morgonen derifrån lät sättia mig i en båt siö-wägen til Warje-hohla, der Swenska tilförne nemda Ost-Indiska Skieppet för ankar låg, och skulle, wille Gud! gå til Canton i China, at derifrån hämta China-wahror til Swerje, dit iag ock, Gudi tack! lyckel. och wäl framkom Kl. 8 f. blifwandes af dem derstädes commenderande Officerare wäl emottagen och fägnader; fast jag feck strax nogsamt weta, hwad det war at krypa i hohl och dermed så sedan wara förnögder, antingen iag wille eller intet, par force⁵.

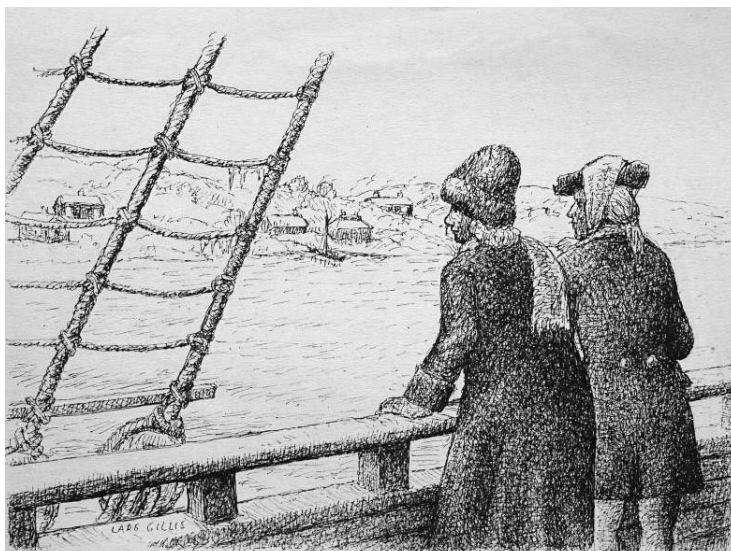
Figur 1. Vargö håla: vattnet mellan Vargö och Styrso Tången. Här var det säkrare isfritt än längre in i älven. Datum för avfärden bestämdes av världshavens vindar, varför man måste segla i januari eller februari. Man ser "färjeläget" Fiskebäck uppe till höger. Från nätet.

d 13 Kl. 8 f. munstrades Skiepps-Folcket af dertil förordnad Kongl. Amiralitets-Lieutenanten, Herr Joh: Siöman, då alla i Konungens tienst warande för honom måste upwisa sine rese-tilstånds- och frihets-Zedlar: under hwilken ock munstring det andra Swenska Ost-Indiska Skieppet, Drottning Ulrica Eleonora Kallad, från Porto Novo på Coromandelska Kusten beläget wid Bengalen⁶ och Mogulska Keisaren tilhörigt, Kommit, til Giötheborg ineglade.

⁴ Fiskebäck i Frölunda socken var en sorts färjeläge, där en man sedan gammalt hade i uppdrag att ro till och från Göteborgs södra skärgård i olika uppdrag, så det var troligen denne som fick ro prästen till fartyget i Vargö håla.

⁵ Av tvång.

⁶ Indiska ostkusten: Bengalen vid Bangladesh och Porto Novo ner mot Sri Lanka.

Figur 2. Teckning av konstnären Lars Gillis föreställande väntan på avfärd under en kall vinterdag 1767. Det är inte omöjligt att fartyget ligger i Vargö håla och att husen i bakgrunden då är Styrö Tången. Vår 30-årige skeppspräst kan ha stått så här och tittat. Publicerad på nätet via Jan-Erik Nilsson och Götheborg.com.

d 15 om morgonen bittida begynte iag i Jesu namn första gången göra bön på Skieppet för Folcket. Då ock samma dag kl. 7 e. Herrar Directeurerna wid det Kongl. Svenska Ost-Indiska Compagniet, Herr Hind: König och Herr Collin Campbell kommo om bord, tillika med andra i följe med sig hafwande Herrar.

Figur 3. Colin Campbell (1686-1757). Främste initiativtagare till Ostindiska kompaniet. Från böckerna om Ostindiska kompaniet (i Frängsmyrs bok har bilderna på Campbell och König blivit förväxlade).

d 16 Kl. 9 f. reste Herr Commissarien och Directeuren Hind: König med sitt andra följe från Skieppet tillbaka igen til Götheborg under loßade stycken⁷ och Trompeters blåsande, blifwandes Herr Commerce-Rådet⁸ och Directeuren Collin Campbell qwar, som skolandes följa med til China och directionen öfwer den expeditionen dit föra: då jag ock samma dag Kl. 10 f. i Jesu namn, genom Guds nåd, hölt min första predikan på Skieppet för Folcket. Gudi lof och tack!

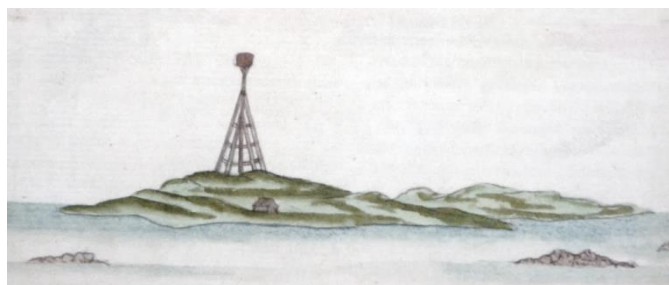
⁷ Kanoner.

⁸ Liksom ett antal andra storköpmän ledamot av Kommerskollegium i Stockholm, som behandlade frågor gällande handel, industri och sjöfart.

d 19 Kl. 11 om natten gaf jag i Kraft af mitt af Herranom dyra och helga ombetrodda embete, efter tilbörliq dertil, genom Guds nåd, beredelse, **Butlers Math**⁹; det är Skiepps-Skaffarens Medbroder i embete, Johan Stefåhs, Herrans högwärdiga Nattward.

d 20 Kl. 1 om natten hade jag mycket at giöra med samma förenemda siuka **Butlers Math**, den der war ganska siuk, ängslades och tuflade¹⁰ med förtwiflan på Gud til Kl. 3 derefter, då han dock omsider, Gudi lof! efter trägen bön til Gud, kom sig någorlunda til igen och befalte sig mycket wackert Gudi i wåld at giöra och låta med sig efter eget goda behag, med tro-innerlig bön och fast tro på Jesum Christum.

d 24 Kl. 2 e. fördes ofwanbemelte siuka bort ifrån bord til Giötheborg, på det han der desto bättre uti sin swåra siukdom måtte tilbörliqen skiötas; och derföre ock ej heller mehra til oß tillbaka kom, emedan

Figur 4. Vinga fyrbåk (storleken överdriven). En tunna i toppen som brukligt var. Enligt en gammal teckning skall båken ha haft en plattform till utkik 2/3 väg upp från marken. Kläddes in 1759 till nuvarande utseende. Lotsstuga nere vid stranden. Akvarell av G. H. Barfod i VINGA ön mitt i världen av Johnny Söderlund.

d 25 derpå Kl. 4 f., då oß, Gudi lof! af Herranom gafs en någorlunda god wind, Folcket upropades af Herrar Commenderande Officerare, at giöra sig ferdige til at i Jesu namn afsegla; det de ock gjorde, så at de efter mycket arbetande och utredande¹¹ blefwo redo, at gå til segels under beledsagande Lotzar¹², Kl. ungefehr 7 f., då det war stilla O.S.O. wind och mulet regnachtigt wäder med tiltagande alt mer och mer, at regna och snöga tilsammans, som också dermed så continuerade¹³ nästan hela dagen igenom. Hwarpå då Kl. 8 f. Herr Amiralitets-Lieutenanten Peter von Utfall¹⁴, som warit Öfwer-Capitain på det tilförne nemda andra nyligen hemkomna Swenska Ost-Indiska Skieppet, geck ifrån bord tillbaka igen til Giötheborg med sitt följe, som om aftonen tilförne med honom om bord derifrån Kommit, och sedan derefter Kl. ½ 9 f. Lotzarne, som

⁹ Math: vanlig yrkesbeteckning inom sjöfarten som engelska "mate" (kamrat, som "medbroder" här). Lärling skulle man kunna säga i vissa fall. Skeppsskaffare=kypare/steward. Butlers math=andresteward.

¹⁰ Tuflade: gammalt ord som betydde att man slet sitt hår i förtvivlan.

¹¹ Skulle kunna avse det som prästen uppfattade som arbetet med rep och segel, men kan också ha betytt allmänt klargörande och utrustning av fartyget (jfr "skeppsreda" och "rederi").

¹² Sannolikt från Brännö, vilka lotsar var de primära Vinga-lotsarna. Vrångö-lotsarna passade upp vid den södra delen av farleden, men vid hårt väder och motvind för Brännö-lotsarna även Vinga.

¹³ Fortsatte (jfr engelskans "continue").

¹⁴ Sysslings barn till Olof Sörenssons tillkommande hustru Kerstin Nordtman. I boken av Forsberg m.fl. uttrycks tveksamhet om det var Peter von Utfall d.ä. eller dennes brorson Peter von Utfall d.y. som var kapten på Ulrica Eleonora. Den yngre påstås då ha varit blott 21 år gammal. Men enligt Montan var Ulrica Eleonoras kapten 1734-35 *amiralitetslöjtnant*. Samtidigt var Peter von Utfall d.ä. *amiralitetskapten* i Karlskrona (RG). Detta löser problemet och visar att man kunde bli befälhavare så ung som vid, i det närmaste, 23 års ålder (det är alltså fel med 21 år ovan).

lotzat oþ ut igenom skiären, seglandes wi emedlertid¹⁵ och sedan i Herrans namn alt fort¹⁶, fast med ej så särdeles god wind, förbi Kl. 9 f. Wing-ö, der en Fyrbåk är, dem i siön seglandom til tjenst, et godt stycke wäster ut från Giötheborg och Slottet derwid Elfsborg, dermed således biudandes de Swenska skiären Far wäl! och sedan Kl. 2 e. Scagen, et Förberg på Halföen Jutland. NB Längre Kunde jag nu intet hålla mig eller Komma, förän jag måste, som wanliget är för osiöwandta, gifwa siön den wanliga tullen, som de som mäst pläga i början giöra, härkommande dock intet, som man gemenl. plägar säga, af, at intet Kunna tola siön, utan af den starcka Skieppets rörelse, som jag war i början owahn wid, til des jag der wid äntel¹⁷. blef wahn, at jag den således sedan utan Kenning Kunde tola.

d 26, då det war Klart wackert wäder hela dagen igenom, fast icke så särdeles då heller god wind, föll Kl. 5 f. beklagel. Matrosen Joh: Runsten¹⁸ öfwer bord eller ned af Skieppet i siön under sielfwa seglandet; men blef dock, Gudi lof! frälst, i det han feck strax¹⁹ uti fallerepet på sidan af Skieppet, Kom up igen och wardt til sig derefter, såsom förr. Och sedan derpå Kl. 9 f. fingo wi se Norska wallen eller land af Norje.

Figur 5. Ostindiefarare i "sachta god förde-wind" lämnande fastlandet och Vinga bakom sig. Götheborg I. Målning av Marc Grieves, Terra Nova-varvet i Göteborg.

¹⁵ "Emellertid" är ju nu synonym till "men", men hade vid den tiden betydelsen "under tiden", eller i vissa fall "då".

¹⁶ "Fort" betydde i liknande sammanhang "vidare" eller "bort".

¹⁷ "Äntligen" hade betydelsen, mera faktiskt, "till slut" eller "slutligen" och inte som nu, mera emotionellt, att det hade dröjt och att man var trött på att vänta på det som det gällde.

¹⁸ Även kallad Rundsten. Enligt en biografi över honom i Forsbergs m.fl. bok deltog han i inte mindre än 10 ostindiska resor. Det måste ha varit ett rekord. Det sades allmänt att ingen orkade med fler än tre resor, då de menades vara slitsamma på många sätt. Runsten (född 1709), var gift, seglade med SOIC 1737-63 och avled, som det anstår en sjöfarare, ute på havet.

¹⁹ Här fattas det till synes ett "fatt" efter strax, men så står det. Kanske man uttryckte det så då.

d 27, då mehrendels godt wäder war och starck mäst bide-wind, Kom en Lotz-båt om bord ifrån Gamla Helje-sund²⁰ i Nörje, i tancka at beledsaga oþ i säker hamn för det starcka wädet skuld, som då war oþ påkommit, men blef dock intet emottagen, utan med skiälig wedergielning för sitt omak tillbaka sänd: och wi i Jesu namn seglade fort.

d 28 war ock mehrendels wackert wäder, fast något mot-wind.

Mars

d 1 fortsatte wi och wår resa, fast icke då heller med så särdeles god wind.

d 2 hade wi Gudi lof! hela dagen god wind och godt wäder.

Figur 6. Stävar stolt mot stormigt hav, på fredlig färd till fjärran land. Man kan tänka sig färden så här när man kommit ut i Nordsjön. Götheborg III. Från nätet.

d 3 Kl. 7 f. seglade wi i godt wäder förbi om styrbord eller högra sidan af Skieppet en liten ö, wid namn Fairhill²¹, något i söder från öen Hitland eller Schetland, af Fiskare merendels bebodder

²⁰ Något väster om Kristiansand, vid Flekkerö. Sedan seglade man längs den norska kusten förbi Norges sydligaste punkt Lindesnes ("Linders nosa"), där man lämnade Skagerak och kom ut i Nordsjön.

²¹ Fair Isle. Ibland såg man först Skottlands yttersta spets åt nordost, Caithness. Man hade inte så mycket att vinna på att gå mellan fastlandet och Orkney-öarna utan gick norr om dem, förbi Fair Isle. Detta var fartygens allra farligaste passage och orsakade fyra av de åtta totalhaverierna (men Engelska kanalen var ännu sämre, på andra sätt). Caithness kallades av sjömännen "Kattenosa", bl.a. i en dikt från 1740 med hela 57 strofer om en Ostindieresa på skeppet Stockholm 1737-39 av en matros med anknytning till Öckeröarna; Anders Flöja. Den har ingående avhandlats av HK i en artikel i ÖÖSF 2003:1 och blivit tonsatt av den lokala sånggruppen KAL, samt finns på en CD med sjömanssånger. Att sjunga ingick i sjömannens arbete: det diktades halar-, gångspels- och pumpvisor för att göra arbetet mera samspelt och roligare. Och det skrevs loggboksvisor som den här nämnda; "Kom lustig Cammerater".

och i omkretzen, Kanske, som tycktes en Svensk mihl, Engelsmannen tilhörig, och sedan derpå Kl. $\frac{1}{2}$ 10 f. fingo wi i sichte om bakbord eller wänstra sidan af Skieppet, några af de Orcadiske öerna, dem wi seglade förbi, och sedan i Jesu namn fort, fast med någon swår mot-wind.

Figur 7. Fair Isle ("Fairhill"). Man seglade söder om ön på utresan, men norr om på hemresan. Från nätet.

d 4 war om natten och om morgonen starck storm, men sedan fram bättre på dagen godt wäder och stilla wind, då wi ock då och då sågom några af de Orcadiska öerna.

d 5 war wäl wackert stilla wäder, men winden icke så särdeles god.

d 6 war om natten god wind, men om dagen icke så; dock wackert wäder: då wi också sågom wid Solenes nedergång några af de Orcadiske öerna.

d 7, 8, 9, 10, och 11 seglade wi i Herrans namn fort, fast med föga god wind.

d 12 war både dagen och natten starck blåst. Då ock blef död af hetzig feber Kl. 5 e. Matrosen Matthias Lind, sedan han legat ungefär 8 dagar siuk: och sedan strax der på Kl. 6 e. Kastad öfwer bord i början af Spanska siön bort om Jrländ. Hwilket skiedde så här: den döda Kroppen, sedan den war lagd och inswept i sin häng-matta eller säng, med en elr annan iern-kula uti, begrofs den med wahnlig begrafnings ceremonie och Kastades, på et bräde löst lagder dermed, öfwer bord i siön om styrbord, som wahnliget är wid hwar och en ehrlig död menniskia på Skiepp at göra; men wid en oehrlig om bakbord. NB J ställetför mull, at kasta på den döde, brukades Sand.

d 13,14 och 15 war ock starck wind oß mehrendels emot; dock temmeligt godt wäder.

d 16 war, Gudi tack! godt wäder och god wind, fast temmel. Starck. Då wi ock mot aftonen sågo en Seglare.

d 17 war nästan lika sådant wäder och wind som d 16: då det ock Kl. 12 om middagen regnade och haglade tilsammans starckt, fast icke så länge.

d 18, då ock war nästan lika sådant wäder och wind, som d 16 och 17, samt f. något kalt, litet snögandes med fin sniö, sågo wi Kl. 3 e. en Seglare; hwarföre wi ock i räddhoga för Siö-röfware

lagade våra stycken til, fast den intet kom oþ så nähra, utan gick oþ strax uthur sichte, och glade wore wi .

d 19, då ock war godt wäder och god wind, fast något stilla, sågo wi Kl. 5 f. åter igen trenne Seglare; och derföre ock så mycket mehra fruchtandes, i fruchtan för Siö-röfware, laddade våra stycken och lagade oþ til igen, om det skolat påfordras: men, si! de gingo oþ ock strax uthur sichte, utan oþ at söka; ehuruwäl de intet woro förr bortgångne, än wi åter igen sågo en annan Seglare, fast den ock geck oþ strax utan hinder rund förbi.

d 20 war godt wäder och mehrendels god måttelig wind; då wi ock bittida om morgonen sågo en Seglare, fast fierran ifrån oþ, och sedan derpå åter igen Kl. ½ 8 f. et litet Engelskt Skiepp, det oþ nähra förbi geck, hwarföre wi ock lät sättia ut Swensk flagg, blåsa i trompeter och ropa til samma med tilfrågan, huru långt det skulle då ungefehr wara til Cadiz i Hispanien. Då ock samma dag hölts auction, som wahnliget är på Skiepp, at giöra strax med de dödas qwarlåenskap, öfwer afledne Matrosens Matthias Linds qwarlemnde saker, som dock woro ganska få och ringa. NB Altid så sedan, när någon under resan af Skiepps-besettningen dödde, strax då derefter, på Skieppet, hölts auction öfwer des qwarlemnade saker.

d 21 war ock godt wäder och god måttelig wind, änskiönt det war något Kalt, regnade, och tycktes snöga och hagla tilsammans, fast mäst dock regnade. Då wi ock Kl. 1/2 9 f. begynte få se land, som wi sedan blefwo warse wara Barlinges, Cap Roxent, Lisabons Huk eller Förberg²², Portugisiska Landet, mitt före Hufwudstaden Lisabon i Portugall, Konungens derstädes residens, det wi ock sågo hela dagen, förutan åtskillige Seglare både f. och e.. Då ock samma dag Kl. 10 f. gafs Hense-penningar²³ af alla dem, som der förbi intet tilförne paßerat, som wahnliget är för alla dem, som der tilförne intet warit hafwa; då jag ock derföre måste gifwa dertil 2 dr Srmt. Se Hense-penningar bättre fram omtalte, hwad de äro.

Figur 8. Cap Roxent, nu Cabo da Roca, den mäktiga klippa som utgör den europeiska kontinentens yttersta spets åt väster. Från nätet.

d 22 war ock godt stilla wäder, men mäst mot-wind.

²² Huk eller förberg: eng. hook, ty. Vorberg. Nu skulle vi säga udde, på andra språk cape eller cabo.

²³ Hönsepenngar. Förklaras i texten 11 maj. Ordet kommer av Hansan, som man under medeltiden betalade till för att få bedriva sjöfart. Ordet utvecklades så här via Holland, Tyskland och Danmark: Hanse-Hänse-Hense-Hönse.

d 23 war ock nästan lika sådant wäder och wind som d 22. Då wi ock bittida om morgonen fingo se Cap S. Vincente eller S: Wincentii Förberg, det yttersta Förberget i Europa²⁴ uti Portugall i Algarbiæ rike, det wi ock til långt e. sågo, samt Seglare både mot och med oß seglande, ehuruwäl fast fierran borto. Samma dag e. Kommo ock twenne Seglare, utan twifwel Turckar, efter oß, som in emot aftonen Kommo oß alt närmare och närmare, til långt på natten, då de seglade oß nästan brede wid och ikring, likasom beskådandes oß, om de skulle eller torde oß med fiendtelig macht angripa eller ej: hwarföre wi ock höllo oß ferdige med stycken och gewähr, dem dermed at afhålla, det bästa wi förmådt, om det skolat så pågullet²⁵, til des de sedan Kl. 2 om natten gingo oß ifrån, efter de så utan twifwel oß besedt och merckt, det wi dem skolat warit för mächtige, om de welat oß angripa, fast än de dock woro sannerl. mächtige och starcke nog både på Folck och til Skiepp. NB min post wid sådane för Siö-röfware befruchtande tilfellen war nederst wid Krut-kammaren i Skieppet, den at wårda.

d 24 war godt stilla wackert soleskiens wäder och god wind; då wi ock Kl 1/2 6 om morgonen fingo i sichte Cap S. Mariæ och sedan Kl. 12 om middagen Huken af S. Lucar et högt land och äntel. strax derpå med glädie Cadiz, som är, såsom af Geographien bekant är, en temmel. god och stor befäst Stad på öen Cadiz i Hispanien i Andalusien, förutan både stora och små Seglare: hwarefter wi då med frögd Kommo, Gudi lof och tack! lyckel. och wäl fram dit til nu strax nemda Cadiz Kl. 3 e.; då wi ock strax derföre lät hißa Swensk flagg, loßa 4 stycken, Kasta anckar och blåsa i trompeter, dermed at betyga wår glädie och gifwa tilkienna wår ankomst, samt hwilka wi woro med mehra: då ock strax derpå åtskillige Herrar, både höga och låga ifrån Staden och Skieppen Kommo om bord oß der at besöka.

Figur 1. Cadiz. Denna viktiga hamn på den långa färden anlöptes för att hämta silver (enligt handelsbalansen och inte som betalning för järn och trä som man tidigare trodde – i storleksordningen 600.000 daler, ett eftertraktat byte för sjörövare) att handla för i Kina och för att proviantera: inte minst viktigt var det med citroner mot skörbjugg.

Teckning av supercargören C. H. Braad på Hoppet 1748-49.

d 25 war ock f. godt stilla wäder, fast det wid middagen begynte något at regna och blåsa, hwarmed det ock sedan så nästan hela dagen och natten continuerade; då ock Kl. 8 f. wåre Herrar

²⁴ Detta är ytterligare en spets av det europeiska fastlandet som skjuter ut i Atlanten, men i förhållande till meridianerna inte den allra yttersta: det är den ovan nämnda Cabo da Roca.

²⁵ Böjningsform av det gamla ordet "pågålla". Betydelsen av den här meningen: om det skulle varit nödvändigt.

Supercarger reste in til staden. NB Samma dag så wäl som de andre dagarne, så länge wi lågo wid Cadiz, Kommo om bord åtskillige barckar elr båtar med åtskillig slags fruchter, som Citroner, Pomerancer, Äpelsiner, Lemoner, Rusiner, Mandlar, Swiskon, Fikon och Erteskockor, med de flere, til at sälja.

d 26, då det f. war regnachtigt wäder, med en starck storm, Kom från Stockholm Herr Capit: Plat med en Bregatin²⁶ til Cadiz, at sedan gå derifrån åt Strait²⁷ och Medelhafwet til Smyrna²⁸.

d 27, då det ock war mäst regnachtigt med någon blåst, reste jag Kl. 8 f. med Öfwer-Capit: Herr Hind: Bremer til Staden Cadiz, at den bese: då jag ock der spisade til middagen i våra Herrars logement hos Kiöpmannen Herr Gouth; såg Catholska Gudstiensten med des mångahanda, mig serdeles förekommande ceremonier, beskådade Staden och des tilbehörigheter, Folcket och des Klädedrächt, seder, lefwerne och förehållande, Kyrckior och Kloster, hus och gator, win och fruchter med mehra, som alt at beskrifwa skulle mig blifwa alt för långt, och Kanske, ock onödigt, eftersom det så många både före mig sedt, som ock ännu efter mig seendes, utan twifwel, warda, ja mer än någonsin jag: och då, när jag det så någorlunda giordt, reste jag åter igen tillbaka om bord Kl.6 om aftonen med samma tilförne omtalte Herr Öfwer-Capit: Hind: Bremer.

d 28 war wackert wäder, fast något blåsande.

d 29, 30, och 31 war också, ja ganska wackert wäder och stilla wind.

April

d 1, 2, 3 och 4 war det ock likaså. Då ock under de dagarne Kommo om bord til oß vår Öfwer-Styremän Joh: Loriol benemd, en Switzer, förhyrd der uthe; en Svensk Matros wid namn Gust: Bergström, också förhyrd der uthe, och en Passager, Bagge Kallad, en Jrländare, som wille til Manilla Hufwudstaden på de Philippiniske öerna, i Spansk tjenst stående.

d 5, då det ock war wackert wäder och stilla wind, lyftade wi f. anckare och dermed flyttade oß något bättre ut på reddan, der wi dock åter igen strax måtte Kasta både för mot-wind skuld, som ock för Herrar Supercargernas bortowarande från oß i Staden.

d 6 war häftigt regn och starck storm, hwarföre ock Folcket måste, ja nästan hela dagen igenom, mycket arbeta med Skieppets bewarande ifrån skada.

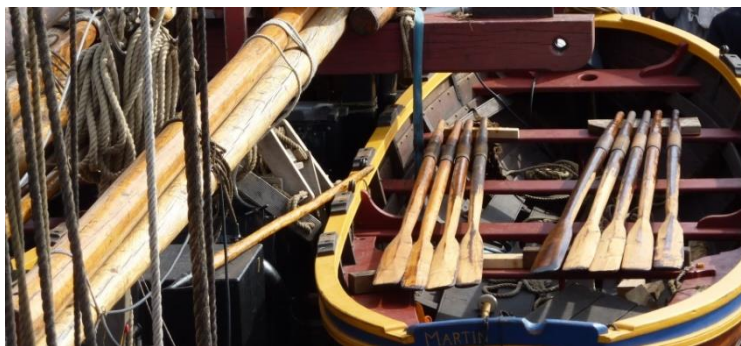
d 7 war temmel. wackert wäder; fast wi dock ej för mot-wind skuld Kunde segla, utan måste blifwa qwara så länge; hwarföre ock Herrar Supercarger ej heller då Kommo om bord til oß från Staden.

²⁶ Brigantin, ett mindre tvåmastat skepp med rår på båda masterna, även kallat snau som var en vanlig beteckning på fartyg inom allmogesjöfarten på Sveriges västkust.

²⁷ Sund. Här Gibraltar sund. Längre fram på resan kom man till Strait Sonda eller Sundasundet vid Java.

²⁸ I nuvarande Turkiet.

d 8, då wäl wackert stilla wäder war, fast icke så synnerlig god wind, kallades dock Folcket up Kl. 4 om morgonen, at giöra sig Klare, i Herrans namn, gå från Cadiz, något widare, at segla. Det de ock gjorde, så at de således blefwo ferdige Kl. wid pas 6 f. at hißa up segel; derföre ock då strax derpå chaloupen²⁹ skickades af til Staden, at derifrån hemta Herrar Supercargerna om bord til oß, som dock dem under wägen mötte i en Spansk barck eller båt, med hwilken de ock sedan Kommo om bord: och wi då derefter strax i det wälsignade Jesu namn fortsatte wår långa resa den dagen och sedan alt fort, så att wi derefter intet Kastade anckare, förän wi Kommom in i Strait-sonda et sund emellan öerna Java och Sumatra i Ost-Jndien, ifrån den tiden neml. d 8 April til d 20 Aug: 5 månader nästan. En temmelig lång tid, som wi måst liggia i wida wilda sion och stora stormande brusande hafwet, alt stadigt seglande så natt, som dag, och intet annat för oß under hela den tiden seendes, än himmel och haf, ja döden hwar timma och stund; ej heller något land knapt hafwande, mången gång, på några hundrade milar ifrån oß, undantagandes några små öer, då och då, oß dock ej så nära.

Figur 10. Chaloup på däck till Götheborg III. Obs masthål i förtoften. Foto HK.

d 9 war ock godt wäder; men temmel. starck storm, oß bide-wind.

d 10 war också, som mäst, godt wäder, fast det war då och då ibland något litet regn, och ej så särdeles god wind. Då wi ock fingo i sichte wid middags-tiden om bakbord för uth Barbariske Wallen eller landet, utan twifwel af Konunga-riket Fez i Africa, Keisaren i Marocco tilhörigt.

d 11 war ock godt wäder med bide-wind, då wi om morgonen bittida Kl. 5 fingo se en Seglare, den der wäl i början förmentes wara en Turck, men förnummes dock sedan strax wara en Hollendare, et Hollendskt Orlogs- eller Krigs-Skiepp, det oß alt närmare och närmare kom, oß omkringseglande, at utan twifwel bese, hwilka wi woro, samt huru starcka wi woro; hwarföre när sådant af oß förmercktes, Folcket derpå Kl. 6 upropades at hålla sig ferdige med stycken och andra gewehr det at afwerja, der det skolat så behöfwas. Det de ock gjorde til des det derpå Kl. ungefehr 10 Kom oß ganska nära på sidan uphissandes Hollendsk flagg och wi deremot Engelsk, och sedan derpå et skiutande 2ne skott, et med löst och et med skarpt; Hwarföre wi då satte ut Swensk flagg. Hwilket då det warse blef, satte det strax ut sin chaloup, med hwilken kom til oß om bord en Lieutenant wid namn Gust: von Meyden til nationen en Swensk, och i Swensk tjenst för Constapel stående wid Kongl. Amiralitetet i Carlscrona, at uphempta Kundskap om oß: Hwilket då han så giordt

²⁹ Chaloup. Större seglingsbar däcksbåt på fartyg. Slup är, trots namnligheten, en ännu större båt som t.ex. kan ha två master. Chaloup motsvarar i stället barkass, eller på engelska launch, medan "båt" här wäl närmast motsvarar en nutida dinge (eng. dingy). Man hade båda typerna på Friedericus Rex Sueciæ.

och gådt ifrån oþ tillbaka igen, afloþade wi 8 stycken och det deremot oþ til tacksäjelse 5. Hwarefter det då afseglade Kl. ungefehr 1 e. Och dermed slut på det, Gudi lof och tack: derföre wi ock gjorde oþ säkre igen, seglade fort och alting lade i sin ordning igen. NB Orsaken, tror jag, hwarföre Hollendaren så gjorde emot oþ, som han gjorde, war det, at wi ömsade så flagger, tagandes nu Engelsk och nu Swensk, hwilket oþ honom derföre gjorde misstänckte, at wi skolat warit någon Turck, den han war derföre ifrån Holland utgången, at han skulle Kryssa på och taga, om han Kunde, til fånga eller eljest und-giöra.

d 12 war wackert wäder och temmel. starck blåst, os bide-wind. Då wi om morgonen ock sågo land af Barbariska Kusten, mitt före, utan twifwel, Cap Cantin i Konungariket Marocco i Africa. Och derpå då Kl. 12 om natten följande begynte wi, fast bittida, Komma i nord-osterliga passad-winden, oþ som S.W. och S. segla wille, god, den wi dermed ock sedan så för oþ stående, hade alt ifrån då, d. 12 til derpå d. 29 ifrån Poli³⁰ högds 32 grader ända ned före til 5 des grader norr om Linien elr Æquatorn, der wi då åter igen begynte få ombytelig wind.

Figur 11. Teneriffa med Pico de Teide ("Pico"), Spaniens högsta berg och världens tredje största vulkan. Kanarieöarna har varit kända och utnyttjade som navigationspunkt och mellanlandningsplats av sjöfarare sedan urminnes tider. T vä teckning av C. J. Gethe på Götha Leijon 1746-49. T. hö. vid solnedgången precis som Montan beskriver det han såg (snön på och molnen nedanför toppen). Från nätet.

d 13 och 14 war ock wackert wäder med god måttelig wind.

d 15 war det likaså. Då wi om morgonen bittida Kl. 5 fingo i sichte för uth en Seglare och derpå Kl.6 land af Canarie-öerna, alt bättre och bättre, til des wi äntel. Kl. 7 Klarl. Kunde se, at det war öen Teneriffa, liggiandes oþ om styrbord, på högra handen, och sedan derpå Kl.10 sielfwa Grand-Canarie-öen, om bakbord, på wänster, för uth, til des wi Kl.3 e. woro nemda öer nästan mitt före och emellan. Då wi ock Kl.4 och 5 e. sågo, ja temmel. Klart, det höga stora berget Pico på öen Teneriffa, med sin nästan Pyramidiska piks-högd; dock om aftonen Kl. ungefehr 7, strax efter Solenes nedergång, ännu Klarare både sielfwa berget och des pik, samt huru sniö låg derpå och piken

³⁰ *Latituden*: avståndet i grader från nord- och sydpolen. Man fick fram den genom att mäta solhöjden, vilket fordrade klart väder. *Longituden* kunde man inte bestämma förrän i slutet av 1700-talet med hjälp av månen och en kronograf (klocka) som från början för de flesta var alltför dyr i inköp. Dock ses av en loggbok för Enigheten 1757-58 att man dag för dag införde longitud tillsammans med latitud. Utan kännedom om longituden visste man ibland inte var man befann sig utan måste fråga andra skepp som man kom tillräckligt nära. I övrigt fick man lita till erfarenheten, t.ex. kännedom om kusters och öars utseende, lodningar efter rev, fåglars beteende, och tångdrift som i Sargassohavet. Farten bestämdes med handlogg. Kompass och tim- och minutglas var självklara instrument på sjön. Montan gick väl och fick Poli högd och andra loggboksinförningar av navigatören varje dag och förde in det i sin medhavda dagkladdbok.

stå långt uppe i skyen, den der strök, och flöt deromkring långt neder om: ty fast det war om dagen mäst Klart, war dock då likasom en liusblå dimba omkring både öen och berget, at de således då intet så wäl, som om aftonen synas Kunde. O! et ganska högt och stort berg. Samma dag sågo wi ock 2ne Seglare, den ene warandes något stor och den andra något liten, som en stor båt til utseende, Kommande, Kanske, från öen **Grand-Canaria** och gående til **Teneriffa**.

d 16 war ock wackert wäder och god wind.

d 17, då det war likaså wackert wäder och god wind, Kom om natten en flygande fisk in på Skiepps-däcket, inflygande, temmel. stor och lång, skapad, fiellad och fergad, nästan som en Sill, med något stora ögon, samt fehnar, 2ne uppe wid hufwud-gahnen, som wingar, nästan likasom flädermuswingar, fast något spitzigare, up öfwer ryggen på honom, då han flög, stående, så långa, at de räckte ned in til sand-boren³¹, der andra 2ne smerre fehnor begynte, sittiande ned före in under buken, hälften, som tycktes, Kortare än de förra, med någorlunda hwitt kiött, samt smak, som en annan wälsmakande fisk, god at äta, det jag ock Kan wist betyga, som jag sielf åt af den, sedan den war stekt. En temmel. stor flygande fisk, med fehnar, i synnerhet de nedre, långt annorlunda och större, än andra wahnliga flygande fiskar pläga gemenl. hafwa, som iag sielf sedan observerade. J synnerhet, sade jag, de nedre, de nedan wid sandboren sittiande, de der eljest på andre äro wahnligen helt små emot de öfre ofwanföre wid hufwud-gahnerna på dem. Temmel. stor, säger jag, ja så stor war denne tilförne omtalte och af oß bekomne flygande fisk, at Knapt någon någonsin sedt någon sådan större: ty de öro eljest intet större än små strömming, sill eller währ-makril, men denne långt större, 16 ungefehr tumb lång, tiock och fet, som en stor fet höst-makril, den han ock ej heller olika war, både til hufwudet och stierten. Hwilka flygande fiskar, som mycket jagade och ätne af andra fiskar, i synnerhet af sine största fiender **Dolphinerna**, uthur watnet upjagade, flyga något litet uppe uthur watnet, et böße-skott ungefehr långt, så länge deras wingar äro wåta, men när de då åter igen blifwa torre, falla de neder antingen i watnet, wätandes der sine wingar och sedan måste åter flyga up igen, så dermed hållandes, så länge de efterjagas; eller ock annorstädes, neml. falla, som denna hände, då han blef törr, föll han, i stellet för han skolat fallit i siön, ned på Skiepps-däcket. Af hwilka flygande fiskar wi ock sedan esomoftaste, i synnerhet om morgonstunderna, sågo, mäst wid och innom **Tropicos**, begge Sol-stånds-Zircklarna på **Globen** så kallade, en ganska stor myckenhet. Af hwilka ock flygande fiskar äro åtskilliga slag, som jag sielf observerade, i synnerhet efter stellen der de gifwas, större och mindre, några med 2 och några ock med 4 likasom wingar, af hwilka båda slag wi fingo, somlige så och somlige annorlunda: hwilka ock äro stedse underkastade en nästan stadig och outhärlig flycht, fruchtan och fahra för fiskar och foglar, så at äro de i watnet, så hafwa de der ingen frid och ro, utan dem förfölja der andre, som sagdt är, fiskar, för hwilka de der stadigt måste flychta, fruchta och lefwa i fahra om sitt lif, i synnerhet för **Dolphiner** och **Boniter**³²: och sedan wille de då befria sig derifrån och således Kunna flyga up uthur watnet i luften, så äta dem der foglar, för hwilka de der igen måtte stadigt flychta, fruchta och lefwa i fahra om sitt lif, som ingen frid eller ro der up heller hafwandes: eller ock kunna de upflugne, som torre igen nedfallandes, råka stöta sig eller aldeles nedfalla på något Skiepp i hafwet seglande, eller annat dylika, så är det åter igen der då aldeles uthe med dem. Och i så måtto således afbilda de oß temmel. wäl, människians lefwerne här på jordene, som intet annat här är, än en stadig flycht, fruchtan och fahra, som man stedse här måste wistas uti, som förfarenheten nogsamt nog dagel. utwisar.

³¹ Öppningen för tarmkanalen.

³² Tonfiskliknande fisk, längsrandig på buken.

Figur 12. *Flygfisk, något som i högsta grad fascinerade skeppsprästen och föranledde existentiella tankar. Suverän bild som exakt motsvarar vad man såg på Friedericus Rex Sueciæ. Från nätet.*

Samma dag hade wi ock Poli högd $23^{\circ} . 30'$, och derföre altså paßerade Tropicum Cancræ eller Sol-stånds-Zirckelen på Globen så kallad, der Kräfwetans Teckn af de lärde utwisas.

d 18, 19 ock 20 war godt wäder och stilla god wind,

d 21 war också godt wäder och god wind, fast något litet mehr blåsande, samt Poli högd $16^{\circ} . 30'$. Då wi ock så wäl som något tilförne sågo åtskillige så kallade Portugisiske Örlogs-Skiepp, eller som andra Kalla dem Sanchis eller Besaner, til utseende nästan som Kräfwetor, Hummer eller andra dylika, rödachtiga, hafwandes efter somligas utsago, lif och äro ganska förgiftiga, men efter andras åter igen intet, utan äro som några watu-blädror³³; dock hwilketdera wißast är, Kan jag ej för wißo säga, emedan wi inga deraf fingo: ej heller, hwarföre de kallas Portugisiska Örlogs-Skiepp, med mehra.

Figur 13. *Portugisisk örlogsman, mycket giftig blåsmanet som beskrivs som livsfarlig. Lömsk pga sina mycket långa tentakler. Från nätet.*

d 22, då det ock war godt wäder och stilla god wind, kunde wi dock intet observera Poli högd, emedan wi woro nästan just mitt in under Solen, hafwandes henne i Zenith eller punckten på Globen så kallad mitt emot den andra punckten der in under deremot swarande, Nadir nemd, just mitt up öfwer hufwuden på oß, och derföre ock ingen Solenes skugga då Kunde få. Samma dag sågo wi ock en siö-Skilpadda, som på watnet likasom sofwande der flöt, under hwilket flytande och liggiande på watnet hon ock sades kunna fångas, men eljest intet; åtminstone knapt.

d 23 war ock godt wäder, god stilla wind och Poli högd 13° .

³³ Vattenbläddra: blåsört, en vattenväxt som Montan tyckte att denna manet liknade.

d 24 war också godt wäder och god wind, fast något mehr blåsande, än förr. Då wi sågo åtskillige stora fiskar och hade Poli högd 11°.

d 25, 26 och 27 war godt wäder, stilla god wind och Poli högd d 25, 9° d 26, 8°. 16 och d 27, 6°. Då jag klart om aftonen kunde se Sirium, stellam fixam primæ magnitudinis³⁴, eller Hundestiernan i stora hunde-stierne-klasen³⁵, på himla klotet, en fixstierna³⁶ af första storlek, som de Lärde säga, så kallader, nästan i S.W. från oß, til utseende blek-hwit och glindrande. NB Utaf denna Sirio eller hunde-stierna hafwa hunde-dagarne i röte-månaden sitt namn, emedan de öfwer den tiden när Solen tillika med henne upgår, äro.

d 28 war ock godt wäder och stilla god wind, til mot aftonen Kl. wid paß 4, då det kom en mycket häftig och starck regn- och wind-by, med regn ned af himmelen, likasom strömmenis nedströmmande, en half ungefehr timma: och sedan derpå hela aftonen blixter och lysningar, utan dock dunder med stilla oß mest bide-wind. Hwilket war det första regn, som wi haft, sedan wi gingo från Cadiz, nästan 3 weckor. NB Deße här wäder- och wind-byar, en art, tror jag, af ganska häftiga hwirfwel-windar, i följe med sig hafwande, som mäst alltid häftigt starckt strömmande regn, dunder och blix, äro wäl litet warande eller ej så länge påstående, ¼ timma knapt ibland, så at de således ej förr äro komna, än de strax åter igen nästan gå bort och uphöra, at det warder som mäst strax derefter stilla lugnet: ej heller så wida sig sträckande, utan knapt ibland några milar, så at äro några Skiepp i följe med hwarandra, så kan det ena ibland hafwa den och et annat en annan, eller det ena stilla lugnet och det andra en by: dock äro de desförutan farlige, skadelige och förstörande, hastige och oförmodelige, ja likasom nästan i et ögnableck, och det, som mäst, just mitt emot vinden tilförne warande för ut, upkommande, at man derföre alltid stadigt måste flitigt wara på sin wacht och se uth efter dem, så at det första man aldrig så litet teckn ser deraf, wara eller komma, man då strax likasom i et ögnableck i tid förut, förän de komma, bergar och tager in mäst alla segelen, at de intet, som ganska häftige och starcke, måga segelen sönderrifwa, samt master och stänger (se figur 14) afbryta, förutan, som ibland ofta mången gång händer, sielfwa Skieppen med sine fulla segel stående omkulkasta och äntel.³⁷ i grund förstöra. Hwilka byar ock komma intet allena en gång om dygnet, utan ock ibland åtskillige gånger, så at derföre Skiepps-Folcket alt stadigt så länge, som de äro til at förvänta, det som mäst är mitt före Guineiska kusten i Africa, några grader norr om Linien, måtte wara på god wackt och emedlertid påßa wäl up.

Samma dag sågo wi ock många stora fiskar, röd-bruna på ryggarna och grå-hwite in under bukarna, med långa stiertar, stora rygg-fehnor och likasom stora hohl i hufwuden, hwarigenom de sprutade watn, när de kastade sig up utur eller öfwer watnet. Poli högd war då 5°.

d 29 war godt wäder och stilla mäst bide-wind til mot aftonen, då det efter en starck regn- och wind-by med regn likasom i stora putzar eller embare, en timma ungefehr, nedkommande, blef stilla sachta förde-wind³⁸. Warandes Poli högd 4°. 30´.

³⁴ Sirius, här böjningsform. Resten förklarar på raden under.

³⁵ Klase användes då inom astronomin för att beteckna grupp eller hop (stjärnhop).

³⁶ Från Wikipedia inhämtas: **Fixstjärna** är ett ålderdomligt uttryck som avspeglar att stjärnorna verkade bilda fixa bakgrundsmönster på himmelssfären där solen, månen och planeterna röde sig. Stjärnorna befinner sig så långt bort från solsystemet att deras egenrörelser är försumbara i förhållande till planeternas rörelser.

³⁷ Änteligen=slutligen.

³⁸ Vinden in från akter om 45 grader (där 90 grader är tvärs): slör eller läns. Holländskt ord som wäl betecknar att man seglade "före eller framför vinden". Då det här bara användes fördevid och bidevind kanske man menade akter om eller för om 90 grader.

Figur 14. Stormasten på Götheborg III. Storvantet, med sina vevlingar som en stege upp till mäsens och salningen. Eselhuvudet ett par cm därovan på bilden. Salningen och eselhuvudet syftade till att hålla ihop en mastdel med nästa ovanför, vilka gick 2-3 meter omlott: en enda mast ända upp till toppen skulle bli för tung att hantera, varför man vid den här tiden på fartyg av den här storleken hade en undre del (mast) och därovan två stänger; märsstång och bramstång. På däck för om stormasten ses en chaloup. Se även figur 17. Från GP 2003.

d 30 war godt wäder och stilla nästan utan all wind, tils emot aftonen, då det blef mulet och begynte temmel. at blixtra, fast icke så länge. Då wi ock, så wäl som sedan esomoftaste nästan hela vägen igenom sågo och ibland bekommo, som nu, på långa fiskeliner, med stora jern-krokar, kiött eller flesk påsatte, åtskillige, så kallade, Hayar, Hafs-ulfwer, Menniskio-frätare³⁹ eller, som Engelsmannen dem kallar Sharks, med de flere, af åtskillige gifne namn: Et slags stor hafs-fisk, ganska rofachtige, fast andra wela påstå de intet så äro, neml. så mycket rofachtige, som man gemenl. plägar säga, eller ock at de intet äro alle af en art, til utseende nästan som Håar, som fås hos oß, fast mycket större och swart-gråare med fyra, eller, som andre säga, med fem, fast jag intet Kunde se mehr, än fyra rader skarpa taggige, som såge-tänder, hwardera 2_{ne} ofwan och 2_{ne} nedan munnen, med munnar något in under hufwuden, så at de derföre ej kunne wäl någon ting förupsluka, än de tilförne kastadt sig på ryggarna eller hälften af hufwuden satt up öfwer watnet. Hafwandes i sion med sig i följe, sig beledsagande åtskillige större och mindre Fiskar, som sina Lotzar, som mäst dock så stora, som stora Abborrar, blåhwita, som Makril i watnet til synandes, dem Hayarne, som sades, aldrig upäte, fast aldrig så hungrige, emedan de dem lotza och för dem rof upfinna: såsom ock förutan deße Lotzarne, hwardera några så kallade Sugare eller, som Fransmannen dem kallar Remoraæ⁴⁰, det är Hindrare, som hindrande Hayarne, de der sittia på dem nu här och nu der inbitna och med sine hufwud-kronor insugade, så stora, som små Abborrar; fast längre och spitzigare, et quarter⁴¹ ungefehr långa, ehuruwäl somlige af dem kortare och somlige längre, till fergen nästan som Hayarna sielfwa, swart-grå och slipprige, ej olike på huden Åhl, med små som kronor på

³⁹ Fräta betyder här äta, i och med att det gäller djur, helt i enlighet med ty fressen (om människor essen).

⁴⁰ Rémora (pl. rémoras) säger fransmannen, och det har verkligen med hindra att göra. Remora remora heter fisken på latin: sugfisk.

⁴¹ ¼ aln=14,8 cm.

hufwuden. Mehra om dem kan ses d 27 Junii, 1738⁴². Men at vidare här tala om sielfwa Hayarne, så förutan det de flådde wäl någorlunda doga til at äta, hälst de yngre, i synnerhet stiertarne deraf; fast icke dock så särdeles goda, emedan de äro fulla med tran och af groft kiött, ehuruwäl det kokadt ser temmel. hwitachtigt uth; hafwa de ock groft swart-gråt skin, som doger, sedan det är torkat, at polera silfwer, meßing och sådant mehr med: hiertan som brukas til sminck: lefrar, som tiena til tran, och äro goda rå ätna för dem, som hafwa swaga ögon; fehnor och stiertar, som kokade doga til mat och fint lim: och hiernor, som brukas för hafwande qwinnor, som qwäljas med barn, dem at lätta deras födelse; för Jungfrur, som icke hafwa sin tid, och för dem som plågas med sten, med mehra. NB Deße Hayar förmenas wara de, af hwilka den unge Tobias på Engelen Raphaels befallning af floden Tigris updrog en, med hwars hierta, galla och lefwer han sedan gjorde så stor under, som ses kan af Tob: Boks 6 cap. Poli högd 3°. 30´.

Maj

d 1,2,3 och 4 war ostadig ganska stilla wind, så wäl som ostadigt wäder, nu med moln och starckt regn, dunder och blix, nu med sol-skien och starck heta; hwarföre ock Poli högd intet kunde observeras. Under hwilka dagar jag ock för den starcka hetan skuld, som då war, lät raka af mig mitt hufwud-hår, det jag aldrig tilförne giordt, och derföre ock hade ondt i hufwudet några dagar deraf.

d 5 war ock ganska stilla och ostadigt wäder och wind, men kunde dock observera Poli högd wara 2°. 45´.

d 6 och 7 då också war ostadigt wäder och wind, fast något mer blåsande, kunde intet observeras Poli högd för mulen himmel skuld.

d 8 war likaså ostadigt wäder och wind, dock intet så mycket blåsande, som förra dagen, samt Poli högd 1°. 51´.

d 9 och 10 war wacker wäder, stilla bide-wind och Poli högd d 9, 30´ och d 10, 30´. NB Jfrån d 1 til d 10 hujus⁴³ hade wi merendels stilla sacht wind; och derföre ock intet mycket långt under samma dagar kunde komma; som mehrendels så altid är wid Linien, - neml. stilla sacht wind, ja ibland aldeles stilla lugnet, ibland hela 2^{ne} månader bort åth, så at den, som där då är, lider sannerl. stor nöd i den starcka hetan, i sådant aldeles stilla wäder och wind, ja mången gång mången sätter lifwet til, försmächtandes af heta: dock Gudi lof och tack! Wi² woro¹ der wäl² alle¹ och kommo snart nog derifrån. Men sedan då derifrån d 10 neml. til d 27 ejusdem, ifrån Linien til Tropicum Capricorni eller Sol-stånds-Zirckelen¹, der⁴ Stenbockens⁵ teckn⁶ på² Globen³ af⁷ de Lärde¹ wisas⁴⁴, hade wi S.O. och O. passaden, ofß som S. och S.O. segla wille, bide-wind, såsom först från d 10 til d 19 S.O. och sedan ifrån d 19 til d 27 mehrendels O. ja ibland något til N.

⁴² Här är det tydligt att Montan skrev en dagbok från vardera resan. Den andra har jag dock inte haft tillgång till.

⁴³ Dennes: här= innevarande månad.

⁴⁴ De siffror som här införts upphöjda på dessa rader har Montan skrivit ovanför resp. ord. Vad han menade med dem är svårt att lista ut. De tas ändå med, då det ju rör sig om en så exakt avskrift som möjligt.

d 11 war ock wackert wäder och medelmåttig wind; då wi kl. wid pas 6 f. paßerade **Linien** eller **Æqvatoren** kallad: och derföre ock måste gifwa Hense-penningar merendels allesamman, som **Linien** intet tilförne paßeradt, förutan några, som intet gåfwo penningar, utan i det stellet sielf wiljande låto sig hißa af stor-råhn ned i hafs-watnet och dermed så sedan doppa in under watnet helt och håln 3^{ne} gånger under sielfwa seglandet som en af vårt Folck så lät med sig giöra. NB Hense-penningar gifwas, när man seglar Hense-platzerne förbi, ibland andra **Barli^enges^{a45}**, en liten ö i siön strax wid **Portugisiska** landet, mitt emot staden dar **Santarein^{eon46}**, så kallad: **Tropicos**, **Solstånds-Zircklarne**, **Linien**, den stora **Zirckelen** på **Glob-klotet**, det i 2^{ne} lika delar delande, eljest **Æqvator** eller **Linea Æqvinocialis** kallad, och **Capo de bonne esperance** eller **Goda Hoppets Vdden** eller **Förberg**, som ytterst af **Africa** i söder: och äro sådane spender-penningar, som de alle gifwa skola, som derförbi intet tilförne segladt hafwa, antingen til de fattige eller ock hela besettningen, at hålla sig rolige och lustige med någon gång wid lyckel. hemkomst⁴⁷, wil Gud! eller ock något til hwardera. Hwilka penningar för des af allom der förbi seglandom alment wedertagna brukeliga sedwahn så nöwendige äro för hwar och en, at utgifwa, at ingen derifrån undantages, ware sig ho han wara wil, om icke han wil med tog ned ifrån stor råhn hißas, släppas i siön, och helt och hållen der 3^{ne} gånger i watnet doppas; eller ock åtminstone i des stelle i et stort watu-embare 3^{ne} gånger neddoppas, också helt och hållen.

d 12 och 13 war merendels regnachtigt wäder, medelmåttig wind och **Poli** högd söder om och ifrån **Linien** d 12, 1°. 30' och d 13, 2°. 46'. Då wi d 13 så wäl som sedan sågo et slags siö-foglar, **Malmoccer** eller **Boobys⁴⁸** kallade, så wäl som en annan siö-fogel **Tropisk** eller **pil-stiert** kallad, til utseende hwitachtigt, den andra jagandes. Hwars beskrifning se bättre fram.

d 14 och 15 war ibland mulet och regnachtigt och ibland klart wackert sol-skienswäder, medelmåttig wind och **Poli** högd d 14, 4°. 20' och d 15, 5°. 45'.

d 16, 17, 18, 19, 20 och 21 war vackert wäder, stilla wind och **Poli** högd d 16, 7°. 40', d 17, 8°. 30', d 18, 9°. 24', d 19, 10°. 55', d 20, 12°. 30', d 21, 14°. 29'.

d 22 och 23 war ock mäst wackert wäder, fast något starck wind och **Poli** högd d 22, 16°. 20', och d 23, 17°. 57'.

d 24 och 25 war ostadigt wäder starck wind och **Poli** högd d 24, 19°. 45' och d 25, 21°. 40'. Då d 24 kl. 8 om aftonen, under det wi suto wid bordet och åto afton-ward, bram-råhn och des segel slogs twert af, i det en starck regn- och wind-by kom, dock utan at de gingo öfwer bord.

⁴⁵ Här har dagboksskrivaren strukit under en resp. två bokstäver och ovanför dem satt in en alternativ bokstav (eller två) för att visa att det fanns två olika stavningar av ortnamnet: Barlinges och Barlenga. Det stämmer också enligt nätet.

⁴⁶ Montan har här skrivit Santarein och eon ovanför ein: alltså alternativ stavning Santarein och Santareon (via nätet bara Santareo).

⁴⁷ Slutna och bevakade hönsefester, enbart för besättningen. De varade i en vecka och innehöll både mönstring vid kompaniets magasin, tal och förlustelser.

⁴⁸ Här har Montan blandat ihop fåglarna. "Malmoc" är stormfågel eller havhäst. Det sistnämnda ansluter sig till "marr" (marr) som författaren också skriver. Booby är havssula, av vilka det finns flera, olikfärgade, underarter. Se figur 15.

d 26 war ostadigt wäder, starck bide-wind til e. då wi fingo mäst förde-wind och Poli högd 23°. 29', som är mäst under Tropico Capricorni eller Solstånds-Zirckelen på Globen, der Stenbockens teckn af de Lärde wisas, den wi paßerade strax efter middagen.

d 27 och 28 war ostadigt wäder och wind, dock intet mycket blåsande och Poli högd d 27, 25°. 45', och d 28, 26°. 24'.

d 29 war ostadigt wäder, fast mäst tort, merendels mot-wind och Poli högd 27°.

d 30 war wackert wäder, starck bide-wind och Poli högd 27°. 30'. Då wi, förutan det om natten Kl. 1 för starckt wäder skuld mers-seglet slogs i sönder, blefwo warse, så wäl som sedan, åtskillige gånger åtskillige små siö-foglar, efterföljandes oß mästendels i Skiepps-Köl-watnet, Cap-dufwor kallade, eller som Engelsmannen dem kallar, Pentade-birds⁴⁹, så stora som dufwor eller små änder, med fötter, ock nästan som änder, med swart-gråa eller swartachtiga medelmåttige långa på ändarna inböjde nebb, med ofwan på liksom små luft-hohl, med swart-gråa korta stiertar, undantagande ytterste endarne deraf, de der äro swarta, samt hufwud och halsar likaså swart-gråa, änkiönt hwit-gråa in under halsarna och bukarna, samt likasom isprengde på fiederarne ofwan på ryggarna, wingarne och öfra delarne af stiertarne, med hwita och swart-gråa fleckar, som swart-grått-hwitt Katun⁵⁰, pipandes nästan som antingen dufwor eller fiske-måþar, goda at äta, fast än de hafwa swart-achtigt kiött och smaka något traniga. Af hwilka ock foglar wi då fingo, förutan sedan en på liten fiske-krok med flesk påsatt. Syntes ock samma dag hela eftermiddagen, så wäl som hela aftonen, öfwer Skieppet en fogel, af somlige kallad Fregatt, emedan han så lätt är, och så oförlikeligen snält flyger, men af de Engelske Man of war, det är Krigs-man, efter han så tappert biter och slår omkring sig, som fogelen Booby, det är Marren, ibland andra, nogsamt får at weta, då han Kommer

Figur 15. Sjuttonhundralets navigationsinstrument. Från vä till hö: kapduva, havssula av den art som Montan såg (booby, se not 48 och texten för 17/8), och fregattfågel. Deras beteenden kunde vara till hjälp för en van navigatör. Från nätet.

åth och til honom och tager, som starckare än han, rofwet hans ifrån honom. Warandes eljest denna fogelen stor som ungefehr en Örn eller Glada, til utseende swart-grå på ryggen, rödachtig på halsen och hwit-grå in under buken med stora långa wingar, temmel. stort långt och på endan nedbögd nebb och klufwen stiert, samt lefwer, som sades, som andra siö-fåglar, af fisk: efter hwilken fogel ock skiöts, men som owahn derwid, achtade intet derom, utan flög likafult öfwer Skieppet til långt på natten.

d 31 war wackert wäder, måttelig bide-wind, fast mäst emot och Poli högd 28°. 56'.

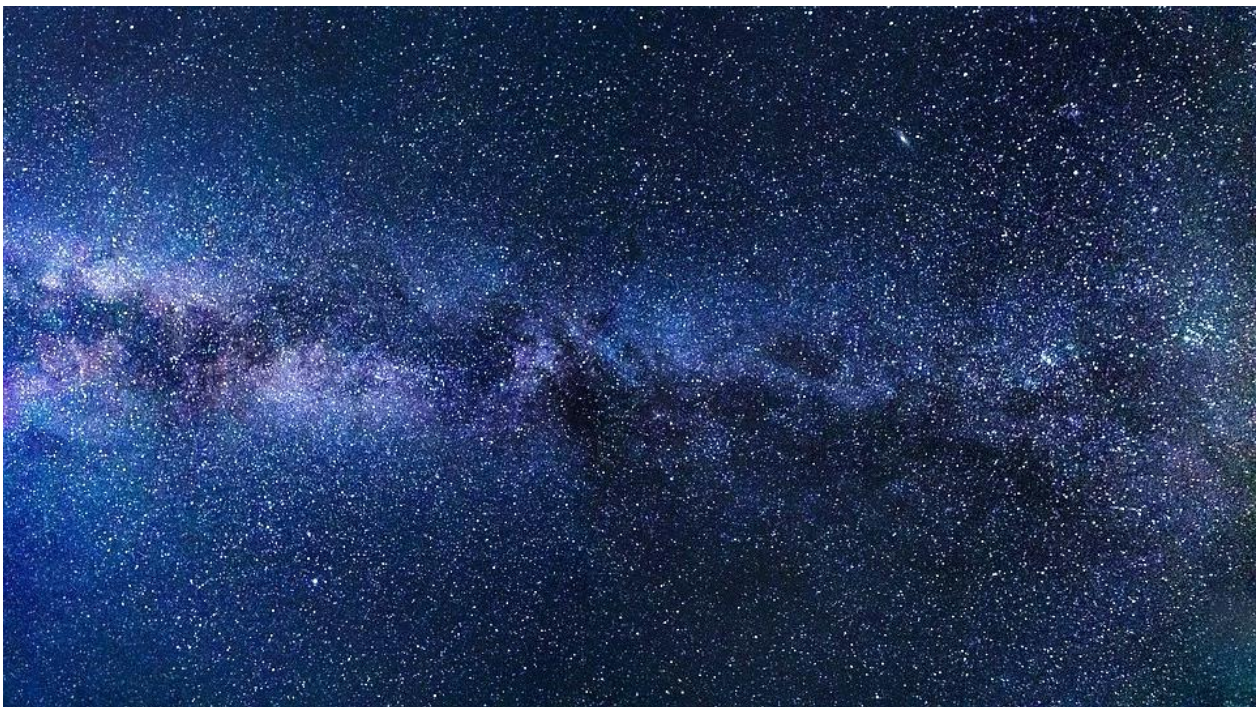
⁴⁹ Pärlhöns, varför Montan i stället måste ha menat "painted birds", av deras spräcklighet.

⁵⁰ Fint tätt bomullstyg.

Juni

d 1 war det lika sådant wäder och wind, som dagen föruth och Poli högd $30^{\circ} . 35'$, då jag såg en fogel som en Glada, brun-sprecklott.

d 2 war mäst wackert wäder, fast det war ock litet mulet wid middags-tiden, så at således Poli högd intet kunde observeras, med stilla nästan utan al wind stilla lugnet, som wid Capo de bonne esperance sällan skie plägar efter förfarne trowerdige mäns berättelse. Då ock observerades om aftonen så wäl som sedan beständigt, både första och andra resan, söder om Linien intet allenast 2ne små likasom moln-sky-fleckar, fast i synnerhet dock En wid stierne-klanen Södra Kreuts nedanföre, innom wintergatan eller miölck-wägen kallad, mäst i S.S.O. den ene, som synligare miörckgrå, nästan oval, som et egg, fast större och spitzigare wid den ene ändan och den andra lius-grå, något större, vidare, rundare och ej så klar til synandes, som den andra: begge som små moln-sky-fleckar, ehuruwäl jag dock tror, at de inga moln-sky-fleckar äro, utan rättare allena några sådane små spatia/rymder eller widder/innom wintergatan, som intet äro med stiernor så tätt besatte, och således

Figur 16. *Detta betagande foto gör ändå inte wintergatan full rättvisa. Starkast upplevs den väl av världsomseglaren och beduinen och leder till en känsla av egen litenhet inför världsrymdens oändlighet. Från nätet.*

intet så hwitachtige til synandes, som de andre Spatia deromkring, hwilka äro med ganska många stiernor så tätt besatte, at de således synas hwitachtige; men desse som med få eller ferre stiernor besatte, mörcke eller lius-grå, emot de andre ikring sig til synandes, i synnerhet för de andras omkring sig hwitachtiga skien och glantz. Dem båda fleckar ock åtskillige gamle trowerdige förfarne Siö-män sade, så wida som de nånsin weta och sedt, så alltid wara och synas, det må nu wara så klart, det någonsin wara wil, som jag ock sielf mäst stedse observerade, ehuru klart det då war: ja intet allenast de, neml. mörcka fleckar, säger jag, observerades, utan ock 2ne andra hwita fleckar på

södra sidan om miölck-wägen, et stycke derifån merendels i S.W. för Södra Kreutz, warandes den ene, som är näst in til winter-gatan, störst, til utseende nästan som en triangel, och den andra mindre söder omkring, hwars ena enda är bredare och den andra spitzigare, än den andra. Hwilka fleckar utan twifwel äro stiern-hopar, bestående af åtskillige små stiernor, som gifwa et sådant utseende, som hwita sky-fleckar, emedan de äro så många och små tilhopa satte, hafwande de sitt namn af den Portugisiske Capitainen Ferdinando Magellano, som dem, utan twifwel, först såg, och derföre ock efter och af honom *Nebulæ Magellanicæ* kallade wordne äre.

d 3 war wackert wäder, stilla sacht god wind, ehuruwäl det war ock nästan utan al wind, i synnerhet om natten och Poli högd $31^{\circ} . 25'$

d 4 war mäst godt wäder, fast något mulet ibland, god måttelig förde-wind och Poli högd $32^{\circ} . 20'$. Då wi ock fingo se en Seglare, som wi på långan tid icke sedt, seglande, kanskie, utan twifwel til *Capo de bonne esperance*.

d 5 och 6 war wacker wäder, måttel. förde-wind och Poli högd d 5, $33^{\circ} . 12'$ och d 6, $33^{\circ} . 20'$.

d 7 war mäst mulet wäder, dock utan regn om dagen, men om natten regnade det hela natten igenom sacht, temmel. starck förde-wind och Poli högd för mulen himmel skuld obekant.

d 8 war merendels Klart wackert wäder, starck förde-wind med en så starck storm, at wågorna slog öfwer både half- och sun-däcket hopetills, och Poli högd $35^{\circ} . 40'$, då det war ock temmel. kalt, härkommande mäst af den starcka blåsten, som då war.

d 9 war merendels Klart wacker wäder, temmel. starck bide-wind och Poli högd $35^{\circ} . 12'$: då det ock war mycket kalt, ja så at wi temmel. starckt fruso och skulfwo af kiöld. NB här kommo wi icke så fort i anseende til *latitud:*, fast wi hade merendels god wind, emedan wi seglade mera i öster, i anseende til *longitud:*, det wi ock göra måste, emedan wi welle se öen *S. Pauli*, på det wi, då sedan wi den sedt, derefter derifrån måtte wist kunna taga wår kosa til *Strait-Sonda*.

d 10 och 11 war mäst mulet och regnachtigt wäder, god måttelig förde-wind och Poli högd, som kunde observeras, allenast d 11, $35^{\circ} . 40'$ wara.

d 12 war f. mäst mulet wäder, men e. och om aftonen mäst klart, stilla förde-wind och Poli högd $35^{\circ} . 44'$.

d 13 och 14 war mäst klart wackert wäder, sacht förde-wind och Poli högd d 13, $35^{\circ} . 48'$ och d 14, $35^{\circ} . 50'$.

d 15 war mäst klart godt wäder, ganska stilla och sackta wind, tils mot aftonen och om natten, då nästan aldeles ingen war, utan stilla lugnet och Poli högd $36^{\circ} . 4'$.

d 16 och 17 war ock nästan klart wackert wäder, stilla bide-wind och Poli högd d 16, $36^{\circ} . 12'$ och d 17, $36^{\circ} . 20'$.

d 18 war mäst mulet och regnachtigt wäder, mäst temmel. god wind, i synnerhet f. och Poli högd 36°. 40´.

d 19 war wackert wäder, mäst god wind och Poli högd 36°. 53´.

d 20 war ock wackert wäder, stilla bide-wind och Poli högd 36°. 48´.

d 21 och 22 war mäst mulet wäder och måttelig dicht⁵¹ bide-wind, samt Poli högd för mulen himmel skuld obekant.

d 23 war mäst klart wackert wäder, temmel. god wind och Poli högd 36°. 40´. Då det ock lodades 2 eller 3 gånger efter Capska refwet, fast utan at finna någon grund med 150 famnars⁵² lina.

d 24 war f. mäst mulet och regnachtigt wäder, men e. åter igen mäst klart, starck mäst förde-wind med starcka häftiga regn-byar, och Poli högd obekant för mulen himmel skuld. En ynckelig och bedröfwelig dag, så at i stället för wi då hade skolat haft en glädie- och frögde-Midsomars-dag, fingo och hade wi en sorge- och bedröfwelses-Midsomars-dag, ity Kl. ungefehr 10 f. sedan wi hållit, intet predikan för starckt wäder och wind skuld samt mycket arbete, utan bön, befaltes 4 Matroser, förutan en Qvarter-mästare, at stryka och taga ned bram-stängerne och råerna för den gräseliga swarta molnen och grufweliga starcka wäder och regn-byn, som syntes komma: det de ock gjorde; men beklagel. då i det samma Stor-stången slogs och bröts twert af wid Esel-hufwudet⁵³ wid Merset, så wäl som bram-stången, råhn och des segel, i det de föllo ned och emot wanterna, föll Qvarter-mästaren Olof Westerberg, som satt på Bram-salningen⁵⁴, ned, slændes sig grufwel. emot stor-råhn och wanterna, samt, fast än han föll, så at en Matros neder på däck feck honom i kläderna, föll han dock öfwer bord och blef aldeles borta, sedan han war merendels til alla ledamöter

⁵¹ Dikt bidevind=gående så nära mot vinden som möjligt. Detta ville man undvika, då det innebar mycket arbete och risktagande med seglen och översköljande sjöar när man gick mot vågorna. Därför sökte man upp passadvindarna som gjorde resan bekvämare. Även medvinden gjorde det behagligare och mindre blåsigt på däck.

⁵² En famn är 178 cm, varför lodlinan var så lång som nästan 270 meter. Lodningsresultatet kan tolkas som att man befann sig väster eller öster om Kapska revet. Dettas 200 meters djupgräns sträcker sig längre söderut än den i dagboken angivna polhöjden då, så man kan inte ha varit rakt söder om udden (f.ö. är inte Goda hopp Afrikas sydligaste spets; det är Kap Agulhas, och därutanför finns denna viktiga navigationspunkt, även kallad "Cape Bank"). På hemvägen hade man dock polhöjden 36° här, ungefär 10 svenska mil från land, och då nådde man grund.

⁵³ Eselhuvudet (åsnehuvudet) höll ihop den undre mastens övre ända med märsstången därovan en bit ovanflör dess nedre ända. De gick omlott 2-3 meter för bättre stadga. Märsen (holländskt och tyskt ord=korg) var plattformen mellan de båda nämnda mastdelarna, avsedd att ge spridning åt vant för stöd åt märsstången (mellanmasten) i sidled, och där man kunde stanna till för att klättra vidare upp på nästa nivå, utföra arbete eller stå och hålla utkik (vilket ökade sikten till horisontlinjen från 5 på däck till 15 km). Det kunde då finnas en märskorg för bättre säkerhet. Se även figur 14 och 17.

⁵⁴ Vid märsen, cirka 15 meter över däck.

Figur 17. Detaljer på Götheborg III för att illustrera de olyckliga sjömannens arbetsplats före fallet: t. vä. storvant och märs, samt, nära övre kanten av bilden, bramsalningen: det var ända där uppe, som Olof Westerberg satt. T. hö. storvantets fäste på utsidan av fartyget. Komplicerad, gedigen konstruktion. Se även figur 14. Foto HK.

sönderkroßad, ja nästan half-död af slag och mot-stötär, förutan det at ock Matrosen Gustav. Bergström likaledes föll, fast ick mot någon ting, utan just enda ned strax af råhn aldeles öfwer bord i siön; dock ej strax siunckandes, utan efter oß achter^{bak} uth, temmel. länge simmande, fastän det var uti den starcka stormen och de häftige storm-wågorna, ehuruwäl det dock war ogiörliget för oß at kunna berga honom i den starcka häftiga stormen, då war: men de andre Matroserne Simon Norberg, som ock war Segel-makarens math, Carl Peter Törndahl och Johan Frideric Roempke, som tillika med woro upgångne, blefwo bergade, fallandes de allena ned, den förste i wantet, den andra på däcket, sländes sig wäl temmel. hårdt, dock utan någon lems skadande, så at de strax kommo sig til igen efter deras ådrors öppnande, och den tredie, då han merckte stängen brekte och brakade, geck han i största hast ned och Kom oskadder derifrån. Des utan blef altsamman bergat, så at ingen ting derwid särdeles förlorades, förutan de 2ne nemde Karlar.

Figur 18. Matrosen Gustavus Bergström simmade länge efter fartyget som han fallit överbord ifrån och hoppades att han kunde följa med tills han blev bärgad av chaloupen, men han kom mer och mer efter, och ingen kunde rädda honom på grund av den hårda vinden. Bild på Götheborg III. Från nätet.

Samma dag lodades ock 2 eller 3 gånger efter Capska refwet, fast fåfängt, utan at finna någon grund med 150 famnars lina.

Figur 19. Hisnande utsikt från riggen på *Götheborg III*, en livsfarlig arbetsplats, vilket matrosen Bergström bittert fick erfaras. Från nätet.

d 25 var ock mäst mulet och regnachtigt wäder, i synnerhet f. starck förde-wind och Poli högd $36^{\circ}. 30'$.

d 26 var också mäst mulet och regnachtigt wäder, i synnerhet f. starck förde-wind med häftig starck storm och Poli högd 37° ; då det om aftonen blixtrade något litet; dock utan dunder.

d 27 var wäl ibland mulet och regnachtigt, men dock ibland ock klart, stilla dels förde-wind, dels bide-wind och Poli högd $37^{\circ}. 24'$; då det ock blixtrade om aftonen.

d 28 var ock mäst mulet och regnachtigt, fast det ock ibland war litet klart, i synnerhet e., stilla sacht mäst förde-wind, och Poli högd $37^{\circ}. 30'$, då stor stängen, sedan den war ihopa satter, upsattes igen. Då det f. regnade, blixtrade och dundrade så wäl som om aftonen; Då det så snart det mörcknade, begynte mycket blixtra och dermed så *continuera* til Kl. 2 eftermidnatten, då det swartmörcknade och blixtrade öfwer hela himmelen öfwer alt så gräsel. och förskräckel., som hela himmelen stådt i lius låga, dundrande så grufwel., som tusende sinom tusende stycken hade afloßade blifwit, likasom himmel och jord då strax skolat aldeles förgås: då ock en starck storm- regn- och hagel-by kom med hagel-stenar stora som pistole-kulor.

d 29 war också mäst mulet och regnachtigt wäder, fast det ock war ibland klart, i synnerhet e. och starck förde-wind med starcka storm- och regn-byar, hela dagen igenom, ibland hwilka ock en kom Kl. ungefär 9 f. omhvirflande så starckt, at wi intet annat wiste än at wi intet annat wiste än at wi alle med altsamman både Folck, Skiepp och gods, strax skolat aldeles gå til grund, men geck dock, Gudi lof! innan kort lyckel. och wäl förbi, utan ringaste skada: samt Poli högd $37^{\circ}. 50'$.

d 30 war wacker wäder, temmel. starck förde-wind och Poli högd $37^{\circ}. 54'$, då det ock blixtrade om aftonen något litet.

Figur 20. Närbild av arbetet med att giga upp eller ta in storseglet. Götheborg III. Från nätet.

Juli

d 1 war f. klart wackert wäder och god förde-wind, alt intil middag Kl. 12, då det just under wi suto och åto, kom en temmel. starck regn-by, med blåst, hagel, dunder och blix, rullandes och dundrandes så grufwel. och gräsel., likasom just mitt up öfwer oþ med en så häftig starck smäll, som det blifwit afloßade de 1000de stycken på en gång, likasom wi alle med altsammans aldeles strax i samma ögnableck hade skolat nedslagne blefwit och förgås; fast det dock, Gudi lof! wäl nog aflopp, utan någon den ringaste skada, änskiönt det regnade och blixtrade sedan hela e. NB Swårt wäder för den fattige Siö-mannen. Poli högd 37°. 52´.

d 2 war ock wäl f. mäst klart wackert wäder med god måttel. förde-wind; men wid middags-tiden kom en starck regn-by, regnandes sedan hela e. alt in til aftonen, då det blef något klart med blixter; dock utan dunder. Samma dag e. sågo wi en gräselig stor fisk, utan twifwel Siö-Leijon kallad, den der, enär han först blev sedder, syntes så stor, som et gammalt Skiepps-wrak, det ock Folcket, som honom kundgiorde, sade, men fingo dock strax sedan se, at det war en ganska stor swart-grå fisk, som hade hufwud, nästan som et Leijon, med en stor Krona på, besatt alt omkring med likasom musler eller ostron, warandes tiock och lång, som ungefehr en stor chaloup, ja längre, med en ganska stor gap, med långa hår wid, som en Katt, stora ögon och tiocka långa tender, rytandes, som et Leijon. Af hwilka neml. Siö-Leijon sades kunna kokas en mycket god och fet olja, at de föda sig af fisk, och när de komma i land, läggia sig i stora hopar, som Swin, görandes et förskräckeliget buller⁵⁵. Samma dag kom ock ännu, om natten neml. en starck regn- och storm-by som warade sedan temmel. länge; och war Poli högd 37°. 54´.

⁵⁵ Montan skriver "utan twifwel Siö-Leijon kallad", men jag skulle utan tvivel kunna säga valross: storleken som en stor chaloup och beskrivningen av utseendet, särskilt de stora tänderna, visar på detta.

d 3 war mäst wackert wäder och stilla bide-wind tils Kl. 5 e. om aftonen, då det kom en starck häftig by med mächta starckt regn, hagel, storm och blix, continuerandes sedan hela natten med regn och storm, så at wi måste derföre nästan alla segelen hela natten igenom taga neder. Poli högd 37° cum minutis⁵⁶.

d 4 war en starck och häftig bide-wind med regn nästan hela dagen igenom, slingrandes⁵⁷ gräsel. Då wi ock firade Hennes Majjts Swerjes Stor mächtigsta Drottning Ulricæ Eleonoræ Namns-dag med flaggande och skålars drickande i win Kl 10 f. så wäl som under middags och afton-måltiden. Poli högd 37°. 40´.

d 5 och 6 war mehrendels uphålds wäder, stilla bide-wind, fast mäst emot, och Poli högd d 5 36°. 50´ och d 6, 36°. 40´. Då ock d 5 hölts auction öfwer afledne Qvarter-Mästarens Olof Westerbergs och Matrosens Gustav. Bergströms qwarlemnade saker. NB wi gingo nu nedföre med Trad-räckningen⁵⁸ igen, emedan wi i den starcka stormen drefwo så mycket i norr, at wi nu således måste åter igen til söder, til des wi Kommo at få se öen S. Pauli.

d 7 war ostadigt wäder, mäst regnachtigt, med merendels sachta bide-wind och Poli högd 37°. 12´

d 8 war wackert wäder, god förde-wind och Poli högd 37°. 42´.

d 9 war ock f. mäst wackert wäder, fast e. blef mäst mulet och regnachtigt, god förde-wind och Poli högd 37°. 58´. Då wi f. Kl. 9 sågo en underlig merckwerdig swart-grå fisk, ja en sådan, som ingen af Skiepps-Folcket, hwarken högre eller lägre, någonsin någon gång tilförne sedt, den der i början syntes öþ, såsom et stycke träd, emedan han stilla på watnet, likasom flytande, simmade öþ förbi, hafwandes hufwud nästan som en Skil-padda, liten smal som hals, stor lång oval fehna på ryggen, så wäl som fehna på sidorna, liten och smal åt stierten, tiock som ungefehr en mans lår och lång 4 ½ elr 5 ½ fot ungefehr, sättiandes stierten i wädret, Knorlandes dermed som en hund med sin rumpa.

d 10 war mäst mulet dock utan regn, stilla bide-wind och Poli högd 38°. 58´. Då Bram-stången sattes up igen.

d 11 war mäst klart tils mot aftonen, då det blef regnachtigt, regnandes sedan nästa hela natten igenom; temmel. starck bide-wind och Poli högd 38°. 0´.

d 12 war ock mäst klart tils mot aftonen, då det blef regnachtigt, starck bide-wind och Poli högd 38°. 3´.

d 13 war också mäst klart wäder, sachta förde-wind och Poli högd 38°. 8´. NB här är tempererat luft; men när det blås, är det, så wäl som om nätterna, temmel. kalt. Här hade wi ock om morgonen

⁵⁶ "Med minuter", "lite mer än 37 grader". Han hade väl glömt minutsiffran.

⁵⁷ Sjöterm; "gungandes" skulle landkrabban säga.

⁵⁸ Eng. "trade-winds". Sydostpassaden på södra halvklotet.

Solen upgående litet före Kl. 7 och om aftonen ned litet efter Kl.5. Wi hade också nu haft ostadigt wäder och wind, alt sedan wi kommo in emot Capo de bonne esperance.

d 14 och 15 war wacker wäder, god måttelig förde-wind och Poli högd d 14, $38^{\circ} 16'$ och d 15 38°

d 16 war mäst mulet och regnachtigt wäder och temmel. starck bide-wind af en S. och derföre ganska kalt, ty som norr om Linien är Kalt, när det blås en norderlig wind, så är det ock söder om Linien kalt, när det blås en söderlig: samt Poli högd $37^{\circ} 50'$; Efter wi nu seglade åter igen norderlig. Samma dag tilsattes ock Matrosen Joh: Runsten til Qvarter-Mästare i afledne Qvarter-Mästaren Olof Westerbergs stelle.

d 17 war mäst klart wackert wäder, fast ganska kalt, i synnerhet om natten förut, emedan winden, änskiönt något stilla, war söderlig och derföre oß bidewind, och Poli högd $37^{\circ} 20'$. NB För kiöld skuld kunde iag nu här hwarken läsa eller skrifwa.

d 18 war mäst mulet med stilla förde-wind; och derföre intet så Kalt: samt Poli högd $37^{\circ} 40'$. Då wi Kl. 10 f. begingo Hans Majjts Swerjes Rikes Stormächtigste Konungs, Konung Friederic 1. Namns-dag, i det hela Skiepps-besetningen drucko Hans Majjts Skåhl under Trompeters blåsande, alla Herrarne, Öfwer- och Under-officerare i win, och de ringare med Matroserne i en sup bränne-win hwardera, förutan förfriskning, fersk mat och win, som de sedan hwar ock en til middagen bekommo; hwarefter då Folcket sedan dansade, hållandes sig rolige, som bäst de kunde.

d 19 war wackert wäder, god förde-wind och Poli högd $37^{\circ} 50'$. Då wi wäntade snart få se öen S. Pauli.

Figur 21. St Pauli, en av de avlägsnaste platserna på jorden, 300 mil från närmsta land åt alla håll (Afrika, Australien och Antarktis). Denna ö var mycket viktig för ostindiefararna, då den användes för navigation. Man kunde bara mäta latituden. Longituden fick man genom olika naturliga faktorer, bl.a. kända öar. Även Götheborg III passerade här 2006. Den betydligt större ön Amsterdam ligger 8 svenska mil norrut. Borta i öster visste man att det fanns ett stort land. Det kallades Nya Holland ("Nova Hollandia"), nu Australien. Denna kust kom man nära, men fick den inte inom synhåll. Se nedan 5 augusti. Från nätet.

d 20 war f. mäst mulet och regnachtigt, men e. åter igen mäst klart wackert wäder, medelmåttig mäst förde-wind och Poli högd $37^{\circ} . 52'$. Då wi kl. 9 f. med glädie begynte få i sichte för uth öen S. Pauli tils e. då wi kommo den mitt före, hafwandes henne om styrbord, samt seendes temmel. Klart; til uthseende som bergachtig, med temmel. stora, som sand-berg, alt öfwer, icke mycket stor, utan ungefehr 3 eller 4 milar omkring, hwarest sades wäl ingen bo; dock syntes der både gräs-backar och buskar. Desutan syntes ock på södra sidan, wid den södostra endan af henne något litet af den andra öen der brede wid ej långt ifrån liggande, Amsterdam kallad, ifrån hwar andra dock så långt, sades, at man kan segla dem emellan, fast med möda för stenkliapor och sandreflor skuld.

d 21 war mäst Klart wackert wäder, god förde-wind och Poli högd $37^{\circ} . 30'$.

d 22 war wäl mäst mulet, dock utan regn, starck merendels förde-wind, så at watu-wågorne slogo hopetals öfwer decken, i synnerhet emot aftonen; samt Poli högd för mulen himmel skuld obekant.

d 23 war mäst Klart wackert wäder och starck förde-wind med watu-wågor så stora, at des like knapt någon någonsin tilförne sedt, ja så stora somliga, at de syntes så höga och stora som Skieppsmersens war, öf så förskräckel. förekommande, som de wille öf aldeles på en gång upsluka med Folck, Skiepp och gods; Men si, Gudi lof! Herren i högdene war ändock större och högre, som öf så wäl bewarade, at de giorde öf aldeles ingen skada, utan gingo öf lyckel. och wäl förbi. Warandes då Poli högd $35^{\circ} . 51'$.

Figur 22. *Så höga vågor inger respekt (även vid blotta betraktandet av denna bild) och en fruktan som kan göra att höjden överdrivs. En s.k. monstervåg kan bli upp till 30 meter hög. Här tyckte prästen att vågtoppen var i nivå med märsen, d.v.s. 18-20 meter, säkerligen en viss överdrift, men ändå! Från nätet.*

d 24 war mäst mulet och regnachtigt wäder, starck merendels bide-wind och Poli högd $33^{\circ} . 48'$. Då ock ganska stora watu-wågor slogo öfwer däcken, fast utan någon skada, gåendes alt fort och wäl, som det ock giordt, alt sedan wi sedt öen S. Pauli.

d 25 war Klart wackert wäder, fast temmel. kalt, måttelig förde-wind och Poli högd $32^{\circ} . 42'$.

d 26 war mulet och regnachtigt wäder, måttelig mäst aldeles mot-wind och Poli högd för mulet wäder skuld obekant.

d 27 war mäst wackert wäder, mäst mot-wind och Poli högd $32^{\circ} . 6'$.

d 28 war mäst mulet och regnachtigt ostadigt wäder, måttelig mäst bide-wind och Poli högd $30^{\circ} . 23'$.

d 29 war skiönt wackert Sol-skiens wäder, stilla förde-wind, och Poli högd $29^{\circ} . 20'$. NB Nu begynnade det åter igen alt mehr och mehr at blifwa warmt.

d 30 och 31 war ock skiönt wackert temmel. warmt solskiens-wäder, stilla mäst förde-wind, och Poli högd d 30, $28^{\circ} . 30'$, och den 31, $27^{\circ} . 50'$.

Augusti

d 1 war wackert wäder, sachta mäst mot-wind och Poli högd $26^{\circ} . 12'$.

d 2 och 3 war mäst mulet wäder, sachta mäst mot-wind och Poli högd för mulen himmel skuld obekant. Då jag hade starck Colic; men geck dock, Gudi lof! strax bort igen.

d 4 war mäst wackert wäder, sachta bide-wind och Poli högd $25^{\circ} . 40'$.

d 5 war f. godt wäder, men e. mäst regn med temmel. starcka byar, medelmåttig bide-wind och Poli högd $24^{\circ} . 40'$. Då wi ej woro långt ifrån landet Nova Hollandia⁵⁹ kallad, som hafwer åtskillige utom sig swåra Klippor och sand-reflar.

d 6 war dels klart wackert wäder, dels mulet och regnachtigt, temmel. starck mäst förde-wind och Poli högd $23^{\circ} . 30'$. Då wi andra gången paßerade Tropicum Capricorni.

d 7 war Klart wackert wäder, stilla förde-wind och Poli högd $21^{\circ} . 40'$. NB Härefter Kommo wi i S.O. paßaden, oß, som N.O. segla skulle, mäst bide-wind.

d 8 war ock Klart wackert wäder, måttelig wind och Poli högd $19^{\circ} . 25'$. Då wi f. paßerade några Klippor som liggia utföre Nya Holland, fast wi dem ej blefwo warse, ej heller fingo grund medelst lodande.

d 9 war också klart wackert wäder, måttelig mäst bide-wind och Poli högd $17^{\circ} . 9'$. Då wi sågo några hwitachtiga fåglar, Pilstiertar eller Tropiske kallade af *Circulis Tropicis*, emedan de sig wid och innom *Circulos Tropicos* stedse, så wida man wet, upphålla, efter man dem der och

⁵⁹ Australien.

ingen annorstädes warder warse; til utseende helt hwita, undantagande några få swart-grå fiedrar ofwan på wingarna; så stora, som ungefehr stora Dufwor eller Fiske-måsar, med stora ögon, somlige med Korta tiocka golachtiga nebb och somlige med långa smala rödachtige nebb, med temmel. långa swart-grå fötter och $1\frac{1}{2}$ fot^{7 tum vngefehr⁶⁰} lång stiert: hwardera, af en allena fieder bestående, flygande temmel. högt uppe, som Örnar eller Glador och lefwa, som andra siö-foglar, som sades, af fisk, och äro gode at äta.

d 10 war war dels Klart wackert wäder, dels mulet och regnachtigt, måttelig wind och Poli högd för mulen himmel skuld obekant. Då Kl. 10 om natten hela siön eller siö-watnet begynte blifwa hwit, nästan som en hwit miölck öfwer alt, så långt man någonsin kunde se sig omkring, warandes alt in emot Kl. 4 om morgonen; hwarföre wi togo något litet deraf up, hållandes det til liuset, at se om det så i sielfwa wärcket war neml. Hwit; men si, wi förnummo strax wid liuset, at det hade Klar naturlig wahnlig salt-siö-watn-ferg: warandes under samma tiden, som detta så syntes, himmelen, som då war litet mulen, också något whitachtig. Hwilket således warade några nätter bort åt. Det de ock sade, som före här warit, sig här ungefehr likaledes på samma sätt tilförne observerat. Causam hujus possunt alii rimari⁶¹. Då wi ock sågo et stort långt trä, **Bambu** kallad, flytandes oß förbi, tillika med några små af samma slag. Samma dag Kl. 1 e. då wi, Gudi lof! hållet wår Gudstienst, spisat til middagen och jag gådt sedan uppå sund-däcket⁶², at wädra mig, hände oß, Gud bättre! en stor olycka, i det en Matros wid namn **Sven Börjesson**, som på Styrbords sidan af Skieppet mitt före stor-wanten nedan för half-däcket war at loßa stor-skotet, som war fastnad i want-klampen, föll under sitt arbetande öfwer bord i siön, i det skotet ryckte hastigt til, ryckiandes handen på honom löß, hwarmed han hölt sig fast och slog honom således öfwer bord, då jag ock strax efter han war nedfallen, feck se honom strax wid Skieppet, ej wetandes annat i början än han war neder ut med Skieppet på sitt arbete eller simmade, som ibland plägade skie, emedan det war stilla wäder, men feck dock strax beklagel. se, at det war intet så, utan hade sig helt annorlunda med honom; och derföre strax derpå blef så bestört och häpen, at iag erindrade mig intet, hwarken ropa om hielp eller sökia efter tog eller något annat at kasta uth til och efter honom, utan stod just och såg på honom, som simde mycket wäl: och när han då äntel. Kom bak, achter ut från Skieppet, som stod dock intet så länge på, innan det skiedde: ty Skieppet, fast det war något stilla wind, geck temmel. fort, wände han sig och simmade med Skieppet, et långt stycke efter, nästan så fort, som Skieppet seglade, ropandes åtskillige gånger; Hielp i Jesu namn, hielp i Jesu namn! hwilket gjorde mig ganska ondt efter jag så stod och såg på honom och intet kunde hielpa honom; då Skiepps-Folcket ock i det samma Kommo at sökia hielpa honom, fast fåfängt, änskiönt de kastade ut efter honom en hönse-häck⁶³, och hade skolat haft ut chaloupen; men som de då strax derpå sågo intet mera til honom, uppehöll de dermed: och han war borta, och han blef borta. Gud ware hans siäl nådig! En oß olyckelig Larsmässo-dag, så wäl som tilförne Midsomars-dag. Gud hielpe oß arma syndare denna onda werlden wäl igenom gå, at wi Guds barn blifwa må, och i Jesu namn i tid i en sann bot och bättring betänckia, at wi dö måste, på det wi måge förståndige warda och beredde, när som oß döds-stunden annalkas.

⁶⁰ Montan har här som vanligt vid tillfogande av en förklaring strukit under grundordet och skrivit det andra ovanför (här upphöjt efter).

⁶¹ ”Anledningen till detta kan någon annan utforska”. Detta fenomen observerades även under bl.a. Götheborg I:s resa 1739 (i juli det året). Man spekulerade då i att det kanske berodde på reflektion av månljuset.

⁶² Sundäck eller soldäck med tak i aktern som byggs fram en bit från hyttaket över halvdäck (däcket akter om stormasten). Viktigt vid segling i tropikerna.

⁶³ Spjälverk av trä. Man hade även höns ombord (förutom någon ko, ett antal grisar och getter).

Figur 23. *En sådan syn var det sista Sven Börjesson såg i livet: hans kamrater som försvinner i fjärran utan att kunna rädda honom. Ett av de mest fasansfulla sätten att lämna detta jordelivet. Den totala övergivenheten. Sjömän hade i alla tider diskuterat med varandra vad man skulle göra om man ramlade i. Nu var han där själv. Han bestämde sig säkert för att sluta simma och snabbt låta sig slukas av det tysta mörka havsdjupet i stället för det outhärdligt smärtsamma hajgapet. Kanske han bad en bön för familjen hemma som bara skulle få hem en handfull mynt efter auktionen på hans få och ringa tillhörigheter.* Klassisk ostindiebild av amiral Jacob Hägg.

d 11 war mäst wackert wäder, sachta mäst förde-wind och Poli högd 13°. 14'. Då wi sågo åtskillige stora fiskar.

d 12 war Klart wackert wäder, stilla merendels förde-wind och Poli högd 11°. 24'. Då wi f. blefwo warse på Skiepps-stor-masten sittia likasom grynigt smör; så stort, som et litet egg, af hwilket droppade likasom smör-laka, det sedan medelst Solenes werckan bortsmältes, flytandes ned efter masten och äntel. aldeles gick bort, det Folcket sade wara troll-smör⁶⁴, som Mara hämtadt åt trollkiäringarne, och under wägen der spilt ifrån sig. Det mig kom underliget före, at ock här på hafwet sådant skulle komma, som dock war så långt från landet. Samma dag hölts ock auction öfwer afledne Sven Börjessons qwarlemnade saker, de der dock ganska få och ringa woro.

d 13 war mäst wackert wäder, fast det dock regnade en liten regn-by, mäst stilla wind och Poli högd 9°. 30'.

d 14 war lika sådant wäder och wind, som d 13 och Poli högd 8°. 20', då wi med stor glädie Kl. 8 f. fingo i sichte förut land af öen stora Java, samt sågo, så wäl som sedan, åtskillige hwit-gola och rödbruna temmel. stora watu-ormar i watnet simma. Förutan det wi samma dag begynte loda efter grund, som wi ock sedan dagel. gjorde ibland en gång och ibland flere gånger om dagen, så länge wi seglade ut med Java-land, alt in til wi Kommom igenom Strait-sonda förbi Strait-banca⁶⁵.

⁶⁴ Slemsvamp, tydligen av den vanliga sorten (dock ej tillhörande svamporganismerna). Den växer till i murken ved och tränger vid för den rätt tillfälle ut i ljuset. Borde enligt nutida kunskap föranleda inspektion och reparation av masten!

⁶⁵ Se kartan med bildtext på sid. 45. Detta sund kom man till sedan man seglat längs Sumatras kust en bra bit norrut från Strait sonda.

d 15 war vacker wäder, stilla wind och Poli högd 8°. 11'; då wi klart sågo förr omtalta Java-land om styrbord hela dagen igenom, et skiönt kostbart land, dels högt och dels lågt, med åtskillige härliga och skiöna frucht-bärande träd, gräs och örter utzirad: Kommandes wi nu intet mycket långt fram, emedan wi i fruchtan för land, klippor och skiär om natten måtte läggia oß bi, och drifwa utan segel. Då wi ock om aftonen kunde se på landet, som var et skiönt lågt land, åtskillige eldar; men dock i synnerhet en, som bran temmel. starckt, ja nästan hela natten igenom, och skiedde, som sades, antingen för wild-diur skuld eller för deras dantz och lek, som de derwid höllo efter sin plägsed; fast owist hwarföre.

d 16 war mulet och något regnachtigt, i synnerhet f., stilla wind och Poli högd 8°. 7', hafwandes wi ej mer deraf, emedan wi seglade så wästerligen. Då wi ock sågo land af Java hela dagen igenom.

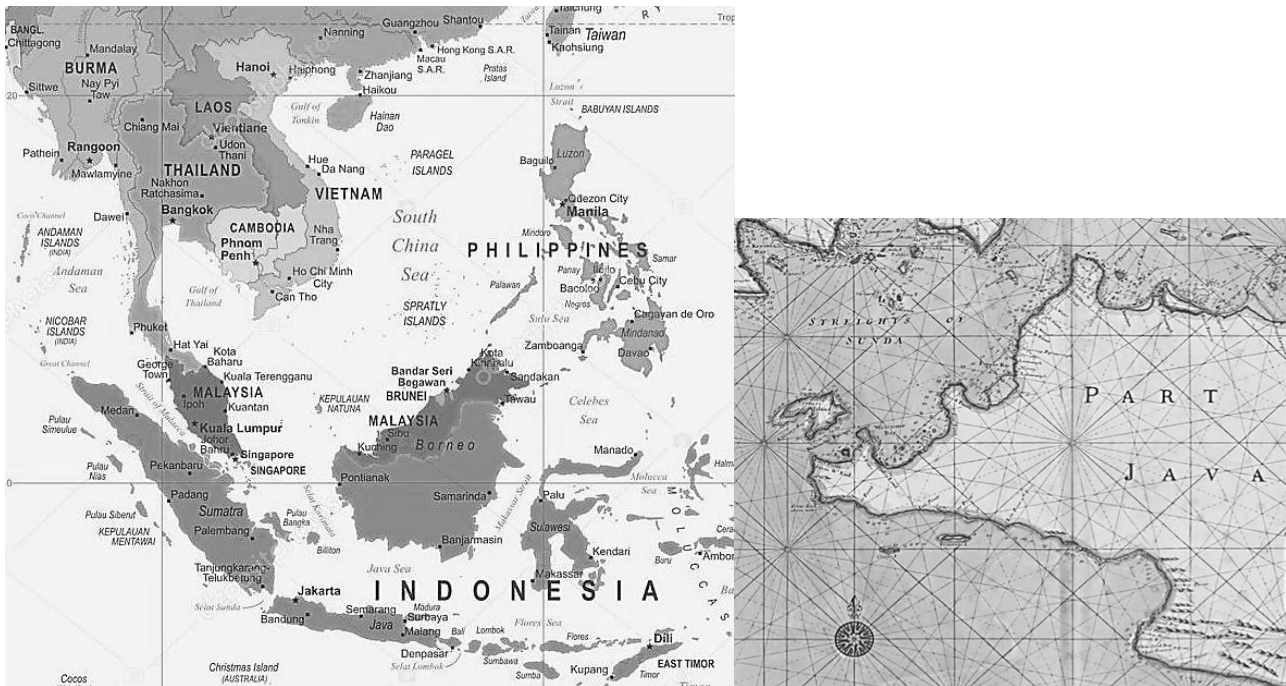
d 17 war skiönt wackert wäder, f. stilla, men e. temmel. starck wind och Poli högd 7°. 54'. Då wi också hela dagen sågo land af öen Java, som war ibland et högt och ibland et lågt land. Förutan det wi sågo samt fingo så wäl som sedan wid Solenes nedergång, en temmel. stor fogel, så stor som en stor fiske-Måða, ja större som en Glada eller Hök, af de Hollenske Malmocc, men af de Engelske Booby⁶⁶ eller Marr kallad, efter han så dumt stilla sittande låter sig taga, då han på Skieppet kommer flygandes och sätter sig: til utseende på ryggen, wingarna, halsen och hufwudet swart-grå-brun, men under buken och wingarna hwit-grå, med blå-hwit-gråt, temmel. stort, långt, spitzigt nebb, och hwit-gola fötter, som en Ancka, samt wingar hwardera så långa, som ungefehr 1 ½ aln, och en liten ej så stor och lång stiert; den wi dock intet åto, utan strax sedan wi honom beskådat, släpte igen lefwande, fast den dock är någorlunda god at äta; af smak, som fisk, fast kiöttet är mäst swart, sedan den är flådd och uphängd, at tranen gådt af honom. NB Denne fogelen föder sig wäl af fisk, men dock när han den intet kan få, tager han i des ställe så länge en sten i munnen och tärer på, til des han får fisk, då han den släpper igen. Om natten blixtrade det ock något litet, samt dundrade. Wi sågo ock något sedan en hwit-grå Booby, som hwit-gråt Katun nästan, både på ryggen och wingarna, slutandes deraf åtskillige slag deraf gifwas.

d 18 war ock mäst wackert wäder, stilla wind och Poli högd 7°. 35'. Då wi sågo, förutan hela dagen, landet af öen Java och några wikar der wid, i synnerhet en, temmel. stor, några små öer ut med Java-land, såsom ibland andra öer, öen Met de boomen eller trä-öen och Klapper elr Cocus-öen, härliga och skiöna öer, i synnerhet Klapper-öen, den wi, som närmast, se kunde, besatt och beprydd med härliga och skiöna gröna stora Klapper eller Cocus-trä, så tätt tilsamman stående som en tiock gran-skog och likasom jemna afklipta ofwantil, utseendes, som den Kostbaraste trögård, någonsin kan gifwas. Då wi ock Kl. 5 e., litet efter, wi sedt klapper-öen, fingo i sichte för ut inloppet af Strait-Sonda, Java-head eller hufwud, Princens-ö wid inloppet af sundet emellan öen Sumatra och öen Java, fast wi för mörcka natten skuld intet torde segla in igenom, utan måtte läggia oß bi, at drifwa der utan före. Då det ock om natten blixtrade och dundrade något litet.

d 19 war om natten från Kl. 2 til 6 om morgonen, starckt regn, fast det dock sedan fram på dagen blef mästandels godt wackert stilla sol-skiens wäder med starck heta; ehuruwäl det dock ibland kom

⁶⁶ Se not 48 och figur 15. Montan kallar booby marr ("marr"), vilket är stormfågel, men booby är havssula, av vilka det finns flera underarter med olika färgade näbb och fötter.

några små regn-byar och sachte ombytlig wind. Då wi f. fingo om bakbord Princens-ö⁶⁷ i munnen af Strait-sonda liggjande och om styrbord Java-head eller hufwud, och Mew-ö in i sielfwa Strait-sonda liggjande, hwarest för anckar låg et Engelskt Skiepp, för hwilket wi, sedan det wisat Engelsk, wiste Swensk flagg. Då wi ock om middags-tiden hade om bakbord öen Cracatoa i Strait-sonda liggjande och om styrbord land deremot af öen Java. Då om natten så wäl som om dagen litet blixtrade och dundrade det, som det ock mehrendels gemenl. gör innom Tropicos eller Solstånds-Zircklarna. Då wi ock samma dag Kl. 12 om middagen satte ut vår chaloup.

Figur 24. T. vä. översikt över målområdet för den långa resan, utan landkänning sedan Cadiz: Strait-sonda nertill, något åt vänster. Man fick först land öster om sundet och följde kusten västerut under fyra dagar. Ovanför B i Bandung ligger Princens ö, som man passerade i ett smalt sund öster om, varvid man hade Mew-bukten med Mew-ön om styrbord. Detta ses tydligare på den lilla bilden t. hö. Vulkanön Krakatoa mitt i sundet. Sumatra följde man norrut och gick mellan den och den mindre ön Bangka (nedanför Singapore på översigtskartan) i "Strait-banca" (se 30 augusti), innan man kom upp i det egentliga Syd kinesiska havet med sina många småöar. Macao längst upp på den vänstra kartan med Kanton ännu lite längre upp, nu kallad Guangzhou: se kartan i figur 32. Från nätet, något ändrad.

d 20 war godt wackert wäder, fast ganska warmt och ombytlig wind, ehuruwäl merendels stilla lugnet. Då wi mitt om natten Kl. 12 måtte för stilla wind och starck mot-ström skuld Kasta anckar, som war den första gång wi Kastadt anckar, sedan wi gingo från Cadiz i Hispanien/en temmel., som tilförne sagdt är, lång tid, nästan 5 månader ifrån d 8 April til d 20 Aug., som wi så stedse måst wistas i stora wida wilda siön och brusande stormande hafwet, intet annat för öf seendes, än himmel och haf, ja döden hwar timma och stund, hafwandes land mången gång intet närmare än på 2,3,4 eller 5 hundra mil, samt alt sedan segla natt och dag och knapt se något land, undantagandes någon gång några små öer, fast fierran ifrån/lyftandes dock åter igen Kl. 4 om morgonen och dermed seglade e. något bättre fram til des wi Kommo in emot fierde Huken af öen Java om styrbord och öen Sumatra om bakbord, der wi då åter igen Kl. ungefär 2 e. för stilla wind och mot-ström skuld

⁶⁷ Nu Panaitan. På kartan (figur 24) precis ovanför B i Bandung lite t. vä. om mitten i nederkanten av kartan. Inga utmärkande drag, men plats för enorma vågor som bryter in mot land där och som man måste passa sig för. Därför nu ett paradiset för surfare.

mätte låta falla igen; det wi ock esomoftaste här i Strait-sonda och sedan wid öen Strait-banca giöra måste, ja ibland några gånger om dagen til Kl. 5 e. Då wi det åter igen upwindande, emedan det begynte något litet at blåsa; flyttiandes oß något litet bättre fram, til des wi det åter igen Kl. 12 om natten Kastade, i mening at hämta oß der watn, som wi ock sedan gjorde. Då det ock samma dagen regnade wid middags-tiden temmel. starckt, blixtrade och något dundrade: samt kom oß i sichte öen i Strait-sonda liggande Dwars in de way kallad: förutan det at wi ock f. Kl. 7 sågo i siön här och der för oß stå åtskillige fiske-nät med wahlar ovh långa stänger med påsatte rißler likasom af gräs eller rör; och sedan strax derpå en hel hop ungefehr 30 stycken medelmåttige stora fiskare-båtar Prorer, Canorer eller Pagayer⁶⁸, som Folcket, som dem förr sedt, kallade, framföre oß för ut, kommandes oß emot från landet, utan twifwel antingen ifrån landet af öen Java mitt före eller ock något annorstädes ifrån öen Java, at draga sina fiske-nät, som wi i siön för oß sågo. Jbland hwilka en kom til oß ombord, besatt med 10 Javaner eller Javanska fiskare, dock intet annat hafwandes med sig eller welandes, än at de frågade oß om wi hade något bref til staden Batavia på öen Java, hwilket om så wore, de sade sig skola taga med sig och lefwerera der sin ägare riktigt i händer, det de derföre gjorde, at de skulle förtiena sig något; men som de intet fingo, foro de strax sin wäg bort igen, sedan de woro tilfrågade, om de hade någon frucht eller andra mat-wahror at sälja, samt sedan de kundgiordt sig intet sådant hafwa, utan skola besöka sine fiske-nät, ombudne at komma tillbaka igen med fisk emot betalning, det de dock ej gjorde: derföre wi då derpå Kl. 9 f., sedan 2 elr 3 andra fiskare-båtar syntes förut nättia, skickade chaloupen dit til dem med penningar at kiöpa före af dem, fast den dock ingen feck, efter de, när våra kommo dem något nära intil, flydde undan af fruchtan, utan twifwel antingen at våra skulle dem taga lifwet af eller ock fisken ifrån dem för intet, som, Kanskie Hollendare pläga giöra; derföre ock chaoulpen kom strax tillbaka igen med oförrättade saker, fast han dock strax sändes uth igen, sedan Engelsk flagg war utsatt, at de skulle intet så mycket fruchta; ty den fruchta de intet så mycket före, som wäl kunde höras och märckias af dem, när de då äntel. kommo om bord til oß; ity de då esomoftaste frågade, om wi woro Hollendare, och när wi då svarade, nej, at wi det intet wore, utan Engelländare; tyckte de mycket wäl derom: skickades, säger jag, den dock strax ut igen til dem at få fisk, det den ock då feck tillika med et par fiskare-båtar med sig om bord i följe, med små fisk; til utseende nästan som Mört eller Sarfwar, hwitachtige med blå-hwita och gola render på sidorna näst ryggarne, samt gola smala spitzige stiertar, och derföre Gol-stiertar kallade; ehuruwäl de ock kallas Sapsap elr Ler-fisk, warandes de något feta, samt goda at äta, fast en del af Folcket fingo deraf något litet ondt; det dock skiedde mäst af owahna och snålhet dem at äta: af hwilken fisk ock Herr Directeuren kiöpte några baljor fulla til sig och hela Skiepps-besettningen; och när Han det då giordt, foro de, neml. Javanske fiskare, bort igen med löfte at komma tillbaka igen med allehanda fruchter och mat-wahror, som de ock sedan gjorde.

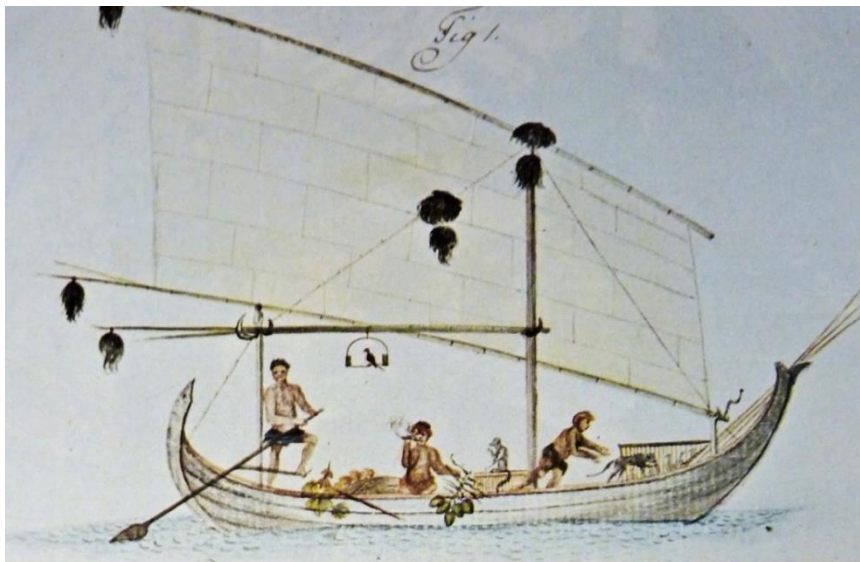
Figur 25. Torkad sapsap (lerfisk). Säljs ännu mycket på lokala marknader. Från nätet.

⁶⁸ Kanot ("canor"). Nu används ordet pagaj av kanotister för själva paddeln till kanoten.

NB Hände sig ock under det de, neml. Javanske fiskare, lågo ut med sidan på Skieppet med sine fiskare-båtar, at då eller i det jag stod och såg på dem, en Javan stod nedanföre i sin båt och slog Knokerna på händerna mot hwarandra, som han skulle slå eld, och tecknade wid munnen, gifwandes dermed tilkienna sig wilja hafwa et eld-stål af mig; det jag ock strax förstod, och derföre strax i hast geck efter et eld-stål, som jag hade med mig, i tancka gifwa honom; ock då han det blef warse, sprang han likasom glad til mig up uthur sin båt, sedan han tagit i sina gjömmor 2^{ne} gröna medelmåttige stora Betel, Syrii- eller Arec-blad, litet af en Betel, Arec eller Pinang-nöt, förutan ock litet hwit Kalck eller Gips en och tilhopa lagde med hwarandra, Kalcken och nöten, til nemda Betel, Syrii- eller Arec-blad, och tog emot stålet; hwarföre han då gaf mig denna sin tilredda Pinang- Arec- eller Betel-nöt kallad at tugga på⁶⁹, och sedan strax derpå sprang i sin båt igen.

d 21 war stilla wackert wäder, utan dock någon god wind; hwarföre wi ock lågo stilla för ankar hela den dagen, så wäl som mäst den andra, skickandes båten i land både f. och e. at hämta friskt watn til oß; då jag ock eftermiddagen följde med i land, at bese landet och des fruchtbarhet, folcket och des förhållande, det jag ock någorlunda feck se, fast jag hade liten tid, samt fruchtan för det wilda folcket och des lands wild-diur, at jag intet feck eller torde, så wida, så mycket och så gierna, jag welat, bese det.

Då ock samma dag så wäl som nästan alle de andre dagarne, wi woro i Strait-sonda, kommo om bord åtskillige Javanske båtar med åtskillige slags skiöna och rara fruchter och mat-wahror, såsom Cocus eller Klapper-nötter, Pisang⁷⁰, Ananas, Pompelmoser⁷¹, Sursac⁷², Pinang eller Arec, Socker, Riss-gryn, Egg, Höns, Änder, Giäs, Getter, Bockar, Buffel-oxar, Markattor, Fisk, Rör-kieppar och annat mehra sådant; hwars alt någorlunda beskrifning, Kan ses på sitt behöriga stelle om Java.

Figur 26. Javansk båt med fiskare och fruktodlare som ville sälja sina för de långväga besökarna välkomna produkter. Teckning av ostindiefararen C. J. Gethe på Götha Leijon 1746-49.

⁶⁹ Betel, arec och pinang är olika namn på samma nöt. Den bereds, och förstärks av kalk, till ett mildt njutningsmedel som tuggas. Munnen färgas röd av detta.

⁷⁰ Bananer.

⁷¹ Nu pomelo, en variant av grape-frukt.

⁷² Heter nu soursop och kan köpas i hela denna region. Grön, taggig, välsmakande frukt som kan ätas som den är men då ganska sur.

d 22 war ock wackert stilla wäder och wind, fast det e. något litet regnade och dundrade. Då ock f. båten sändes iland efter mera friskt watn, och sedan derefter Kl. 10 togs up anckar, och wi flyttade oþ något bättre fram, fast med sacht merendels mot-wind, seendes för oþ för ut öen i **Strait-sonda** liggjande, **Branderburger-Hatten** kallad, **Bantam-Huk** på öen **Java** och **Knapp-öen**⁷³ ock i **Strait-sonda** liggjande, förutan 2ne Seglare, den ene framföre oþ seglande, en Hollendare, och den andre efter oþ en Engelländare. Nödsakade dock åter igen Kl. 3 e. för mot-wind och mot-ström skuld låta falla anckare til Kl. 5 e. då wi det åter igen lyftade, och kommo derefter Kl. 7 om aftonen mitt före nemde Hollendare, som wi tilförne hade förut, då han oþ frågade, hwilka wi woro? hwart wi welle? hwad Skieppet och **Capitainen** kallades med mehra? Hwarpå då wi honom swarat, samt samma tillbaka igen frågat, han oþ önskade lyckel. resa, låtandes blåsa up för oþ i trompeter och slå på pukor och trummer; hwarefter wi ock lät honom beswara med trompeters blåsande. Och sedan derpå Kl. 8 om aftonen kastade anckar.

d 23 war wackert warmt wäder och stilla mäst mot-wind, då wi Kl 10 f. windade up anckar, fortsättiande vår resa, och seende än bättre nemda **Branderburger Hatten**, **Bantam-huken** och **Knapp-öen** tillika med något af öen **Sumatra**; förutan det wi blefwo warse Hollenske chaloupen til oþ komma, oþ alt omkring besichtigande och med oþ talande, dock utan at den war om bord: kommandes wi både wid middags-tiden Kl. 12 Hollendaren och wi nästan mitt före hwarandra, spelandes och blåsandes å båda sidor: och sedan Engellendaren, hwilken wi frågade och han svarade, och han frågade och wi swarade åtskilligt, skolandes han gå til staden **Bataviam** på öen **Java**, så wäl som Hollendaren.

d 24 war wackert warmt och stilla mäst bide-wind til Kl. 4 e., då wi för aldeles stilla mot-wind och starck mot-ström skuld måste anckra mitt före 2ne öer, 2ne Bröder kallade, hafwandes **Poli** högd 5°. 25'.

d 25 war ock wackert warmt wäder, fast det något litet regnade, och stilla mäst mot-wind; ehuruwäl wi dock Kl. 8 f. windade up anckar, fast wi det åter igen måste låta falla Kl. 1 e. för stilla aldeles mot-wind och mot-ström skuld. Då ock samma dag Kl. 4 e. **Matrosen Hindric Storm** föll öfwer bord; men blef dock strax, **Gudi lof!** frälst och bergat, kommandes sig strax til igen.

d 26 war också wackert warmt wäder, fast det då och då war litet mulet, och stilla mot-wind och mot-ström, så at wi derföre måste liggja stilla nästan nästan hela dagen, fast wi Kl. 9 f. togo in anckare, drifwandes til Kl. 12 om middagen, emedan wi det åter igen då måste låta gå. Händte sig ock samma dag Kl. 4 e. at **Qvarter-mästaren Pet: Frid: Fragusell**, då han war ute med chaloupen at loda, under samma föll öfwer bord; men blef dock, **Gudi lof!** strax frälst, i det en **Matros** feck uti honom och halp honom up.

d 27 war likaså wackert ganska warmt och hett wäder, samt stilla aldeles mot-wind och ström; hwarföre wi ock måste mäst liggja stilla, fast wi mycket arbetade, buxerandes och warpandes, nästan hela dagen, flyttiandes oþ dermed, kanskie, en mil. Då det sannerl. såg illa ut för oþ det åhret komma fram til **Canton** för mot-wind eller paßad skuld, som snart war til at förvänta, ståendes halfwa åhret igenom.

⁷³ Dessa geografiska platser har varit svåra att härleda och har andra namn nu, men är knappast av något centralt intresse för den här resan. Detta gäller även för en del andra småöar som nämns i texten.

d 28 war sammaledes wackert warmt och hett wäder, fast det ock ibland något regnade med några små regn-byar, och aldeles mot-wind til Kl. 9 f., då det något rymde sig⁷⁴, så at wi kommo något litet at flytta oß fram med en sacht a bide-wind, då wi des förinnan samma dag f. 2~~ne~~ gånger kastadt och lyftadt anckare.

d 29 war ock wackert ganska warmt och hett wäder, sacht a bide-wind och Poli högd 3°. 40´.

d 30 war lika sådant wäder och wind, då wi Kl. 12 om natten kommom til och mitt före en liten ö, Lucipara kallad; hwarföre wi ock i fruchtan derföre måste fella anckar til Kl. 5 om morgonen, då wi strax, efter wi det åter igen lyftadt, kommo förbi nu nemda öen til och mitt före öen Strait-banca⁷⁵, seglande så dermed in igenom sundet emellan öen Sumatra om bakbord, et skiönt, kostbart, lågt och trä-fruchtbart land; och öen Strait-banca, ock et wackert land deremot på andra sidan om styrbord i litet grundt och hwit-gråt lerigt watn. Då wi ock samma dag Kl. 4 e. sågo berget, Lallery kallad, på öen Banca.

Figur 27. Ön Banca (nu Bangka) med sitt höga berg "Lallery" eller "Monyping" öster om Sumatra. Mellan de öarna finns sundet Strait Banca, som visserligen är smalt, men djupt, och som var mera lättnavigerat än vattnet öster om Banca med många småöar. Från nätet.

d 31 war också wackert warmt och hett wäder, fast det ock ibland war något mulet, litet blixtrade och dundrade; samt sacht a mäst förde-wind, då wi för stilla lugnet och fruchtan för Strait-banca, som wi woro nära wid, måste kasta anckar Kl.4 om morgonen, det wi dock åter igen lyftade Kl. 5 f., och derpå sedan seglade hela dagen; seendes land å båda sidor, öen Sumatra å ena, och Strait-banca å den andra, tillika med des berg, Monyping kallad, Kl.6 f.; förutan det wi Kl. 9 f. fingo i sichte frammanföre oß 3 små Seglare, Hollenska Jachter, som oß Kl.10 f. kommo temmel. nära, ibland hwilka en kom til oß nära på sidan och sade sig kryßa på et Hollendiskt Skiepp at lotza in til staden Palamban på öen Sumatra, frågandes oß, hwilka wi woro? och dermed förnögd geck strax ifrån oß bort, önskandes oß en lyckelig resa.

⁷⁴ Vinden drog sig akterligare och blev mera gynnsam för segling på den kursen (motsatsen=skralna).

⁷⁵ Ön hette egentligen Banca, som han själv skriver lite nedanför. Det var sundet som hette Strait Banca. Se karta och text i figur 24.

Samma dag e. sågo wi en stor fisk som en stor Giedda eller Stör: och kommo mot aftonen til slutet af Strait-banca; då det om aftonen och om natten något litet blixtrade, som det ock giordt nästan alla nätter, sedan wi kommo in emot öen Java, ja ibland ock dundrat. Då wi ock Kl 6 e. sågo Batacarang-huk på öen Sumatra.

September

d 1, då det war wackert, fast ganska varmt wäder, stilla mäst förde-wind och Poli högd $1^{\circ} . 6'$, sågo wi under vårt seglande de 7 små öer eller Bröder, så wäl som öen elr Pulo⁷⁶ Taya; förutan det wi ock samma dag efter Solenes nedergång om aftonen hade en starck regn-by med blixter, dock utan donder, änskiönt det ej så länge warade med regnet, utan med blixtren fast mehra nästan hela natten igenom.

d 2 war mäst mulet och regnachtigt wäder, Kommandes en regn-by om morgonen och en om aftonen, med måttelig mäst förde-wind, då wi om morgonen Kl. ungefehr 6 passerade Linien andra gången, kommandes dermed norr om den samma; och sågo små swart-bruna foglar, Chinesiske Siö-swalor kallade, våra Swalor nästan aldeles lika; förutan emot aftonen öen Dominij. NB Här efter kommo wi i S.W. passaden, oß, som N.O. segla wille mäst förde-wind.

d 3 war ganska wackert wäder, fast ibland något mulet och regnachtigt, stilla god wind och Poli högd 2° ; då wi sågo öen elr Pulo Aurore.

d 4 war ock ganska varmt wäder, fast ibland något mulet, god måttelig wind, och Poli högd för mulen himmel skuld obekant, då wi sågo öen elr Pulo Demon eller Timon⁷⁷, och hade om natten blixter.

d 5 war ock godt ganska varmt wäder, god måttelig wind och Poli högd för mulet wäder skuld obekant: då, förutan det jag såg en helt hwit fogel, wardt om aftonen warse, at det blixtrade; som det ock merendels stedse gör hwar afton och natt, så wäl som ibland om dagen, inom Tropicos eller Solstånds-Zircklarne, wid och ikring Linien.

d 6 war ock ganska varmt wackert wäder, fast det mot aftonen kom en liten regn-by och om aftonen blixtrade, god måttelig wind och Poli högd $6^{\circ} . 20'$.

d 7 war varmt mehrendels wackert wäder, fast några starcka regn-byar både f. och e. kommo, temmel. starck wind och Poli högd $8^{\circ} . 7'$: då wi mot aftonen fingo se öen elr Pulo Candor⁷⁸, och om natten blixter.

⁷⁶ Nu Pulau=ö. Montan skriver "öen eller Pulo", nu och sedan varje gång, för att han fått veta vad Pulo betydde. Denna ö ligger norr om Strait Banca, ytterst i en stor skärgård utanför Singapore.

⁷⁷ Man gick nära kusten och hade den om babord. Den här ön ligger lika långt norr om Singapore som den likaså nämnda ön Taya ligger söder därom.

⁷⁸ Ö utanför sydligaste Vietnam, utan någon hänförande natur. Engelska ostindiska kompaniet hade en koloni där.

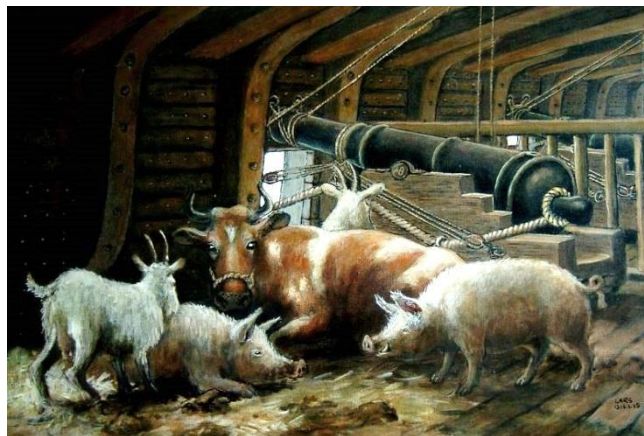
d 8 war warmt wackert wäder, temmel. starck wind och Poli högd 9°. 30′: då wi mot aftonen fingo i sichte öerna elr Pulo Supatra och Krabbe; hörandes om aftonen och natten, så wäl som seendes några hwitachtiga foglar i luften mycket qwittra, utan twifwel, Tropiske.

d 9 war ock warmt wackert wäder, starck wind och Poli högd 11°. 30′.

d 10 war mäst mulet och regnachtigt wäder hela dagen igenom, kommandes, i synnerhet efter midnatten, några starcka regn-byar med häftig starck blåst, starck wind och Poli högd 13°: då wi sågo ganska store gråachtige fiskar i siön tumbla, springandes och hoppandes temmel. högt up uthur watnet.

d 11 war ock mäst mulet och regnachtigt wäder, så dagen som natten, kommandes som oftaste starcka regn- och storm-byar, starck wind, så at det slingrade gräsel., och Poli högd 14°. 30′. NB Emedan wi seglade så mycket i nord-ost, kommo wi ej så fort i anseende til Polens högd, fast wi, Gudi lof! hade god wind: det wi fuller icke behöfdt: men på det at om mot-paßaden emedlertid skolat kommit, så skulle wi ändock kunnat behulpet oß fram med den til Canton, om han intet blefwet alt för starck, fast wi det dock icke behöfde, emedan han kom intet så länge wi woro under wägen til Canton, utan strax efter wi woro dit framkomne.

Samma dag slachtade wi ock wår Ko, som wi haft med oß från Giötheborg, den der mådt temmel. wäl hela wägen igenom, och alt sedan gifwit temmel. wäl miölck, fast icke i så mycken öfwerflöd: hwilket war under nog.

Figur 28. Den 11 september "slachtade wi ock wår Ko". Nu war man nästan framme vid slutmålet och behöfde henne inte längre. Målning av konstnären Lars Gillis. Publicerad på nätet via Jan-Erik Nilsson och Göteborg.com.

d 12, då det war mäst mulet och regnachtigt wäder, stilla wind, och Poli högd 15°. 44′, lodade wi efter Macles-fields-banck⁷⁹; men dock utan at finna grund med 75 famnars lina.

d 13 war ock mäst mulet och ibland regnachtigt, stilla wind och Poli högd 17°. 30′ ungefehr, fast den intet blef wäl observerad för mulet wäder skuld.

⁷⁹ Nämns i gamla beskrivningar som "Macles Fields Reefs" i detta område. Enligt latituden och enstaka kartor är det mitt emellan mellersta Vietnam och Filippinernas nordligaste ö.

d 14 war wäl mäst mulet, fast intet så mycket regn, temmel. starck wind och Poli högd 19°. 30'. Då wi sågo några stycken små Turtur-dufwor, sättiande sig på Skieppet, Javanske, som sades, kallade; så stora, som små Kycklingar, af hwilka wi sedan d 16 fingo en: och sades wara Hannerna mäst swart-blå, men Honerna mäst röd-brune på ryggarna och wingarna; det jag ock sielf tyckte så sant wara: Förutan hwilka wi ock samma dag sågo et slags små Siö-foglar, så store, som små Skator, ej olike siö-terner, med temmel. långa swarta nebb, ispottige Kronor med hwita och swart-grå fleckar på; hwita ringar om halsarne; ryggarne och wingarna ispottige med swart-grå och hwita fleckar på; samt hwita under bukarna, med temmel. långa wingar. Af hwilka wi sedan fingo en, fast wi den sedan strax lät flyga igen.

d 15 war mäst wackert wäder, medelmåttig wind, och Poli högd 20°. 20'. Då wi fingo en Haij och lodade några gånger; som wi ock sedan gjorde alt til des wi kommo fram til Wampo, ej långt ifrån Canton, der wi ankrade; ja ibland alt stadigt i et lodande, i synnerhet innom Ladroons öerna och rivéret, Tigris kallad, til Canton gående och sedan derförbi landet up igenom en lång wäg⁸⁰.

Figur 29. "Stilla lugnet". De fyra dagarna 16-19 september var den längsta sammanhängande tiden med stilla lugnet. Den som seglat vet hur lugnt och tyst det känns i stilltje med bara något fågelläte i fjärran och ett kluckande och ett knirkande emellanåt (även om tystnaden på ett sådant här skepp säkert allt som oftast avbröts av kommandoord och arbetssånger), men också hur frustrerande det kan upplevas med tanke på att man inte kommer någon vart. Från nätet.

d 16 war godt wackert wäder, stilla wind, fast mäst stilla lugnet, i synnerhet e. och Poli högd 21°: då wi sågo en stor hop likasom hwita Swanor eller Giäß flyga oß förbi, nähra neder på watnet; så wäl som några breda, wida, flaka, stora Fiskar, nästan som stora Helje-flundror eller Rhomber: förutan det wi ock fångade en liten Javansk Turtur-dufwa af samma slag som wi tilförene d 15 sedt, så stor ungefehr som en liten Kyckling, med et litet swart-gråt nebb, något lång hals med en liten swart-blå ring omkring, fast icke aldeles rundt omkring, utan allenast ofwan på och på sidorna med en liten öpning in under, små swart-blå ögon, af grå-blå ferg ofwan på hufwudet och whit-grå in under halsen, röd-brun på wingarna, sidorna och omkring; men på ryggen in under wingarna blå-grå, samt ytterst på wingarna och stierten grå-grön eller grå-achtig; med fötter, som en annan liten fogel, mäst whit-grå.

⁸⁰ Montan går här händelserna i förväg, när han skriver om lodandet. Orterna här kan ses på kartan i figur 32.

Då ock wi tycktes samma dag se land, fast icke så wist. Samma dag hißades ock chaloupen ut at finna strömmens afsättiande.

d 17 war godt wackert warmt wäder, stilla sachta wind, fast det ock war mäst stilla lugnet, i synnerhet e., och Poli högd 21°. 30'. Då wi ock sågo en ganska stor, wid, bred, flack fisk; til utseende nästan som en ganska stor Rocka, med en nästan brun ferg ofwan på, med hwita liksom galloner omkring, Sol-fisk, kanskie, kallad.

d 18 war ock godt wackert warmt wäder, stilla wind, fast nästan utan al wind stilla lugnet, i synnerhet e., och Poli högd 22°. 23'. Då wi fingo en Fisk, Dolphin kallad, så stor, som en liten Långa, af åtskillige ferges, god at äta, nästan som en färsk Makril smakande, fast något grå-achtig i fisken synandes efter des kokande. För öfriget se vidare des utförligare någorlunda beskrifning bättre fram med des 2^{ne} slag Hannar och Honor. Samma dag Kl. ungefehr 10 f. fingo wi med glädie i sichte land förut, ej långt från inloppet wid Macao; men kunde dock intet för stilla lugnet skuld komma det nähra in til.

d 19 war också godt klart wackert warmt wäder, som det ock nu några dagar bort åt så warit, stilla sachta wind, ja nästan utan al wind stilla lugnet, nästan hela dagen, så at wi ganska litet kommo fram, i synnerhet om dagen, som ock nu några dagar så warit, och Poli högd 22°. 54'; seglandes wi långs uth med Chinesiske land-kieningen, som wi ock, sedan wi den kommo til, så mäst giordt; seende emedlertid, förutan andra öer, öen Pedro Blanco, Åsne-öronen, med de flere der uth med, samt nögdade för stilla lugnet och mot-ström skuld kasta anckar från Kl. 2 e. til Kl. 5. Då ock blef kundbart, huru Passagerens N. Bagges Spanska win, en pipa⁸¹ nästan, war bortstulet och utdrucket.

d 20 war måttel. wind, fast mäst dock emot; derföre wi också, så wäl, som för mot-ström skuld, måste fälla anckar igen från Kl. 10 f. til Kl. 4 e.; då wi det åter igen lyftade, sedan winden något mehra rymdt sig och strömmen kommit ofß med: seende strax derpå framföre ofß seglande förbi 30 eller 40 små Sampaner⁸² eller Chinesiska Fiskare-båtar, som lågo och fiskade i siön, mehrendels 2 och 2 tilsamman om hwart nät, utan at någon af dem kom om bord til ofß, fast wi dem derom bediandes, tilropade.

War ock då godt wackert warmt wäder, til des det i Solenes nedergång Kl. ungefehr 6 e. en moln kom ifrån N.O. så swart-blå, grufwelig och förskräckelig, mehrendels likasom aldeles neder på watnet hängiande och liggande, at man des like knapt någonsin sedt, nalkandes ofß alt närmare och närmare, alt mehr och mehr, och omsider öfwertäckte hela himmelen alt omkring, med en så gräselig swart mörck moln, at wi Knapt kunde se hwarandra, hafwandes med sig et starckt regn, samt grufweliget, gräseliget och förskräckeliget dunder och blix, dock utan någon särdeles starck wind; ja så faseliget, at man des like knapt någonsin någonsteds hwarken sedt eller hördt; ty det blixtrade nu med blek-hwita och nu med blek-blå liusningar så förskräckel., som hela himmelen stådt i brand och lius låga, med faselige och på sinom tusende sätt formerade likasom blek-röda och blå-hwita, stora strimor eller raqveter, likasom flygandes öfwer hela himmelen nu hit och nu dit, nu här och nu där, nu Kors-wis och nu ändalångs, samt dundrade och rullade så gräseligen och förskräckel., som man skutet af de sinom tusende stycken på en gång, just mitt öfwer ofß, påstående nästan et par hela

⁸¹ Gammalt volymmått, cirka 400 liter. Detta hade druckits upp sedan 1 april.

⁸² Se figur 38 och 39.

timmar, fast det dock sedan mäst hela natten igenom warade med regn, blixter och dunder, dock intet så starckt, som förr. Då wi wäl i början fingo god måttelig wind; men wände sig dock strax om igen i dicht måttelig bide-wind.

Figur 30. Så här var det nog, det som texten härovan ville förmedla. Att befinna sig mitt i ett tropiskt åskväder som dessutom håller på i två timmar kan verka skrämmande för den mest härdade. Från nätet.

d 21 war mäst mulet och regnachtigt wäder, och temmel. starck mot-wind til e., då det blef något stillare, så at fast wi sågo inloppet wid Macao, måste wi dock gå och lovera⁸³ hela dagen igenom utan at wi särdeles kunde komma någonsteds fram. Då ock samma dag kl. 2 om natten war förmörkelse i månen; fast wi den ej kunde se för mulen himmel skuld.

d 22 war mäst mulet regnachtigt wäder och stilla aldeles mot-wind och ström, så at fast wi nästan mitt före inloppet wid Macao woro, loverande hela f., nu hit och nu dit, tenckiande kunna dermed komma in igenom; måste wi dock Kl. ungefehr 2 e. kasta anckare til Kl. 10 om aftonen, då det blef något bättre, stilla mäst förde-wind, så at wi då efter lyftadt anckare någorlunda framseglade och kommo om morgonen Kl. ungefehr 8 f. ej långt från sielfwa inloppet wid Macao til et litet temmel. smalt och trångt sund, fast dock icke så grundt emellan 2ne små, dock temmel. höga öer eller holmar liggjande, kallade den ena om bakbord Sapato, och den andra om styrbord, nescio qvid⁸⁴, igenom hwilket wi wid middags-tiden

d 23 paßerade, då det war wackert varmt wäder och stilla mäst förde-wind, och sedan alt fort in emellan åtskillige små öer och holmar alt omkring öf å båda sidor liggjande fram åth Macao, til Kl. 8 om aftonen, då wi åter för stilla lugnet och mot-ström skuld måste kasta anckar igen til andra dagen om morgonen Kl. 4 f. liggjande innom åtskillige öer och holmar alt omkring af samma slag, som de förra, jag omtalt, dem seendes, förutan åtskillige små Sampaner elr Chinesiske Fiskare-båtar,

⁸³ Gammalt uttryck för kryssa, då man lovar upp och går över stag.

⁸⁴ "Vet jag inte" (vad den heter).

Figur 31. Macao som var första anhalten efter korsandet av Sydkinesiska havet. Man kan se de kastell som omnämns i texten och i bakgrunden de stora pyramidiska högar som Montan tyckte påminde om Uppsala högar med sina forngravar. Här tog man ombord lots för sträckan in till Kanton. Bild från slutet av 1700-talet. Göteborgs stadsmuseum.

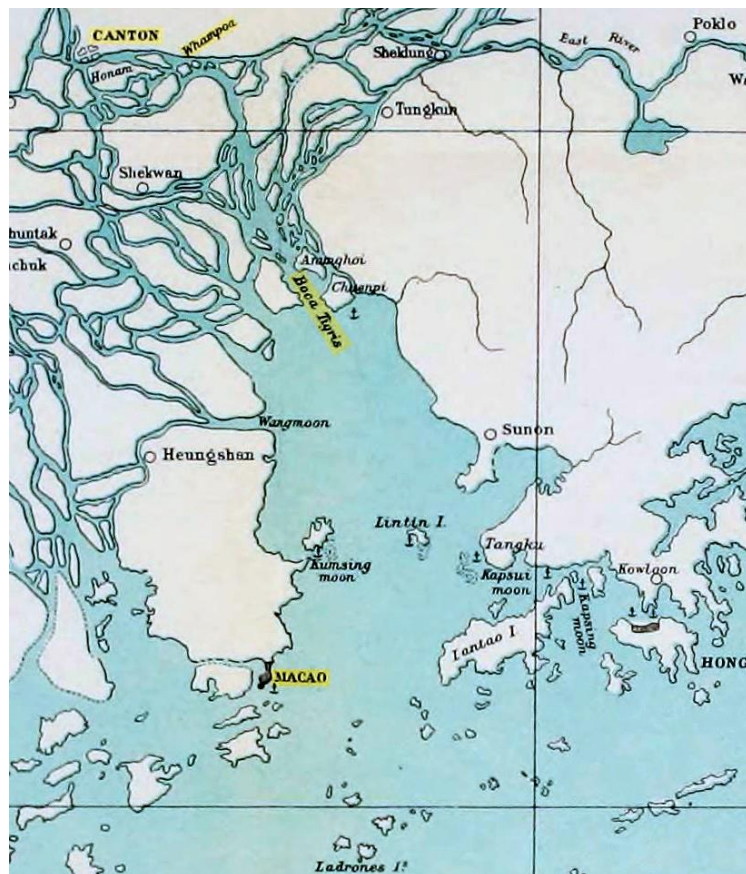
hwilka öer och holmar til antalet rätt många och i gemen allesammans Ladroons kallade, äro mehrendels temmel. stora och höga; ja somlige så at skyen stryker neder på dem, klintachtige med spitzige Pyramidiske berg-klintar; til utseende nästan som Upsala-jord-högar, swart-grå och rödachtige med röd-brun sand-jord, här och der med grå-stens-berg beblandade, temmel. skallote och skabbade, eller bare och blåtte, fast dock ej så aldeles med mindre ju der är här och der åtskilligt smått grönt och liufliget, såsom smått grönt gräs, örter och buskaskier, dock utan någon stor skog, dem wi dock ej här wäl kunde skönja, hwad de woro för några, efter wi ej woro dem så nähra.

d 24, då det war godt wackert ganska warmt wäder, ja så at man nästan kunde försmächta af heta, samt ganska stilla och nästan utan al wind, lyftade wi åter igen anckar om morgonen Kl. 4 f., buxerandes oß litet bättre fram emellan och omkring oß på alla sidor liggiande öer och holmar, med möda til middagen Kl. 12; då wi för starck mot-ström och litet mot-wind skuld åter igen måste låta fälla anckar til andra dagen om morgonen Kl. 4.

Då ock samma dag Kl. 12 om natten afreste ifrån oß Passageren Bagge til Macao med wår chaloup, som for dit at hämta oß Lotz i tid för ut för oß, fast wi ännu intet woro dit fram mitt före komne, utan derifrån ännu några milar warande. Händte sig ock samma dag at en Matros, som om dagen i starcka hetan rodde, swimmade och aldeles dånade bort, fast han dock strax, Gudi lof! kom sig til igen, sedan han fådt något kalt watn öfwer sig.

d 25 war också godt wackert ganska warmt wäder, ja så at man nästan kunde försmächta af heta, som det ock nästan så altid är inom Tropicos, eller Sol-stånds-Zircklarne, i synnerhet när det är stilla utan blåst och storm, och det ju stillare, ju warmare och hetare, med stilla sacht nästan utan al wind;

Då wi åter igen om morgonen Kl. 3 upwindade anckar, warpandes⁸⁵ oþ dermed et litet stycke fram, oþ til stor nytta; ty eljest om wi det intet så giordt, hade wi intet så snart kommit fram, som wi gjorde, in emot et temmel. trångt sund emellan några små öer och holmar af samma slag, som jag tilförene omrördt: och sedan wi då fådt strömmen med oþ och litet mäst förde-wind, satte wi några segel til jemte det wi buxerade, och gingo dermed så lyckel. och wäl fram igenom, til des wi kommo något der förbi fram mitt före et Castell eller Skantz om styrbord strax wid stranden, den der war med åtskillige stycken ock Folck försedder, de der dock ej wäl wiste sig för oþ eller utwiste flagg, fast de hade flagg-stock: hwar mitt före wi måste dock för stilla lugnet och starck mot-ström skuld, som wille oþ in på landet kasta, åter igen fälla anckar Kl. 12 f. til Kl. 1 e.; då wi åter igen efter lyftadt anckare fingo en liten sachta god wind jemte strömmen temmel. med oþ, flyttiandes oþ dermed något bättre fram åth öen och derpå staden Macao; ja så wida, at wi den då entel. fingo i sichte med des Castell föruth om bakbord; och sedan derpå et litet stycke derifrån en liten Chinesisk båt, eller Sampan kallad, mot och til oþ komma med 3 Chinesiske karlar uti från Macao kommen, der de af Castellet sett oþ, i tancka och upsåt oþ lyckel. och wäl emot skiälig betalning lotza och fram beledsaga, dit wi oþ tenckte fram till Wampo neml.; men som wi tilförne, som sagdt är, skickadt chaloupen til Macao efter Lotz, emottogo wi wäl en af nemde Chinesiske Karlar, dock icke som Skiepps-Lotz til Wampo, utan som chaloups-Lotz til Canton, som med Herrarna sedan något derefter gick dit förut från oþ. Desutan kom ock strax derefter samma dag en annan Sampan om

Figur 32. Den bästa karta över resans målområde som gått att få fram via nätet. Den visar de i texten (denna sida och den före och efter) nämnda orterna. Kanton heter nu Guangzhou och Wampoa Huangpu. Lintin Is. (=Islands) kallas i texten Lentin. Lantao hör nu till Hongkong.

⁸⁵ Att varpa innebär att man vid motström och motvind med chaloupen rodde ut ett varpankare en bit framöver, varefter fartyget med ankarspelet vindade sig fram till detta, och den tröttsamma proceduren sedan upprepades ett antal gånger.

bord til oþ besatt med 6 Chinesiske Karlar, de der hade med sig åtskillige slags fruchter och mat-wahror; oþ at sälja, såsom Watu-Lemoner⁸⁶ stora och runda, som nästan barne-hufwuden, til utseende gröna, nästan som Pompelmoser, fast större, med tiocka skalor och söt-sure kylande kiernar, luchtande wäl och smakande något söt-sure, fast dock ej så särdeles gode at äta, emedan de woro intet wäl mogne; Reddiser, sådane som i Swerje; Pisang och Pompelmoser, sådane som fins på öen Java; Lemkes, et slags frucht, så stor rund och grönachtig, som nästan temmel. stora half-mogna Äpplen, fast luchtande och smakande samt med skal och saft warande nästan som Citroner, änskiönt intet så hälsosamma at äta; medelmåttige stora feta swart-grå Griser, swart-grå ofwan på ryggarne och hwit-grå in under bukarne; temmel. stora feta Hönß och Kycklingar, sådane som våra i Swerje, hwita, swarte, brune och sprecklotte, fast mycket fetare; temmel. stora Hönse- och Ancke-Egg; blå-grå Dufwor, ej olika dem, som i Swerje gifwas; Råkor och Krabb-taskor, sådane som fås i Swerje i Skiärgården; små långlig fisk, nästan som Sill eller Strömning til utseende, Sardinier, kanskie, kallade, sådane som fås wid S. Hubes⁸⁷ i Portugall; hwit Puder-socker; små runda temmel. tiocka Kakor; små avlånga och runda Simlor, och långlige något tiocka Kringlor, med mehra: hwar på de woro temmel. dyra, tagandes derföre silfwer, det de med en tiock krokig jern-sax eller tång afklipte och sedan det afklipta med en liten wächt wägde; tagandes deraf så mycket wahran wärd war.

Figur 33. T. vä. "piken af berget Lentin" (Lintin Island på kartan i figur 32), här i början av 1800-talet. T. hö. vy över Lantaos mäktiga berg. De här öarna kom man till "inmot aftonen" den 25 september. Från nätet.

Sedan derefter in emot aftonen kommo wi nästan mitt före staden Macao och des Castell; seendes piken af berget Lentin, af berget Lantao och öen, stora Ladroon kallad: men nödgades dock, fast wi hade god wind och strömmen med oþ kasta anckare, för det chaloupen ännu intet var kommen ifrån staden tillbaka igen med Lotz, til des den då entel. Kl. 10 om aftonen kom; då wi strax derpå efter hans ankomst lyftade anckare, fast wi det dock åter igen strax måste låta falla för mot-wind och mot-ström skuld, som oþ strax påkom.

d 26 war ock godt wackert varmt wäder, fast det något litet regnade f., och stilla sachtu bide-wind, då wi om morgonen bittida windade up anckar och seglade litet bättre fram igenom, fast wi dock åter igen måste kasta anckare Kl. 11 f. til Kl. 3 e., då wi det åter lyftade igen til Kl. 5 e., då wi det ändock åter igen för mot-ström skuld nödgades kasta til Kl. 12 derpå om natten.

⁸⁶ Vattenmeloner, som läsaren snart upptäcker genom Montans beskrivning som stämmer exakt. Bokstäverna omkastade.

⁸⁷ Setúbal, lite söder om Lissabon. Stavades på många konstiga sätt då för tiden. Vanlig hamn för nordiska handelsfartyg. Bl.a. hämtade man salt därifrån, och så, som ses här, var staden berömd för sina sardinier.

d 27 war lika så godt wackert warmt wäder, och stilla sachta mäst förde-wind, ehuruwäl nästan stilla lugnet; då wi åter efter flodenes kommande lyftade anckare Kl. 1 e., seglande något bättre fram, fast wi det åter igen sedan Kl. 8 om aftonen måste låta falla til Kl. 12 derpå om natten; seendes för ut berget Mew och öen Tigers uti Bocca elr strömmen Tigris⁸⁸.

Figur 34. Svenska ostindiefarare vid Bocca Tigris mellan Macao och Kanton. Kastell eller skansar på sidorna. T. vä. klassisk ostindiebild. Göteborgs historiska museum. T. hö. bild i annan vinkel från en vacker bok med den legendariske skeppsbyggaren af Chapmans bilder. Utgiven av Kenneth Nyberg m fl och finns i bokhandeln.

d 28 war ock godt wackert warmt wäder, och stilla sachta bide-wind; då wi fälde anckare Kl. 2 om natten och Kl. 12 wid middags-tiden det åter igen derpå lyftade, Kommandes dermed strax til inloppet af riveret eller strömmen, Tigris kallad, mitt före 2ne små Casteller eller Skantzar, en på hwardera sidan af oß, den ena om styrbord på fasta landet och den andra om bakbord på en liten holme i riveret⁸⁹ Tigris liggiande; derifrån då til oß kom först en temmel. stor Mandarin eller Befehl-hafware ifrån den ena Skantzen om styrbord med sitt följe, Skrifware, Tienare och andra underhafwande i en temmel. stor Mandarin-Sampan, den oß ock sedan fölgde alt fram til Wampo, der wi för anckar liggia skulle, som en Vpsyningsman, om wi skulle til efwentys welat fördt i land några stycken, krut och kulor eller annat mehra. Derefter ock då strax derpå en annan kom ifrån den andra Skantzen om bakbord, också en temmel. stor Mandarin eller Befehl-hafware, såsom den andra på det andra.

Figur 35. Mandarinen Pon-key-qua som skötte all handel med europeerna och t.o.m en gång gästade ostindiske direktören Sahlgren i Göteborg. Göteborgs historiska museum.

⁸⁸ Bocca Tigris: Tigerporten. Floden som mynnar vid Kanton heter Pärlfloden (eng. Pearl River).

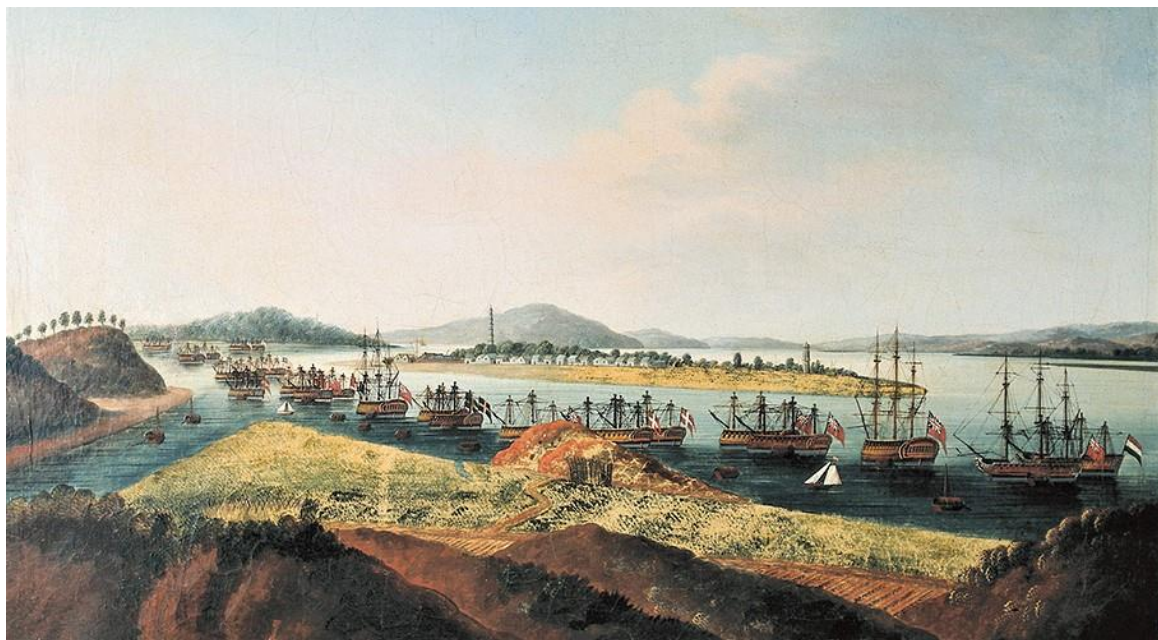
⁸⁹ Flodmynningen. Jfr eng. ”river”. Riveret kallade man även t.ex. Göta älvs utflöde mot skärgården vid Göteborg.

Då ock samma dag emot aftonen blixtrade och dundrade rätt mycket; och wi måste kasta anckare för mot-ström eller ebb skuld Kl. 8 om aftonen; seendes förut första pyramidiska tornet.

Figur 36. Lejontornet, det första landmärket när man närmade sig Kanton. Man hade ett system av torn, där det gjordes upp signaleldar. Jfr de vårdkasar med samma syfte man hade längs de nordiska kusterna. Kungliga biblioteket.

d 29, då det war lika så godt wackert varmt wäder, fast litet mulet ibland, samt blixter och dunder om aftonen, dock stilla god mäst förde-wind, reste ifrån oß wid middags-tiden Herrar Supercargorne förut til staden Canton under loßade stycken och trompeters blåsande; och wi derpå då sedan efter lyftadt anckar Kommo Kl. 4 e. mitt före om bakbord et torn, som en Pyramid, hwaruti sades hållas stadig wacht och uptändes eld, om upror wid stranden och i landet upkomma skulle, med mehra. Der mitt före wi ock om natten anckrade.

Figur 37. Wampo(a), ankringsplatsen vid Kanton, där Friedericus Rex Sueciæ och fartyg från många andra europeiska nationer låg. Även här fanns, som synes, signaltorn. Sampaner gick till och från själva hamnen i Kanton (figur 38). Göteborgs sjöfartsmuseum.

d 30, då det också war godt wackert wäder, lyftade wi bittida anckar Kl. 5 om morgonen, flyttiandes oß dermed något bättre fram och entel. til vårt föresatta läger, ej långt ifrån staden Wampo, der wi jemte de andre Europeiske Skieppen för anckar liggia skulle med vårt Skiepp, så länge wi der wara wille, från staden Canton ungefehr 2 Swenska milar, dit wi, Gudi lof och tack! således lyckel. och wäl framkommo Kl. 8 f.: seendes emedlertid under hela wägen et skiönt, härligit och kosteligit land å båda sidor af riveret elr strömmen, med åtskilliga trä, örter, fruchter, rijs och socker-rör beprydt och besatt, samt åtskillige likasom pyramidiske sten-torn, med mehra; och i riveret före oß liggia 7 Europeiska Skiepp, 4 Engelske, 2 Hollenske och 1 Franskt.

Då ock strax til oß kom Franska Capitainen, som sin båt oß skickadt förut at hielpa neder med buxerande, emedan han några dagar förut hördt oß liggia för mot-wind och mot-ström skuld hindrade, at komma up och fram, ehuruwäl den dock geck oß under wägen förbi, oß ej seendes, och således ej kommo oß til hielp. NB De Hollenske hade mästadels förlorat både master och stänger, samt aldeles en sin följeslagare, den der aldeles geck til grund ut före China-wallen i det en mäst orcan dem der påkom.

Gudi lof och tack för en lyckelig och behållen resa fram til staden Canton i China!

Oktober

Vnder denne månaden war wäl i början skiönt wackert stilla ganska warmt wäder; men sedan då derefter war det ock ibland något regnachtigt, blåsande, blixtrande och litet dundrande, och således temmel. kalt, i synnerhet då det så mulet, regnachtigt och blåsande war: då ock

d 2 Kommo wid middags-tiden Herrarne, Herr Commercie-Rådet och Directuren Collin Campbell och begge Supercargorna Herr Carl Morford och Herr Gustav: Ross ifrån staden Canton igen om bord, hafwandes i följe med sig litet efter åt stora Hoppon elr Kejserl. Öfwer-Skatt- och Tull-Infordraren wid staden Canton tillika med hans stora medfölje, Herrar Mandariner eller Befehl-hafware, Kiöpmänner, Vnderhafwande och Betienter, at bese och mäta Skieppet; warandes han stora Hoppon til wäxten en medelmåttig stor man, klädd ej annorlunda, än de andre förnåme Chinesiske Herrar och Mandariner med temmel. stora swarta Knäfwel-barder och någre något långa swarta skiegg-hår neder på hakan, samt aldeles rakad hufwud, undantagandes den hår-låcken, som den flätade hår-piskan war af, bak på hans hufwud-skult, på samma sätt, som andra Chineser den hafwa; men til sitt höga stånd och embete, som en Kejserlig utskickader och i hans stelle stående, en stor, hög och mächtig ibland Chineserna ansedder man, hwilken många derföre med stor lydno och hörsamhet måste tiena och upwachta; hwilken ock tog sin ähra och respect wäl i acht, för hwilken hans betienter och underhafwande måtte med nedkastade ansichten 3 gånger på jorden nedfalla, när de honom tiltala skulle eller åstundade, hwilken ock lät af sina betienter bära för ut före sig på Skieppet en lefwer-brun målad rund trä-lähn-stohl, som han skulle sittia på, den de lade på et rödt med åtskillige roser, blommor och foglar, i synnerhet drakar, utsydd och broderad långliget silkes-täcke ändalångs up efter sätet och rygg-stödet, förutan et litet hyende⁹⁰ der ofwan på, samt et likaledes med stohlen måladt fyrkantigt trä-bord med fyra runda fötter in under, på hwilket de ock fäste eller hängde på den yttra sidan allenast ifrån honom också et lika med det på stohlen utsydd

⁹⁰ Dyna (här sittdyna).

rödt silkes-täcke eller kläde, men på den andra delen af bordet et wånt⁹¹ rödt Klädes-täcke; förutan det han ock lät bära före sig en röd-brun målad trä-Skiepps-trappa at gå på upföre Skieppet när han kom, som strax derpå, sedan det så war giordt, skiedde, neml. at han kom med hela sitt stora medfölje i en temmel. stor Chinesisk Mandarin-Sampan eller krigs-likasom nästan en Galeija⁹², öfwertäckt, som de andre Chinesiske Fartygen och besatt med åtskillige, samt beledsagad af des store Herrar Mandariner, Kiöpmänn, Vnderhafwande och Betienter, på det bästa och ståteligaste, som skie kunde, efter deras sätt, med musikve låtandes nästan, som man spelat på en Nycke-giga⁹³, dock mycket artigt, liufliget och wäl, efter deras tycko och inbilning, förutan ock med kättle⁹⁴-trummors påslående: då wi ock at betyga wår heder emot honom, satte uth alla de flaggor, som wi någonsin kunde, på Skieppet, lät blåsa i trompeter och skiuta med stycken, det ock de andre Europeiske Skieppen omkring oþ liggiande, gjorde honom til heder och ähra.

Figur 38. *Kantons hamn med en rad av olika kompaniers faktorier (handelshus) och innanför dessa murar som förhindrade främlingars tillträde till staden. Sampan i förgrunden. Från nätet.*

Och när han då entel. war kommen in på Skieppet, satte han sig, sedan han på sitt wis efter sitt stånd hälsat, på sin af sina tienare och betienter tilredda lähn-stohl wid tilförne nemda bord, låtandes af de sina, jemte wåra, bese och mäta Skieppet och när han det så giordt, talade han med Herr Commercie-Rådet och Directeuren Collin Campbell genom sin tolck, som han hade med sig, en Chines, som kunde Engelska språket, drack win och rökade tobak, fast af sin egen, af sine drengar sig framgifwen, på sitt wis temmel. ofta och starckt; då emedlertid Herr Commercie-Rådet och Directeuren gaf honom en liten skiön wacker hwit Spansk hund, som han fådt i Cadiz; den han ock girena wille hafwa; et rart guld-uhr och en skiön tub, samt en kostbar guld-snus-dosa, den

⁹¹ Svårt att hitta en bra betydelse i SAOB. Troligen från ty. wonnig: förtjusande.

⁹² Galär. Långt, lågt och smalt fartyg som roddes med ett stort antal åror. Fanns under antiken, men också inom den svenska skärgårdsflottan på 1700-talet.

⁹³ Han har glömt ett l: nyckel-giga=nyckelharpa.

⁹⁴ Pukor. Gammal svensk benämning. Eng. "kettle-drums".

han dock ej wille hafwa, utan achtade den så mycket, at han den nästan welat kasta öfwer bord: och sedan när han så förrättadt sin tienst och en liten stund derefter sutet, rökiandes tobak, drickandes win och talandes, tog han afskied och reste med sitt följe åter igen tillbaka til staden under trompters blåsande, loßade stycken, så wäl hos öß, som hos de andre omkring öß liggiande Europeiske Skieppen.

NB Jbland andra betienter denne stora Hoppon hade med sig, hade han ock Bödlar och Bödels-knechtar, som skulle strax utan upskof, om någon under samma begingo något brott eller förwerckade sig lifwet, der efter af sig hörd, ransakad och dömd, samma exeqvera och afrätta. Hwilka Bödlar och Bödels-knechtar woro klädde, som de andre ringare Chineser, undantagande til hufwud-bonaderna, som woro stora långa swarta eller röd-brunachtiga runda pyramidiske mysbor med swarta och blå band neder omkring, nästan, som de Schottske myßorne eller hattarne; dock längre och smalare up åt ändarne, med smala och slindriga likasom bleck-spitzar uppe i endarne en hwardera, 2^{ne} swart-grå temmel. långa fiedrar hwardera bak til alt ifrån myße-topparna eller spetzarna ned efter hängiande, förutan det at somlige hade likasom en pyramidisk bleck-plått framman på myßorne; såsom ock somlige en liten jern-lenck omkring lifwet på sig, utan twifwel at dermed betyda sitt enbete och des brukning.

d 7 in mot aftonen afseglade från Wampo det Engelska Bombayska Skieppet.

d 10 Kl. 8 f. föll Matrosen Carl Peter Törndahl öfwer bord; men blef dock, Gudi lof! strax fast med möda räddad och kom sig strax til igen.

d 20 mot aftonen geck til segels från Wampo andra Engelska Skieppet, destinerad, som sades, til Bombay, en stad Engelsmannen tilhörig i Ost-Indien i Konungariket Decan wid Cambay⁹⁵-wiken⁹⁶.

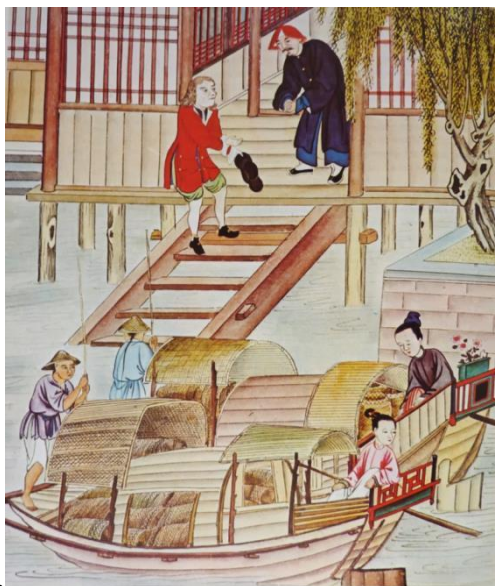
d 21 sågo wi i Solenes nedergång et litet spädt barn flyta Skieppet förbi i strömmen, det Chineserne sielfwa, utan twifwel, efter sin fördömeliga sedwanna, med wilje, utkastadt, som sades och sedan hördes.

d 22 om natten Kl. ungefehr 1 föll Herr Capit: Kitchins son Georg: Kitchin öfwer bord, i det han skulle ned af Skieppet i en Mandarin-Sampan, som låg wid sidan på Skieppet, men blef dock, Gudi lof och tack! strax frälst, fast strömmen war starck och han med samma geck något achter ut.

d 30 föllo öfwer bord Skiepps-Kocken Anders Falck, Cajute-kockens Math Lars Longström och Goßen Laurent: Heydeman, då de woro i en liten Chinesisk Sampan eller båt, den med dem omhvälfde, men blefwo dock, Gudi lof! allesamman strax frälste. NB Jag frågade samma dagen en Chineser, hwarest han blir af, när han dör? så swarade han, i jordene. Sedan frågade jag, om han der altid skal blifwa? så swarade han, at han skal efter 1 ½ åhr stå up igen, som hans Förfäder honom sagdt; men hwart han då skal taga wägen, sade han sig intet weta. Desutan frågade jag honom, ho honom skapadt? så sade han, pekandes åt himmelen, Skaparen: med mehra, som jag frågade, och här ej kan omröras.

⁹⁵ Muslimskt furstendöme norr om Bombay på Indiens västkust, då tillhörigt England.

⁹⁶ Även svenska ostindieferare anlöpte Indien. Jfr not 5.

Figur 39. Kontakt mellan Västerland och Österland. Får symbolisera kärnverksamheten under de ostindiska resorna.
Från kinesiskt planschverk från 1700-talets mitt, nu förvarat i Vetenskapsakademien. Publicerat i Tore Frängsmyrs bok.

November

Vti denna månads början war det temmel. mulet, regnachtigt, blåsande och kylande, så at man intet så mycket swetande med Swerjes winter-kläder, utan dem mycket wäl behöfde, men sedan då derefter, mitt i månaden neml., war det temmeliget wackert wäder igen tils slutet, då det åter igen blef temmel. regnande och blåsande, och således rätt kalt, i synnerhet om nätterna

December

Månad war också kall nog, at man intet blef för warm uti sina winter-kläder, i synnerhet i des början och när det blåste, särdeles af en norderlig wind; ehuruwäl intet något frost, sniö, hagel elr is war, alt in til des nästan slut, då det alt mehr och mehr begynte blifwa warmt, så at hela Jule-helgen war et skiönt klart wackert warmt sol-skiens wäder, såsom bästa sommar-wäder kan wara i Swerje, om sommaren, undantagande de 2^{ne} sidsta dygnen, före Ny-års-dagen, då det temmel. mycket och starckt regnade. Desutan

d 1 af samma månad flyttade sig Fransyska Skieppet från oß bättre neder och ut i riveret eller strömmen: och

d 16 dödde Matrosen Nils Färdin Kl. 8 f., sedan han någon tid bort åt legat siuk; och derpå strax begrofs wid Bentzalen⁹⁷, vårt Skiepps-Tyghus wid Wampo i China Kl. 2 e. med wanlig begrafnings ceremonie.

Gudi lof och tack för förflutne år! Gud gifwe lycka och wälsignelse til påföljande!

⁹⁷ Byggnad där skeppen översågs och reparerades före återresan, ett drygt arbete för besättningsmännen. Enligt dagboken även vapenförråd. Eng. "bankshall".

Figur 40. *På kvällen festade man i kajutan med tända lampor och smorde kråset med delikat mat och dryck. Kanske man njöt av olika sorters exotisk mat till nyår. Från nätet.*

1736

Januari

Vti Januar:-månad war wäl då och då något kalt i China wid Canton; men blef dock sedan efter winterens der bortgående dageligen alt warmare och warmare, då ock

d 5 några af Folcket blefwo för tiufweri skuld med katten⁹⁸ afstraffade: och sedan då derpå

d 16 gingo begge Hollendske Skieppen bort från Wampo, något längre neder i riveret eller strömmen, och

d 22 derefter Kl. 8 om aftonen dödde efter någon tids siukdom Matrosen Hans Holst, och sedan derpå, som den förre, wid Bentzalen,

d 23 Kl 3 e. begrofs. Hwarefter wi då, sedan Folcket war upropadt Kl.5 om morgonen at giöra sig klare,

d 25 Kl.8 f. efter lyftadt ankar i Jesu namn gingo ifrån Wampo med Skieppet under beledsagande tilförne hafda China-Lotz i något regnachtigt wäder; fast det dock fram bättre på dagen blef wackert skiönt stilla warmt sol-skiens wäder med en någorlunda sachta stilla god wind och ebb eller med-ström, et litet stycke neder derifrån til Kl. 12 om middagen; då wi åter kastade ankar igen til

⁹⁸ Straffredskap. Piska, vanligen med nio svansar med tre knutar på varje. Olika förseelser resulterade i ett proportionellt antal slag.

d 26 om morgonen Kl.8, då wi det åter igen upwindade i godt wackert wäder och god måttelig wind, dermed seglandes något bättre neder och uthi riveret eller strömmen in emot första Pyramiden eller tornet på berget; dit åth wi ock sedan sände vår båt med någre watu-fat at hämta watn i til Kl. 12 om middagen, då wi det åter igen felde til andra dagen

d 27 derpå Kl. 8 f., då wi det åter igen uptogo i godt wäder, fast ej så god wind; och derföre ej så långt dermed framkommo, til Kl. 12 åter igen om middagen; då wi det åter lät falla til andra dagen; och sände emedlertid chaloupen up til staden at hemta Herrarne, som der ännu woro qware, med tillsäjelse, det wi woro aldeles klare gå til siös, den ock derföre strax kom tillbaka igen andra dagen derpå Kl. 9 f.

d 28, i följe med sig hafwande något litet efter åt Herrar Supercargerna i en Chinesisk Mandarin-Sampan kommande, samt beledsagade och på vägen följde af åtskillige Chinesiske Kiöpmänn om bord under trompets blåsande och andra frögde-teckns tilkienna gifwande, at wi nu så lyckel. och wäl åter igen mäst alle, undantagande 2^{ne} Matroser, som wid Wampo blefwit döda, om bord församlades at gå i Jesu namn, wille Gud! hem igen tillbaka, som wi ock gjorde, Gudi lof! begynnandes dermed strax efter middagen, då wi Kl. 2 samma dagen togo in anckare, flyttiandes oß något bättre ned och ut igenom riveret eller strömmen, ja så at wi således i mörckningen Kl.7 e. paßerade Bocca eller strömmen Tigris, och gingo de 2^{ne} för omtalte Castellen förbi, så wäl som sedan de 2^{ne} tilförne omrörde och ifrån oß gångne Hollenska Skieppen, ibland hwilka det ena oß tiltalte och tilböd selskap til Bataviam; derpå wi dock swarade för sina wißa orsaker skuld, nej, lemnandes dem således; och sedan derefter gingo til anckare Kl. 8 om aftonen til Kl. 6 om morgonen andra dagen

d 29 derpå, då wi åter igen anckare lyftade i litet dimbogat wäder och någorlunda god wind, hafwandes i sichte achter uth efter oß båda ofta nemde Hollendare, och seglade Kl. 8 derpå f. förbi en China-Jonk, som skulle gå utan twifwel til Bataviam, hisßandes in vår båt och chaloup, samt kommandes mitt före Macao, och således låto Chinesiska Lotzen Kl. 4 e. gå ifrån oß; derpå sedan seglandes til Kl. 9 om aftonen; då wi åter lät gå anckare wid en liten ö derutanföre, i fruchtan för land om mörcka natten til Kl. 6 om morgonen

d 30, då wi det åter togo up i temmel. godt wäder, fast något mulet och kalt, god måttel. bide-wind; och dermed sedan seglade fort i Jesu namn, uth igenom skiären, seendes Macao-Castell och stora Ladroon, och sedan fram bättre landet aldeles utur sichte, gåendes til siös och aldeles afskied tagandes den gången af China, så den dagen, som sedan, fortsättiande vår resa i Herrans namn.

d 31, då godt wäder och starck god måttelig bide-wind war, sattes al ting i ordning och stånd för Skiepets slingrande.

Februari

d 1, 2, 3, 4 och 5 seglade wi ock fort, Gudi lof! i godt wackert wäder och sacht god måttelig förde-wind.

d 6 och 7 likaså, fast med något starckare förde-wind; då wi ock d 7 sågo och sedan seglade förbi öerna elr Pulo Supatra och Krabben, lodandes åtskillige gånger.

d 8 war likaså godt wäder, änskiönt något stillare förde-wind.

d 9 war också godt wackert stilla wäder och sachta förde-wind; då e. litet regnade: och sågs et, kanskie, Skiepps-wrak flyta of förbi Kl. 5 e. NB Som wi nu hade Poli högd intet mehr än 5° . 4', så woro wi öen elr Pulo Candor redan förbi, fast wi den icke sedt.

d 10 war sammaledes godt wackert wäder; ehuruwäl något mehra förde-wind, och mot aftonen några små regn-byar; då wi om natten seglade förbi öerna elr Pulo Simong, och om morgonen derpå

Figur 41. Bild från Syd kinesiska havet med alla dess öar. Förmedlar tropisk stämning. Från nätet.

d 11 kl. 6 Pulo Pesang; och sedan derefter kl. 8 f. Pulo Aurore nära wid, som deße öer liggia ej långt från hwarandra; uti något mulet wäder och god måttel. wind: lodandes åtskillige gånger, och seendes åter igen Skiepps-wrak flyta of förbi, hwaraf slutas kunde, något Skiepp förgånget: samt et Indiskt Fartyg, utan twifwel Maleisk⁹⁹ Prow.

d 12 seglade wi ock, Gudi tack! fort i godt wäder och god måttel. förde-wind, och paßerade Linien 3die gången Kl. ungefehr 2 e.; då wi ock e. Kl. 3 sågo öen eller Pulo Domini, och sedan Kl. 6 öen elr Pulo Taya, så wäl som et Indiskt fartyg emot aftonen.

d 13 war wackert wäder och måttel. mäst förde-wind; då wi om morgonen fingo se de 7 öer elr Bröder, samt Monyping-berg, så wäl som sedan Sumatra-land, lodandes åtskillige gånger, och paßerade ofwan nemde Indiska Fartyg.

d 14 måste wi bittida om morgonen, före dager, för stilhet och mot-ström skuld kasta anckare nästan mitt före Strait-banca til Kl. 3 e. då wi det åter igen lyftade i wackert wäder och litet bide-

⁹⁹ Malajisk.

wind; seendes öen elr Pulo Nanca, och land af Sumatra, fast wi det strax åter igen måste låta falla til Kl. 5 e. för aldeles stilla lugnet, som mäst hela den dagen warade, fast det om morgonen kom en liten regn-by, så wäl som emot aftonen, då det ock, sedan det således warit en ganska warm och het sol-dag, blef mulet, blixtrade och litet dundrade.

d 15 war så wäl om natten som dagen åtskillige temmel. starcka regn-byar, fast ibland ock solskien och stilla wäder, då wi Kl. 3 om natten måste kasta anckare til Kl. 7 om morgonen, då wi det åter igen lyftade, sättiandes ut chaloupen, och dermed seglade något bättre fram emellan Strait-banca och det skiöna, gröna, liufliga, låga och jemna skogachtiga landet Sumatra til Kl. 12 om middagen, då wi det åter felde för stilhet och mot-ström skuld til Kl. 2 e., då wi det åter uptogo i godt wäder och litet wind, seendes och seglandes förbi öen Lucipara.

Figur 42. Man seglade längs Sumatras ångande skogbeklädda kust. Från nätet.

d 16 war godt wackert warmt wäder, fast ibland kommo några små regn-byar, och stilla mäst bide-wind, då wi e. mot aftonen fingo se Watcher-öen, och sedan strax derpå de 2ne Bröder eller öer så kallade; samt nödsakade Kl. 10 om aftonen kasta anckare til morgonen

d 17 Kl. 6, då wi det åter igen upwindande i godt wackert warmt stilla wäder och wind; seendes de 2ne Bröder, landet af Sumatra, och mot aftonen i Solenes nedergång Nord-öen, det yttersta af Hund-öen och Bantam-huk på Java, samt således också mot aftonen kommandes in emot Strait-sonda: och derföre i fruchtan för land, så wäl som för stilhet skuld Kl. 10 om aftonen måste kasta anckar til derpå

d 18 Kl. 6 om morgonen, då wi lyftade igen i godt wackert wäder och stilla bide-wind, seendes, förutan samma öer och land, som wi sågo förra dagen, de 3 Systrar eller öer, så wäl som et Skiepp under Bantam seglande til Bataviam, til Kl. 10 f., då wi det åter igen lät gå för stilhet och mot-wind skuld, som wi ock gjorde åtskillige gånger om dagen kastandes och lyftandes, til des wi ändock äntel. för mot-wind skuld aldeles måste liggia stilla nästan mitt före Strait sonda ingång, ej långt ifrån Hund-öen och Sumatra-land til andra dagen derpå

d 19 Kl. 7 f., då wi det åter uptogo i godt wackert wäder, fast nästan aldeles mot-wind til Kl. 12 om middagen, då wi det åter igen för aldeles mot-wind måste fälla, seendes förutan tilförne nemda öer och land, öen Dwars in de way, och lodade åtskillige gånger; då ock Kl. 2 e. Hr Capit: Kitchin for åt landet med chaloupen at loda och mäta diupet derwid. NB d 18 Kl. 10 f. kom en temmel. starck regn-by, fast ej länge warandes, som det på någon tid bort åt icke så mycket giordt, utan wi haft under Linien mäst uphålds wäder, undantagande då och då några små regn-byar.

d 20 Kl. 6 f. windade wi up anckare igen i godt varmt wäder, fast det kom en liten regn-by f., och någon, fast mäst mot-wind; seglande dock dermed något litet fram in uti Strait-sonda emellan Sumatra och Java; seendes, förutan andra, Princes-Cap och öen Cracatoa, och lodade åtskillige gånger; som ock här i Strait-sonda stadigt skiedde under vårt framflyttiande.

d 21 kom om morgonen ganska bittida en starck regn- och storm-by; derföre wi ock måste kasta anckare; fast wi det dock strax lyftade igen, sedan åter blifwet godt wäder och stilla god mäst bide-wind; seglandes dermed in uti Mew-bay¹⁰⁰ eller En wik, emellan Java och Sumatra, nästan mitt före Princens-ö och Mew-ö wid Java, at der hämta watn och wed; och derföre Kl. 6 e. der ankrade ej långt ifrån hwarken Java eller Mew, satte ut båten och chaloupen och gjorde alting klart at andra dagen derpå i tid skicka iland med båt och chaloup Folcket; några på Mew-öen at hugga wed och några til Java-öen at fylla watn-liggarena¹⁰¹ och faten med watn, som de ock gjorde både dagen derpå och sedan, så länge wi lågo derwid. Hwarpå då sedan, efter wi så ankradt, kom en swår regn-by, fast ej så länge påstående, och landsens åboer om bord med åtskillige slags mat-wahror, och ibland andra Siö-Skilpaddor och Cocus eller Klapper-nötter, hwilka dock ej woro wäl mogna.

Figur 43. Krakatoa. Denna vulkan mitt i Strait Sonda har blivit känd för sitt utbrott 1883, vilket skördade åtminstone 36.000 liv, till stor del genom den tsunami som uppkom. Med tsunamin 2004 (epicentrum vid norra änden av Sumatra) gör det området till ett av de farligaste på jorden. Från nätet.

¹⁰⁰ Se kartan i figur 24. På utresan stannade man inte där, men nu måste man proviantera inför den långa resan hem utan planerad landkänning.

¹⁰¹ Liggare användes till vattenförråd på fartyg och var som namnet säger liggande tunnor. De kunde ha olika storlek. Man hittar siffror på så mycket som 470-950 liter. En tunna eller ett fat rymmer ungefär 150 liter vardera. Både fat och liggare (om liggarna nu togs med iland för påfyllning) måste hissas ombord med block och taljor.

d 22 war mäst godt wackert warmt och het wäder med stilla sachta wind, regnandes dock litet e., fast ej så länge eller med något så särdeles blåsande, då wi om morgonen, som sades och tilreddes, ganska bittida skickade något Folck med båten efter watn på Java och något med chaloupen efter wed på Mew, som är en skog-rik ö fast obebodder; då ock kommo då och då hela dagen igenom, så wäl som sedan så länge wi lågo der, Åboer från Java och Princen om bord med åtskillige slag, at sälja, oß til mat, fast de derpå woro temmel. dyra. Ibland hwilka ock kom en om bord från Princens-ö som des Herre, Konung och Regent, oß at bese och besökia, skienckandes oß Skilpaddor och Cocus- eller Klapper-nötter med mehra; den der såg uth och war såsom de andre landsens åboer skapad och klädd, en medelmåttig stor Karl med litet kort swart hår på hufwudet, med et röd-randigt bom-ulls kläde twers om hufwudet ombundet, med en röd-hwit-gol-randig likasom nästan kofta ofwantil iklädd och med et röd-randigt likasom mäst förkläde om lifwet nedan til om låren omswepat, något långt nedhängiande; men eljest för öfriget nästan som de andre: barfotad och naken, utan skiorta, utan böxer, utan stromper och utan skor; röd-brun på kroppen, med fyra ringar med stenar uti, röda, gola, gröna och blå, på högra handen, på lilla fingren 2 och på ring-fingren 2; och uppwachtad af 2^{ne} tienare, som han hade med sig och honom uppaßade, ehuruwäl de ej achtade honom så mycket, utan torde wäl sättia sig jemte honom, när han satte sig; fast de dock mäst stodo fram före honom, honom uppaßandes. NB En ringa Konung emot våre Europeiske Konungar til utwärtens utseende och upförande.

Då ock samma dagen Herr Commercierådet och Directeuren med några andra af våra Herrar så wäl som iag foro i land både på öen Mew¹⁰² och Java dem at bese; warandes de skiöna fruchtbara land, både på trä, gräs och örter, fast mäst tiock skog, ja så at man knapt kunde komma fram för skog, war skog dock ej lik; upfylde med åtskillige slags foglar, skiöne och härlige, wackre och täcke, qwittrande och siungande hiertanswäl och liufliget, så wäl som med diur, både små och stora, skadelige och ej skadelige, etc:

d 23 war likaså godt wackert warmt wäder och stilla sachta wind, då ock skickades efter watn och wed; Herrarna reste i land at bese sig, och landsens Åboer omkring kommo om bord, som förr, med fisk och frucht, höns och änder etc: Förutan det at ock samma Kung, som dagen tilförne warit om bord, kom nu åter igen uti en temmel. stor Prow om bord¹⁰³, i följe med sig hafwandes åtskillige, och på sig iklädd et grå-randigt bom-ulls-kläde om hufwudet, samma kofta, som förr, och et grå-randigt likasom förkläde nedan til ock af bom-ull; skienckandes oß fruchter och andra små saker med tilkienna gifwande sig ock hafwa et litet kort swerd, ej olika en dart eller dolck, den han wiste, wi sågo och Hr Commercierådet och Directeuren köpte; warandes den ungefehr en aln lång och 2 finger bred, insatt uti en trä-skida eller balja, öfwerdragen med silfwer och 2^{ne} likasom trä-wingar öfwer, swarande mot plåten, och fäste af blek-brunt träd, likasom et ansichte til utseende, med som guld-ringar nedan på beprydd. Et artigt och rart swerd nog.

d 24 lyftade wi ankare om morgonen bittida i godt warmt wäder och stilla sachta nästan utan allan wind, buxerandes oß utur och ifrån Mew-bay, och sedan alt fort i Jesu namn emellan Java och Princen ut igenom från landet i siön, dock ej aldeles utur sichte seglandes förän

¹⁰² Ö och bukt ett par svenska mil norr om Princes-ön vid spetsen av Java mot Strait Sonda (Java Head).

¹⁰³ Prow kan vara samma ord som man på ett annat ställe (not 60) stavar "prorer" (plur.). Kanot ("canor").

d 25, då wi sättiandes in båt och chaloup i godt dock mycket warmt wäder och stilla wind af S.O. paßaden, som wi begynte komma uti, seglande landen utur sichte och togo siön fatt; kommandes om natten en temmel. starck regn-by.

d 26, 27 och 28 war godt warmt hett wäder och sacht stilla wind, fast det, om nätterna i synnerhet, kommo några starcka regn- och storm-byar; då wi fingo åtskillige Hayar; och hade Poli högd 8. °40'.

d 29 war både natten och dagen merendels alt jemt starcka regn- och storm-byar med temmel. starck wind, och Poli högd 9°.

Mars

d 1 war mehrendels godt wäder fast några små regn-byar ibland kommo, och måttel. wind; då wi ungefehr passerade Christmas elr Jul-öen¹⁰⁴, fast wi den ej sågo. NB En underlig ting, ja et paradoxum för en bonde, hafwa Jul d 1 Martii.

d 2, 3 och 4 war godt wäder och god måttelig wind.

d 5 war om natten mycket regn med många starcka regnbyar; men om dagen war mäst wackert wäder och god måttelig paßad-wind, samt Poli högd 16°.

d 6, 7, 8 och 9 war ock godt wäder och god måttelig paßad-wind.

d 10 och 11 war lika så godt wäder, god, fast något starckare, paßad-wind och Poli högd 18°. 13'. NB Wi kommo så litet fram i anseende til latitud:, fast wi hade god wind; emedan wi seglade så mycket wästerl., och således bekommandes mehra i anseende til longitud:.

d 12 war mäst godt wäder, fast det då och då både natten och dagen woro några små regn- och storm-byar och god paßad-wind, starck nog.

d 13, 14 och 15 war också godt wäder och god starck paßad-wind.

d 16 war det lika så godt wäder, fast något sachtare god paßad: då wi om morgonen bittida sågo en Måne-förmörckelse, som begynte ungefehr Kl. 3 ½ om morgonen före dagen och warade til dager Kl. 5, ja mäst 6, 2^{ne} timmar ungefehr, begynnandes Månen på östra sidan at förmörckas alt mehr och mehr, til des han då äntel. strax derpå aldeles wardt förmörckad öfwer alt, fast dock ej så aldeles, med mindre han ju kunde synas, änskiönt mörck-röd, ja hel och hållen, til des då entel. i dagningen en moln kom och öfwerdrog honom.

¹⁰⁴ Belägen lite utanför Javas sydvästra kust, tillhörande Australien.

Figur 44. Månförmörkelse; "blodmåne", här liksom flytande i ett hav av blod. Enligt gammal folktro en tid när underjordens krafter frisläpptes och mänskligheten bävade. Säkert fick minnena av gamla sägner liv hos de skrockfulla sjömännen, när de med en rysning betraktade detta skådespel. Det hjälpte nog inte helt att man hade en skeppspräst med i båten. Från nätet.

d 17, 18 och 19 var ock godt väder, och god måttelig mäst bide-wind.¹⁰⁵

d 20 och 21 var också mäst godt väder, förutan några små regn-byar, som om nätterna kommo, och sachta stilla mäst mot-wind.

d 22 och 23 war likaså mäst godt väder, fast något mehra och starckare dicht bide-wind, och Poli högd 22°, då jag ock war litet siuk et par dagar bort åt.

d 24, då det war godt väder och måttelig bide-wind, paßerade wi litet före middagen Tropicum Capricorni eller Sten-bocke-Wende-Zirckelen 3die gången.

d 25, 26, 27 och 28 war mäst godt väder, fast ibland då och då kommo några små regn-byar, och god måttelig mäst förde-wind, samt Poli högd d 28, 28°. 30'.

d 29 war lika så godt väder och god wind; då wi sågo f. 2ne stora Hwal-fiskar eller Nord-Caprar, och hade Poli högd 29°. 9'.

Figur 45. Bild på två valar som de kan ha setts från ostindiefararen, fast kanske inte så nära. Sakerligen var det, med tanke på förekomsten i detta hav, de större Sydkaparna (bild) och inte Nordkapare man såg. Från nätet.

¹⁰⁵ Ungefär den här dagen passerades ön S:t Pauli, men mycket längre norrut än på utresan (20-21° jmf med 36-37°). Förutsatt att farten var densamma, betyder det att man genade ganska mycket på en nordligare kurs på hemvägen. Se världskartan med ostindiefararens resa inritad i figur 67.

d 30 och 31 war wäl ibland godt wäder; men ibland ock regnachtigt med regn-byar och blixter, i synnerhet om nätterna, god mäst förde-wind, och Poli högd d 30, 30°. 30' och d 31, 31°; en grad hwar dag.

April

d 1 war fuller mäst godt wäder; men dock mehrendels motwind och Poli högd 32°.

d 2 och 3 nästan lika så godt wäder, och stilla aldeles sacht mot-wind.

d 4 war godt wäder och stilla sacht god wind.

d 5 war också godt och temmel. starck god mäst förde-wind.

d 6 war ock f. godt wäder och temmel. starck god mäst förde-wind, ehuruwäl wid middags-tiden kom en starck regn-by med starck blåst, dunder och blix, fast den dock ej så länge warade, utan blef strax derefter stilla mäst aldeles mot-wind hela eftermiddagen.

d 7 war stilla sacht lugnet aldeles mot-wind, derföre wi ock så länge måste liggia stilla.

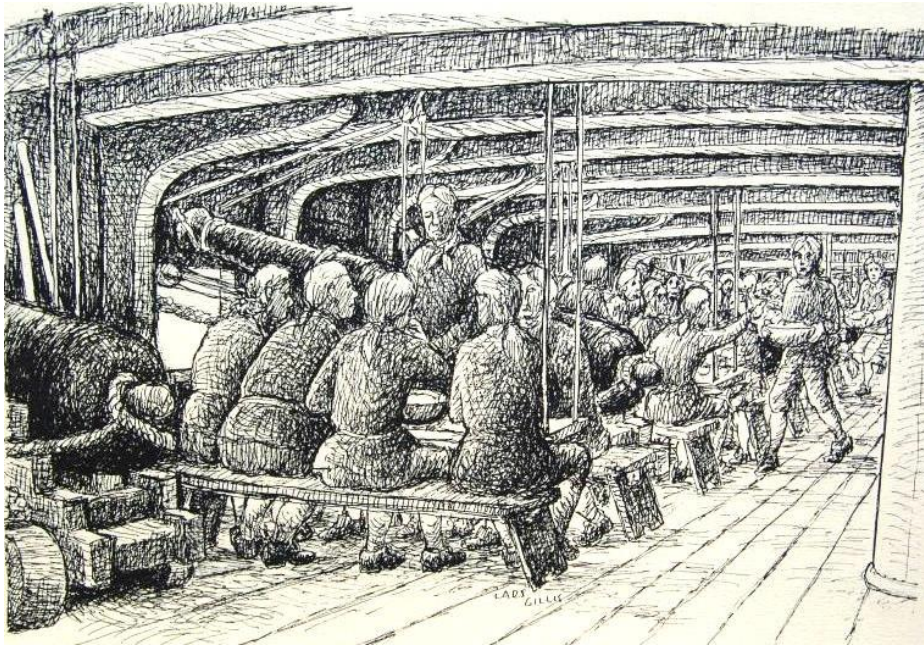
*Svenska Ost-Indiska Compagniets
Spisnings-Ordning för Besättningarne uppå dess Skypp, hvil-
ke till Ost-Indien expedieras; som till allmän Efterättelse om bord kommer at upsa*

<i>Söndagen.</i>	<i>Måndagen</i>	<i>Tisdagen.</i>	<i>Onsdagen</i>
<i>Erter</i>	<i>Erter</i>	<i>Erter</i>	<i>Erter</i>
<i>Korngryn</i>	<i>Korngryn</i>	<i>Korngryn</i>	<i>Korngryn</i>
<i>Salt Kiött</i>	<i>Salt kiött</i>	<i>Flask</i>	<i>Stockfisk</i>
<i>Smör eller Olja.</i>	<i>Smör eller Olja.</i>	<i>Smör eller Olja</i>	<i>Smör eller Olja.</i>
<i>Thursday</i>	<i>Friday</i>	<i>Saturday</i>	
<i>Erter.</i>	<i>Erter</i>	<i>Erter</i>	
<i>Korngryn</i>	<i>Korngryn</i>	<i>Korngryn</i>	
<i>Salt Kiött.</i>	<i>Stockfisk</i>	<i>Stockfisk</i>	
<i>Smör eller Olja</i>	<i>Smör eller Olja.</i>	<i>Smör eller Olja.</i>	

Figur 46. Nu var man inne i en enformig del av resan utan något spännande att se; bara himmel och hav. Fartygets framförande gick på rutin. Maten var också enahanda. Från nätet.

d 8 war godt wäder, starck god förde-wind och Poli högd 34°. 49'.

d 9 war nu regnachtigt och nu wackert wäder, nu stilla och nu blåsande, nu med- och mot-wind, ja in summa helt ostadigt: och Poli högd 35°. 30'.

Figur 47. Så här satt de enkla besättningsmännen i sitt kvarter och åt sin enkla mat enligt spisordningen i figur 46. Teckning av konstnären Lars Gillis, publicerad på nätet via Jan-Erik Nilsson och Göteborg.com.

d 10 war fuller ock något mulet då och då, så at således ingen observation kunde fås, men wardt dock ibland ock klart wackert wäder och god måttelig förde-wind.

d 11 war också wäl något mulet ibland; men dock mäst klart wackert wäder, aldeles mot-wind och Poli högd 36° . 8' in til aftonen och natten, då det blef ett förskräckeligt wäder, regn, starck storm, och aldeles mot-wind, så at wi derföre måste taga neder både segel och rår, som också warade in til andra dagen

d 12, då det blef, änskiönt det om morgonen bittida wardt, förutan et starckt regn, en förskräckelig stor hagel-by med ganska stora hagel-stenar, sedan fram bättre på dagen mäst wackert klart wäder, fastän den starcka stormen och mot-winden ändock alt stadigt påstod och mehrendels warade, så at wi således, derföre gingo mehra tillbaka än fram.

d 13 blef wackert wäder igen och måttelig fast mäst mot-wind til aftonen, då det wardt helt stilla, och så dermed hela natten igenom warade, så wäl som nästa

d 14 då det också war stilla godt wackert wäder och wind; samt lodades åtskillige gånger efter Capska refwet, befinnandes grund nästan mitt före Capo de bonne esperance, hwarföre det ock befaltes se ut efter samma; men kunde dock icke ses: warandes Poli högd $36^{\circ 106}$.

d 15 war likaså wackert wäder och god måttelig mäst förde-wind; då det ock lodades några gånger och sedan derefter ändrades kosan hem til, styrandes nord-west.

¹⁰⁶ Något längre norrut än på utresan (då 36° . 40') och nu cirka 10 svenska mil från land.

d 16, 17, 18, 19 och 20 war sammaledes wackert wäder och god måttelig förde-wind.

d 21 war ock godt wäder, fast stilla dicht bide-wind; och Poli högd 28° .

d 22, 23, 24, och 25 war också wackert wäder och stilla mäst god wind; dock så, at d 22 war ganska stilla mäst mot-wind, d 23 stilla mäst förde-wind, d 24 stilla förde-wind och d 25 likaså, fast litet mehra wind; och Poli högd d 25, $23^{\circ} 30'$; derföre wi ock då wid middags-tiden paßerade Tropicum Capricorni eller Stenbocke-Wende-Zirckelen 4de gången, Påske-dagen neml.

d 26, 27, 28, 29, och 30 war godt wackert wäder, och god måttelig paßad-förde-wind, af S.O. paßaden, och Poli högd d 30, $17^{\circ} 24'$.

Maj

d 1 war godt wackert wäder, god måttel. wind, och Poli högd $16^{\circ} 4'$; då wi derföre ock fingo se å bakkords sidan öen S. Helena, Engelsmannen tilhörig, Kl. 4 e., ungefehr 5 mihlar ifrån oß, och sedan derpå om natten samma förbi seglade, så at wi om morgonen andra dagen

Figur 48. Navigationspunkten S:ta Helena som ön kan ha tett sig för våra ostindiefarare en mansålder innan Napoleon blev förvisad dit. Ibland stannade man till där. På nedresan nämns inget om denna ö. Från nätet.

d 2 Kl. 6 f. sågo henne intet, utan litet achter ut långt ifrån; då det var wäl mäst wackert wäder, fast än någre små regn-byar då och då kommo, och god måttel. wind

d 3 war godt wackert wäder, och god måttelig wind, samt Poli högd $14^{\circ} 5'$.

d 4, 5, 6, 7 och 8 war ock godt wäder, stilla god wind, och Poli högd d 8, 8° ; derföre wi ock då kl. 8 f. fingo i sichte öen Ascension, den obebodder är, fast än fierran ifrån oß för ut, henne seendes för oß sedan hela dagen, samt seglade förbi om natten, utan at den wähl och klart se. NB d 6 e. blef

beslutat fortsättia vår resa och intet gå til **S. Ferdinando**¹⁰⁷, efter wi ännu hade watn för 3ne månader uti Skieppet och inga siuka.

d 9 war lika så godt wackert wäder, god stilla wind och **Poli** högd 7°. 12': då wi ock f. hade **Ascension** i sichte, fast temmel. achter ut ifrån oß.

Figur 49. *Ascension, ytterligare en av de öar man kunde använda vid navigation. Från nätet.*

d 10, 11 och 12 war godt wackert wäder och god måttelig wind, samt **Poli** högd d 12, 3°. 30': då wi ock d 12 Kl. 1 e. fingo se et Skiepp om styrbord i **N.O.** ifrån oß; och derföre i fruchtan för Siöröfware lagade oß tilreds och ferdige til försvar emot dem, ifall de skolat oß fientelig. Angrepit; samt sedan än vidare derefter Kl. 2 e. et annat Skiepp för ut i **N.W.**, dock längre borta. Af hwilka Skiepp det förra wiste; som tycktes **Portugisisk** flagg, och skiöt et skott. Hwarefter de då sedan Kl.4 e. gingo oß aldeles ifrån utur sichte.

d 13 och 14 war godt wackert wäder och god måttel. wind: då wi d 14 Kl. 5 e. wid paß paßerade **Linien 4de** gången.

d 15 och 16 war mulet regnachtigt wäder, ganska stilla ostadig fast mäst mot-wind, ja stilla ostadigt, både wäder och wind; och **Poli** högd d 16, 2°. 29'.

d 17 war om natten ganska mycket regn och någon måttelig bide-wind, men om dagen stilla ostadig mäst mot-wind och mulet regnachtigt wäder mehrendels hela dagen igenom, samt **Poli** högd för mulen himmel skuld obekant. Wi fingo ock då åtskillige Hayar.

d 18 war mehrendels uphålds wäder, måttel. bide-wind och **Poli** högd 4°. 38'.

d 19 war hela dagen mulet och regnachtigt, fast det dock intet regnade så starckt, och ganska stilla lugnet, i synnerhet f., at wi således derföre måste liggia, til des det något e. begynte andas af en half-wind¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Sannolikt San Fernando de (eller do) Noronha 35 mil utanför Brasiliens ostligaste spets. Ostindiefararna seglade ganska långt västerut på utresan och kom den ögruppen ganska nära. Man kan ibland ha behövt anlita denna utpost för påfyllning av vattenförrådet. Även på hemvägen fanns denna möjlighet, men FRS gick inte så långt västerut. Se kartan i figur 67.

d 20 war f. wackert godt wäder och ganska stilla lugnet nästan utan al wind; men e. mulet och något regnachtigt, samt begynte litet kyla och blåsa, ehuruwäl det wardt åter igen aldeles stilla om natten. Poli högd 6°, kanskie.

d 21 och 22 war mäst mulet och regnachtigt wäder, i synnerhet d 21, och stilla sachta ibland mäst bide-wind och ibland mäst förde-wind. NB Wi sågo åtskillige stora skiöna fiskar hoppa och springa omkring oß i siön, så nu som andra gånger; men kunde dock beklagel. intet få af dem, ehuru gierna wi då dem, som goda, welat haft, oß dermed at förfriska, som så länge warit i siön och ätet salt mat. Men si hwad war der til at giöra, wi måste låta oß benöja, ändock lika wäl, änskiönt wi dem icke fingo, med det wi hade, jag menar wår salta mat. Gudi dock tack och lof för den och godt watn. Alt wäl; det hade ingen nöd.

d 23 war mäst wackert wäder, stilla bide-wind af N.O. paßaden, och Poli högd 8°. 9'. Då wi ock fångade med en Harpon en temmel. stor fisk, Ternin¹⁰⁹, Siö-Swin, Springare elr Tumlare¹¹⁰ kallad, stor, som en stor Lax, med et stort smalachtigt nebb, som en Horngiedda eller Gås, 2ne små blåshohl bak på hufwudet, hwarigenom den blåste watn i siön, stora fehnar, swart-gråt slätt skin, flesk med kiött in under, som Swin eller Hwahlar, deraf Portugis: och Hisp: bränna tran, refben med al annor skapnad inwertes; inelfwor, lefwer och lungor, ock som Swin; samt smal platt stiert som en Hwahl. Den wi dock intet åto, utan kastade, som intet god, at äta för des starcka och myckna tran, strax öfwer bord, sedan wi honom beskådat och upskuret, förutan ref-benen allena, dem Folcket togo och åto. Af hwilka slags fiskar wi esomoftaste här och der i siön sågo hopetals springa, hoppa och tumbla, i synnerhet emot hårdt wäder och wind.

d 24, 25, 26, 27, 28, 29, och 30 war godt wackert wäder och god måttelig wind.

d 31 war lika sådan wind, som dagarne förut, mäst godt wäder, undantagande om natten, då det war litet regn; och Poli högd 19°, fast observationen ej så wäl kunde skie för något mulet wäder skuld och Solenes näro warande.

Juni

d 1, 2 och 3 war mäst godt wackert wäder, fast det d 1 något litet regnade, och stilla god wind, som förr; då wi paßerade Solen i Zenith just öfwer oß; och derföre intet kunde få någon observation: warandes dock ej så warmt, änskiönt wi hade Solen så rätt up öfwer oß, med mindre wi ju kunde wara klädde på Swenska; härkommande af den nordlig windens något blåsande och kylande.

Då wi ock så wäl som något före och sedan sågo, fastän långt ifrån landet, åtskilligt gräs, nästan som Klo-tång, som wid siö-stranderna liggia, eller rättare kanskie, som Knebbel-gräs, som växer ibland hör eller lin, flyta oß förbi och ikring, ja hela siön öfwer likasom utspridt dermed och der kringströdt. NB Denna siön emellan Capo de Verde-öen och Canarie-öerna, ja än längre och

¹⁰⁸ Vinden in rakt från sidan (tvärs).

¹⁰⁹ Detta namn ger ingen träff vid nätsökning.

¹¹⁰ Möjligen i stället delfin. Se bild och bildtext i figur 51.

widare, samt til en temmel. widd ikring, belägen, kallas af Portugiserna Saragasso-sjön, emedan den synes något ifrån wara gohl-brun-grön, änskiönt den det dock ingalunda så i sig sielf egentel. til sin ferg är, utan at den på långt håll så synes wara, härkommandes af en gohl-brun-grön ört eller gräs; af Portugiserna Saragasso kallad, ej olika bruns-botn-gräs, siö-kraße, petersilja eller Knebbel-gräs, undantagande at det är gohl-brunachtigare, eller ock kanskie, rättare sagdt, något lika Klo-tång, som finnes wid siö-stranderna, hafwande det, förutan små fisk, som fins der uti, små iholig rundachtig frucht, korn eller bär wid endarne och up efter ibland qwistarna deraf, mycket lika röd-gohl-bruna Korinther; fast utan smak, frö och kierna osmakelige, tunna och iholiga: och dermed hela sjön igenom derstädes är öfwer betäckt, ofwan på watnet flytande så öfwerflödeligen mycket, samt med hwarannat så inbördes sammanwicklad, bundet och ihopa blandat, at watnet deribland knapt mången gång kan synas, utan synes helre och rättare wara en gohl-brun-grön eng, marck eller ö; derföre ock Seglare mången gång behöfwa fruchta, än en siö, ja så tätt tilsamman likasom sammanflätad, at man ibland knapt kan komma fram der med Skiepp igenom derföre, om man intet har desto bättre wind. Desutan är til at merckia, at grund-stielcken af detta gräset mitt in under, der som det skulle sittaa fast med, har ingen rot, utan synes som petrificerad. Men nu hwadan detta siö-gräset kommer ifrån, är owist, emedan denne sjön, som det befinnes uthi, är intet allenast mycket, ja ganska fierran och wida från både öer och fasta land utan ock ganska diup, ja på några ställen så diup, at man ingen botn eller grund kan få, at det således intet kan tyckias härkomma hwarcken från landen der omkring eller sielfwa siö-botn; dock måste det någorstädes ifrån komma, slår mig aldrig felt: kanskie, någon wil säja, det växer så i sjön på siö-watnet. Nog derom. En annan mehr och kanskie bättre, det mig ock intet skal förtryta, som förfarnare deruti; dock hålt detta emedlertid, benägne Läsare, til godo så länge, til des du får bättre.

Figur 50. Sargassohavet, sjöfarares skräck. Det gick många historier om hur fartyg kunde fastna och förvandlas till spökskepp. Detta område beskrivs noggrant av Montan i dagboken. Det var den östligaste delen man tangerade, men ändå mycket längre västerut än kursen beskrivits i litteraturen. Från nätet.

d 4 och 5 war ock godt wackert wäder, stilla god wind, och Poli högd d 4, 25°. 12'; och d 5, 26°. 14'.

d 6 war lika så godt wackert fast ganska varmt wäder och ganska stilla sachte wind f. af en S.O., men e. och om natten aldeles stilla utan al wind. Då ock e. Kl. 6 upkom et buller af någre Matroser; hwarföre de ock blefwo strax satte i blocken¹¹¹ til d. 8 Kl. 9 f. då de derföre tilbörl. blefwo afstraffade. Hafwandes wi Poli högd 27°.

d 7 och 8 war sammaledes godt wackert fast ganska varmt wäder, och ganska stilla utan al wind både nätter och dagar; begynnandes dock e. Kl. 4 d 8 litet andas af en wästerlig wind, så småningom tiltagande och sedan något så warande; då wi ock woro nästan mitt före Canarie-öerna.

d 9 war mäst godt wackert wäder, fast det war ibland, i synnerhet f. något mulet och regnachtigt, stilla sachte wästerlig ofß dicht bide-wind, och Poli högd för mulet wäder skuld obekant.

d 10 war ock mäst godt wackert wäder, änskiönt det ibland war något mulet och regnade; stilla sachte dicht bide-wind och Poli högd 28°. 30'. Då wi ock fingo 4 Dolphiner både af hannarne och honorna; warandes han Dolphin, Delphin eller Dorad kallad, så stor som ungefehr en Lax; til utseende eljest nästan, som en Sik, undantagande hufwudet, som är något stort, rundt och in- eller fram-bögd, med rund likasom hwälf d rygg, klufwen stiert, och en stor fehna ifrån hufwudet ned til stierten räckiande, den han, som et Swin sine börstar, som sades och sågs, reser up när han är ond och jagar efter någon fisk, som ibland händer; i synnerhet flygande fisken, den han mycket efterjagar, jagandes efter des skugga, när han flyger up utur watnet undan honom, så at när han ser hans skugga i watnet, som öfwer watnet af honom upjagad, och något flygande, far han efter honom, honom fångandes, när han som torr intet mehr kan flyga, åter faller neder i watnet igen; synandes han til sin skapnad intet så wäl ut, som mycket mehr til sin ferg, den oförliktig skiön är, som hafwandes han på hela ryggen grön-blåachtiga fleckar, de der som skiöna grönachtiga Beriller¹¹² på en mörck grund spela; buken som klaraste silfwer, och stiert med fehnar, som finaste guld, så at knapt någon ting i watnet, och när han ännu intet är utmattad, som dock snart nog kanskie, kan klarare och mehr lysande, glänsande och skinande wara och synas, än han: dock för öfriget synes han ock eljest ibland, kanskie, också et annat slag deraf, som det också gifwes, neml. åtskillige slag deraf förutom i gemen sagdt, Han och Hon, som jag sielf med andra åtskillige gånger observeradt i watnet simmande guld-golachtig med skiöna blå fleckar, eller ock blåachtig med swarta fleckar på ryggen, som en Abborre eller Sik, dem han, när han kommer up utur watnet, förlorar och synes då wara af åtskillige fergar, så länge han lefwer, til des han dör, då han får en jerngrå ferg. Och hon Delphin eller Dorad nästan lika som Han Dolphin, undantagande allena hon är bredare, som en Brax; när hon synes i watnet simma, synes hon intet hafwa sådana fleckar, som han, utan allenast synes mörck-blå i watnet simma. För öfriget simma de båda ganska fort i siön och äro likaledes både Han och Hon gode at äta, sedan de äro rensade och tillagade, stekte eller kokade, fast de kokade tyckas wara något gråachtige i fisken.

¹¹¹ Obekant vad block innebar. Ingen träff vid nätsökningar. Enligt texten någon fängselanordning i väntan på straff. De här fick sitta så i 1½ dygn efter sitt "buller". Troligen betydde "buller" oväsen i samband med fylleri (annars vid den här tiden även betydelse av uppror eller myteri, men något sådant antyds ej, och man var ju nu nästan hemma): de skyldiga måste hållas ifrån varandra och andra under tillnyktringen inför rättegången ombord. Ett antal sjömän verkar ha varit begivna på alkohol: jfr 19 september, då man upptäckte att en stor vloym vin hade stulits och druckits upp.

¹¹² Beryller; ädelstenar.

Figur 51. T. vä. delfiner, en havsinvånare som högeligen intresserade skeppsprästen och som uppfattades som en fisk. T. hö. Tumlare, med välvt huvud och inget "näbb" som delfinen. Montan verkar enligt beskrivningen av huvudena ha förväxlat dessa: jfr beskrivning i texten här och till not 107. Från nätet.

d 11 war mäst wackert wäder, fast än om natten och f. war något litet mulet och regnachtigt, starck blåst och storm af en N.O. både om natten föruth och om dagen, samt Poli högd 29° cum minutis.

d 12 war mäst wackert wäder, måttelig dicht bide-wind af N.O. och Poli högd 30° . $30'$.

d 13 var ock mäst wackert wäder och f. stilla sachta nästan utan al wind; men e. litet wästerlig wind; samt Poli högd 31° . $22'$. NB För den långwarachtige N.O. paßaden skuld måste wi ganska mycket i wäster segla in i West-Jndien, ej långt från des Kuster; oß dock ej til så särdeles fromma¹¹³.

d 14 war wackert wäder, stilla sachta wind ock af en N.O. oß dicht bide-wind, ja mäst aldeles mot, som nu skolat haft en wästerlig wind; och Poli högd 31° . $47'$.

d 15 war ock godt wackert wäder, stilla sachta nästan utan al wind, i synnerhet f.; ty e. fast än det war mäst stilla , ja ock om natten, andades det dock af en god S.W.; och Poli högd 32° . $12'$.

d 16, 17 och 18 war också godt wackert wäder, stilla sachta god förde-wind af mäst en S.W.; och Poli högd d 16, 33° . $47'$ d 17, 34° och d 18, 35° . $20'$.

d 19, 20 och 21 war mäst godt wackert wäder, god måttelig nästan förde-wind, och Poli högd d 19, 36° . $12'$, d 20, 37° . $48'$, och d 21, 39° . $20'$. Då wi ock wore nästan mitt före Flamska eller Azoriska öerna, dem om styrbord hafwande

d 22 war lika så godt wackert wäder, och temmelig starck mäst förde-wind och Poli högd 41° ; til emot aftonen det kom en regn-by med stilla sachta aldeles mot-wind, som ock warade sedan d 23 med samma stilla sachta mot-wind, fast mäst godt wackert wäder, så wäl som d 24 och 25, fast med litet mehra blåsande och regnachtigt då och då ibland mulet och temmel. kalt, emedan det så blåste en norderlig wind.

¹¹³ Egentligen var det meningen att segla så långt västerut för att utnyttja förhärskande vind och ström, men här menar Montan att man kommit längre åt väster än planerat. Kanske förhållandena växlade och att man det här året haft otur.

d 26 war också sammaledes lika mot-wind, fast stilla och sachta godt wäder.

d 27 war godt wäder och god mäst förde-wind, fast ganska stilla och sachta, samt Poli högd 42° . $10'$.

d 28 war ock wackert wäder och stilla sachta f. förde-wind, och e. mäst bide-wind, samt Poli högd 42° . $42'$. Då wi ock fingo se en Seglare emot aftonen och Solenes nedergång, fast fierran ifrån oß i wäst, som kommen utan twifwel från West-Jndien.

d 29 war godt wackert wäder, stilla sachta bide-wind och Poli högd 43° . $49'$. Då wi ock sågo samma Seglare, som aftonen tilförne, i wäster från oß hela dagen; och som han kom oß alt närmare och närmare, hißade wi Kl. 10 f. Engelsk Flagg, loßade 2~~ne~~ stycken, brasade up¹¹⁴ och hölt af emot honom, i tancka få tala med honom; men si han wiste intet teckn från sig, det han wille; derføre wi ock strax satte til igen, hölt vår Kosa, och seglade fort i Jesu namn, fast med ganska stilla wind, seendes och hafwandes honom wäl i sichte nästan mitt före oß om bakbord wästerlig; men kunde dock intet se, hwad Landsman han wist war, änskiönt han förmentes wara en Engelsman.

Figur 53. Ostindiefararen Götheborg III I "stilla sachta fördevind" (med vinden kommande akterifrån). En lite gråmulen och, vad gäller vackra vyer, ointressant dag. Från nätet.

d 30 war wackert wäder och god sachta medelmåttig förde-wind, samt Poli högd 44° . $16'$. Då wi ock f. fingo i sichte en annan Seglare för ut österlig ifrån oß, som kommen ock utan twifwel från West-Jndien och skulle gå til England, oß mot aftonen ock aldeles utur sichte seglande, utan at tala wid os.

¹¹⁴ Brassar upp=ändra segelställningen så att skeppet saktar farten..Utförs med ett tåg till änden på rårna. När man sedan brassar av fylls seglen med vind och man får fart.

Figur 52. Snideri i aktern på *Götheborg III*. Man kan se *SOIC* tillsammans med resten av alfabetet. Får här stå för vad sjömän gärna sysslade med på frivakter, mellan hyror och som gamla (som votivskepp och flaskskepp). Foto HK.

Juli

d 1 war fuller mulet och disigt wäder; och god starck mäst förde-wind och Poli högd för mulen himmel skuld obekant. Då wi åter igen e. Kl. 2 blefwo warse wästerlig ifrån oþ för ut en annan liten Seglare, seglande i öster, den wi ock sökte och kommom in emot Kl. 4 e., flaggandes för honom, skiöto et skott, och gigade up¹¹⁵ Stor-seglet, samt feck honom på sidan om oþ om bakbord Kl.5 ungefehr e., en liten Jrländisk *Bregatin* neml.; då wi ock honom frågade ibland annat hwar han kom ifrån? och hwart han skulle? hwarpå han swarade sig wara kommen från *Barbados* i West-Indien och skulle til *Bellfast* i Jrländ; förutan det wi ock frågade honom, om de hafwa frid i Europa? derpå han ock swarade och sade, at de hafwa der frid mäst öfwer alt, samt frid wara sluten emellan Keisaren och Franska Kungen för 4 månader sedan.

d 2 war ock tiockt, disigt, mulet och regnachtigt wäder, starck god mäst förde-wind, och Poli högd för mulet wäder skuld obekant. Då wi om aftonen sågo et *Skiepp* österlig ifrån oþ, oþ dock strax utur sichte seglande; då det ock något stilmade, och wardt om natten stilla sacht dicht bide-wind, fast det blef dock fram på dagen igen

d 3 god måttelig mäst förde-wind, och lika så som den förra dagen, tiockt, disigt, mulet och regnachtigt wäder; hwarföre wi ej heller då kunde få Poli högd.

d 4 war f. mulet, disigt och regnachtigt wäder; men e. mäst klart, sacht stilla mäst förde-wind, til om natten, då det wardt nästan aldeles stilla, och Poli högd ungefehr 50° cum minutis. Då wi ock firade Hennes Kongl. Majts Namns-dag.

d 5 war f. merendels klart wackert wäder, men e. tiockt, disigt och regnachtigt, sacht stilla dicht bide-wind, och Poli högd obekant.

¹¹⁵ Hissa upp seglets underkant mot rån så att det hänger i en buk. Minskar fartygets hastighet.

d 6 war mulet, disigt, mistigt och regnachtigt, helt ohälsosamt wäder med åtskilligt regn, medelmåttig mot-wind och Poli högd obekant.

d 7 war stilla sächta mäst mot-wind och wäder, dels klart och dels mulet, samt Poli högd 52°. 40'.

d 8 war ganska stilla sächta mäst mot-wind och mehrendels mulet, dimbogat, regnachtigt wäder; hwarföre ock ingen observation kunde fås, fast den förmentes wara 53°. 30'.

d 9 war medelmåttig mäst dicht bide-wind, mäst mulet wäder och obekant Poli högd.

d 10 war före dagen starckt regn och mot-wind, och om dagen mulet, stilla sächta och mäst mot-wind, och Poli högd obekant, som förr.

d 11 war helt stilla både f. och e. nästan utan al wind, dels mulet och dels klart, samt Poli högd, som före, för mulen himmel skuld obekant.

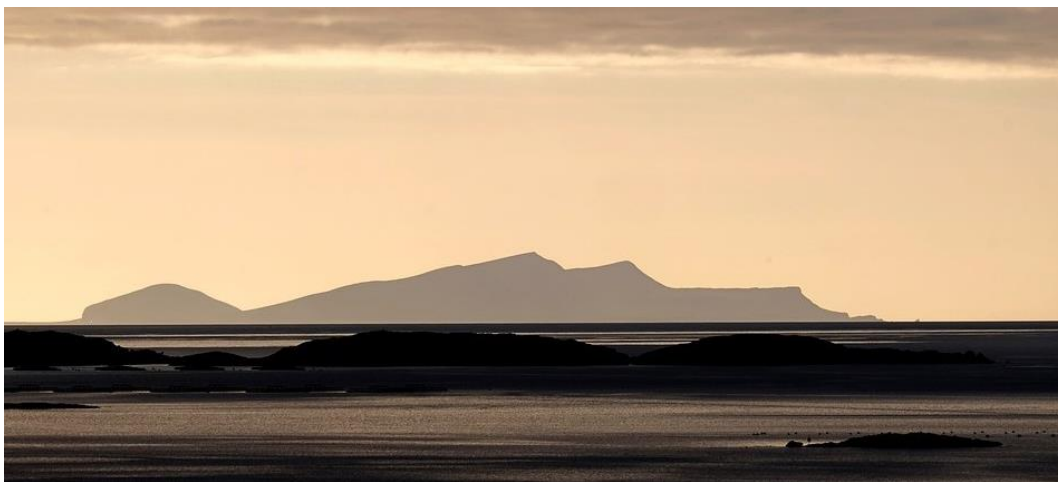
d 12 war medelmåttig dicht bide-wind, fast mäst aldeles emot, dels klart och dels mulet wäder och Poli högd mehrendels 56°.

d 13 war mulet och regnachtigt, samt starckt mäst mot-wind, och Poli högd obekant. Då wi åter igen kl. 9 f. fingo se en Seglare, utan twifwel en Bregatin, om bakbord, seglande oß förbi, utan oß dock at tilkomma, änskiönt wi honom sökte, hißandes flagg för honom och gaf up Stor-seglet: och sedan Kl. 10 derpå en annan, neml. Seglare, för ut, den wi präjade och han kom oß på sidan förbigående. Under hwilket wi honom ock frågade, ho han war? och hwart han skulle? derpå han swarade sig wara en Engelsman, förändes et litet Engelskt Skiepp, bundet til Philadelphia Hufwudstaden i Pensylvanien i West-Indien, samt än vidare frågandes, huru långt skulle wara til närmsta land af Europa? derpå han ock swarade och sade det war wid paß 50 Engelska Leages eller 38 Tyska mihtar¹¹⁶ från yttersta wästersta Jrländska lands udden.

d 14 war dels klart och dels mulet wäder, starckt dicht bide-wind och Poli högd 57°. 10'. NB Alt sedan wi kommo i Europeiska gränsorna, hadom wi mäst mot-wind eller ock dicht bide-wind af en N.O. eller S.O. eller ock der emellan, eller också aldeles stilla lugnet, fast owahnliget här wid denna tiden en sådan så stadig österlig wind. Desutan hade wi ock i deße dagar förledne, emedan en så mäst starckt norderlig wind blåset, ganska kalt och en genomträngande kiöld, likasom det warit winter-tiden, fast det var sommar, oß som kommo utur starcka wermen, hårdt at på gå och förorsakande några af vårt Folck derföre deraf blifwa siuka.

d 15 war dels mulet och dels klart, medelmåttig dicht bide-wind och Poli högd wid paß 58°. 30'. Då wi Kl. 2 f. om natten före dagen tänckte få se någon af de Orcadiske öerna; men fingo dock intet.

¹¹⁶ 50 leagues=25 svenska mil, och 38 tyska mil=28 svenska mil. Det betyder att longituden var 15,5 grader O.

Figur 54. Foula, en av många ödsligt sköna öar i detta område som sedan urminnes tid trotsat de mäktiga atlantvågorna. De ombord på FRS kan ha sett den så här i skymningen, när de passerade på den här, den östra, sidan. Från nätet.

d 16 war mäst wackert klart wäder, fast f. i synnerhet något regnade och war mulet ibland, god måttelig mäst förde-wind och Poli högd $59^{\circ} . 30'$. Då wi f. Kl. 10 sågo 2^{ne} Seglare, i början först fierran ifrån öþ i N.N.W., men sedan dock öþ närmare seglande förbi.

d 17 war dels klart och dels mulet och regnachtigt, i synnerhet e. mot aftonen, medelmåttig dicht bide-wind och Poli högd 60° . Då wi ock f. först fingo se förutan 4 Seglare, kanskie Schottske Fiskare, land, fast än fierran ifrån öþ om bakbord, det wi ock sedan hade i sichte hela eftermiddagen til mot aftonen, då wi det fingo mäst på sidan om bakbord norra delen af Julio-öen¹¹⁷ wid Schettland neml., och derpå äntel. Närmare mot aftonen södra delen af nemda öen wid Hittland¹¹⁸ eller Schettland för ut, mäst om styrbord; derföre wi ock wände och hade det södersta af Hittland O.S.O.

d 18, då Swerjes Konungs Namnsdag firades, war dels klart och dels mulet och regnachtigt, sachta nästan aldeles mot-wind och Poli högd $59^{\circ} . 30'$. Då wi f. sågo 2^{ne} Seglare, och sedan wid middags-tiden land för ut om styrbord, några af de Orcadiske öerna neml.

¹¹⁷ Det ser i texten ut som ett J, men ön måste vara Foula, som ligger 3 svenska mil väster om ögruppen. Den nämns även i andra ostindieskildringar. Enligt texten måste man ha kommit in mot Shetland nästan en dags segling norr om Foula. Denna ligger på ganska exakt 60° , så man bör ha varit som högst på cirka $60^{\circ} . 30'$ och inte som i texten precis 60° . Man seglade söderut med kurs utanför och väster om Foula (denna om babord). När Montan sedan skriver att ön kom på styrbords sida, kan det tolkas som att man ändrade sig till att gå mellan Foula och det egentliga Shetland och girade något österut. För att förklara ordet "wände" får man alltså ändra det till "girade". Då stämmer det med att man sedan först hade Shetlands sydspets i O.N.O., samt därefter successivt girade åt S.O. och O. förbi och norr om Fair Isle. Man gick alltså längre norrut i detta område på hemresan än på utresan.

¹¹⁸ Namnet Hittland kvarleva av vikingarnas Hjaltland.

Figur 55. T. vä. engelsk bild som illustrerar fiske under segelfartygens tid. Ungefär en sådan här fiskeflotta var det som vår ostindiefarare mötte vid Skottland. T. hö. gammal bild på holländsk bojort (buyse, eller som i texten "boy") som kanske kommer ännu närmare hur det såg ut för de hemvändande långseglarna. Från nätet.

d 19 var mäst mulet och regnachtigt wäder, temmel. starck mäst aldeles mot-wind, och Poli högd 60°. 8'; gåendes wi dock mäst i öster. Då wi sågo åtskillige Hollenska Fiskare-Hukare och Boyar här och der i siön för och ikring oþ liggia, fiskandes Schottsk Sill, fast ej stilla, utan seglande af och an i siön. Af hwilka wi en, kanskie, des förnämsta präjade, gigade up wnderseglen och satte ut chaloupen Kl. 10 f. at få färsk fisk af honom, det wi ock fingo, neml. Sill, Makril ock Kabilau, för ris-gryn, flesk, kiött, bröd, Thé, Arac och silkes-ärmekläden. Då wi ock om morgonen bittida hade södersta delen af Schettland temmel. nära om bakbord, och Fairhill om styrbord framman före oþ, fast knapt sedder, som wi seglade så norr om samma emellan Hittland och Fairhill. Desutan sågo wi kl. 6 f. samma dag ock en annan liten rund ö, och kommom f. i nord-siön.

d 20 war mulet och regnachtigt wäder och måttelig dicht bide-wind, mäst dock emot. Då kl. 10 f. en Fogel, Phasan kallad, flög öfwer bord, derföre ock chaloupen strax sattes ut, den at rädda, men kunde dock icke hinna honom, fast än det roddes skarpt, innan han geck utur sichte, och äntel. sanck; derföre ock des Achtare blef hårdel. straffad, för sin wårdslöshet, at han intet bättre taget achtning på honom, än så. Då wi ock f. sågo en Seglare.

Figur 55. Frågan är varför fasanen var så viktig. Svaret är detta: fasaner fanns inte i Europa vid den tiden, däremot i Kina. Bilden ovan visar en guldfasan från den här delen av Kina. Troligen hade direktör Campbell fått den som vängåva av en mandarin och tänkte ha den i bur och visa upp efter hemkomsten. Han lämnade den i någons förvar, kanske där man hade hönsen, och sade till denne att vakta den noga, annars skulle han få se på f-n. Av någon anledning rymde fågeln, jagades runt fartyget, flydde ut över sjön, orkade inte tillbaka med sina små vingar utan landade i vattnet och "sanck" innan den hann plockas upp. Vid relingen stod direktören och blängde ilsket. Det för oss kanske lustiga är att fasanvakten hade kämpat med detta i flera månader ända till endast 11 dagar före hemkomsten! Men för de tre inblandade parterna var det ju inte så lustigt. Möjligen diktade någon av matroserna sedan en liten visa om det inträffade. Fotomontage, från nätet.

d 21 war dels mulet och dels klart, temmel. starck god mäst förde-wind och Poli högd 59°.

d 22 war godt wackert warmt och klart wäder, ganska stilla nästan utan al wind, och Poli högd 58°. 28'. Då wi Kl. 9 f. fast ganska fierran ifrån oþ för ut om bakbord fingo ögna land af Norwegen elr Norje med ju fast¹¹⁹ stor hugnad och glädje, och det sedan hela dagen seendes, så wäl som en Seglare.

d 23 war godt wackert warmt klart wäder, ganska stilla sachta dicht bide-wind, och Poli högd 58°. 50'. Då wi ock sågo landet af Norige hela dagen om bakbord något närmare än tilförne, seendes et Skiapp, kanskie, gående dit til eller någor annorstädes i Norje, och bekommo om natten helt stilla. NB Wi woro af ström och mot-wind från Schettland så afdrefne, at wi långt norr om Näset kommom fram mot landet, ej så långt från staden Bergen i Norje¹²⁰.

d 24 war godt wackert warmt klart wäder. Poli högd 58° cum minutis och stilla sachta aldeles mot-wind, at wi intet således derföre kunde komma förbi nemda Jedder-land¹²¹, utan måste liggia der utföre at lovera nu hit och nu dit, dock utan något särdeles dermed at winna, fast hela dagen igenom. Ganska ledosamt och förtreteliget, at wi nu så nära hemma intet kunde komma fort: dock hwad war der til at giöra, wi måste tola oþ par force.

d 25 war godt wackert klart wäder, men starck aldeles mot-wind, at wi måtte gå och lovera som tilförne från landet och til landet igen, dock utan at winna något dermed, utan i det stellet mehra tappa och gå tillbaka, så at således, derföre Poli högd war mehra än tilförne 58°. 15' nemln. Då wi ock både f. och e. sågo några Seglare små och stora här och der mot och med oþ segla. Ganska långsamt och ynkeliget, emedan Folcket en dehl woro och en dehl dagel. blefwo siuka. Gud hielpe oþ arme syndare i Jesu namn och styre til det bästa!

d 26 war godt wackert klart wäder, men temmel. starck aldeles mot-wind; derföre wi ock måste gå och lovera nu hit och nu dit, utan dock något så särdeles dermed at winna, samt som kommandes och warandes på Jutska refwet lodade åtskillige gånger och fingo ren sand-grund med en 40, 50 elr 60 famnars lina. Då wi ock sågo åtskillige Seglare små och stora mot och med oþ seglande, ibland hwilka wi emot aftonen Kl. 4 e. präjade en Dansk tremastader Gallioth, hemma i Kiöpenhamn och kommen från staden Bordeaux i Franckrike med Franskt win och brännewin, talte til honom, satte ut chaloupen och sände om bord til honom, at undfå af honom för betalning win och andra mat- och drickes-wahror, det wi ock fingo; kommandes om bord til oþ des Styrman derom at giöra accord och köp: derefter wi satte chaloupen in igen och skildes åt, fast icke så långt, emedan wi gingo mäst samma wäg båda; blåsandes trompeterna up för honom och dermed far wäl! Warandes fuller samma dag Poli högd 57°. 18', fast wi gingo mäst tillbaka igen, loverandes af och an för mot-wind skuld.

¹¹⁹ Betyder här, som i tyskan, ”ganska”, ”rätt så”.

¹²⁰ Kursen från Fair Isle till Lindesnes var sydostlig. För att hamna upp mot Bergen blev den verkliga kursen rakt ostlig.

¹²¹ Nu Jæren. Om man haft radio och seglat på Götheborg III:s tid kunde man den här dagen hört följande på sjörapporten: ”Jæren och Lista: stadig sydost, 4 meter per sekund, mot kvällen något ökande. God sikt”.

d 27 war godt wackert klart wäder, Poli högd $57^{\circ} . 7'$ och medelmåttlig aldeles mot-wind, derföre wi ock ännu beklagel. måste gå och lovera hit och dit, utan något särdeles dermed at winna, lodandes samt då och då fiskandes, fast wi ingenting bekommo mehr än en fisk, så stor som en stor Torsk, den han såg likaste til at wara både til ferg, skapnad och smak, fast andra sade annorlunda. Då wi ock sågo åtskillige Seglare små och stora mot och med oþ seglande; ibland hwilka wi kl. 9 f. präjade en Engelsk Pinck hemma i Ny-Castel i England, men kommen från staden Dram i Norje med bräder at gå hem med, talte til honom, satte ut chaloupen och hämtade des Capitain om bord til oþ at tala med och skicka bref öfwer til England; samt at få någon försfriskning, den wi dock icke så särdeles fingo, utan allena något smått, som litet Engelskt öhl, gröna erter, ferskt smör, ost, och hwarefter wi då sedan satte honom om bord igen, satte in vår chaloup och gjorde til segel igen, trompetandes för honom och strök flagga.

Figur 56. Lindesnes eller Näsan, ett välkänt landmärke för sjöfarare ända sedan Vikingatiden. Här är Norges sydspets. Här gick gränsen mellan Skagerak och Nordsjön. Här uppfördes Norges första fyr 1655. När det här fartyget närmade sig och inte kom förbi på fem långa dagar på grund av motvind och motström, var det säkert många i besättningen på vattnet här utanför på bilden som med hatiska blickar såg på landmärket som man inte kom förbi och liksom hindrade dem att komma vidare hem. Det var dock en vippfyr då. Från nätet.

d 28 war godt wackert klart wäder, Poli högd $57^{\circ} . 5'$ och sacht aldeles mot-wind, så at wi ej heller då kunde komma fort, Gud bättre! för samma orsak skuld, utan måste gå och lovera hit och dit, fram och tillbaka. Då wi ock sågo åtskillige Seglare; ibland hwilka wi kl. 10 f. präjade et Engelskt Skiepp kommit från Dram i Norje och gående til London i England, med hwilket wi allena talte utan något vidare; och Kl 2 e. et annat ock Engelskt Skiepp, kommit från Riga i Lifland och bundet til Lyn i England, med hwilket wi ock allena talte. Samma dag bekommo wi ock e. några Makrilar.

d 29 war om natten helt stilla och den dagen godt wackert klart wäder til Kl. 4 e. då det blef något mulet och regnachtigt, samt stilla sacht god mäst förde-wind, och Poli högd 57° . Då wi bittida om morgonen fingo några Kabilauer, såsom ock eljest den dagen några Makrilar, god färsk fisk; samt sågo åtskillige Seglare, små och stora, med och mot oþ segla: af hwilka wi kl. 3 e. präjade en Engelsk Pink och talte med, som war kommen från London i England och skulle gå til Petersburg i Jngermanland, samt satte ut chaloupen, for om bord til honom och undfeck något grönt med mehra. Hwarefter wi då Kl. 4 fingo i sichte för ut om styrbord, fast fierran borto ifrån oþ, land af Jutland; derföre wi ock esomoftaste lodade, som wi ock gjorde alt sedan wi kommo in på Jutska refwet. NB För mot-wind skuld wordo wi nödgade så söderlig segla at wi fingom se land af Jutland och ej Näset eller något annat desförinnan.

d 30 war fuller, fast f. om morgonen bittida war något mulet och regnachtigt, godt wackert klart warnt wäder och god måttelig förde-wind; då wi hade Jutland om styrbord hela dagen, seglandes ändalångs efter samma, til Kl. 4 e. wi kommom förbi Scagen, derpå seendes mot middagen för ut Robberts Knut¹²² ock derpå och sedan yttersta af Jutland. Då wi ock sågo åtskillige Seglare små

Figur 57. *“Robberts Knut”=Rubjerg Knud. Någorlunda riktig vinkel från skeppet. Från nätet.*

och stora, mäst med oþ seglande före och efter, ibland hwilka wi kl. 12 om middagen talte med et Engelskt Skiiepp kommit från London och bundet til Giötheborg, förutan ock med et annat kl. 2 e. ock til Giötheborg bundet, så wäl som kl. 4 derpå med et Swenskt Skiiepp, kommit från Hamburg och gående til Stockholm, der det ock var hemma; warandes des Capitains namn Gabr: Falck, och äntel. sedan derpå då kl. 6 e. fingo wi med glädie, Gudi tack och lof! i sichte, fast fierran ifrån oþ, om bakbord Marstrands-Castell, så wäl som Kl. 7 sedan något litet derefter oþ för ut Winga; fast wi dock, änskiönt wi hißade up Swensk giöþ¹²³ i stor-toppen och skiutom et skott efter Lotz, måste, när wi kommo något närmare Wingö, sedan wi ingen Lotz blefwo warse komma ut, gå utan före Wingö om natten, och lovera, änskiönt wi om aftonen hade kunnat kommit in igenom, om wi allenast då hade bekommit Lotz; men som wi det icke kunde bekomma, måste wi så i fruchtan för Klippor och skiär om natten gå der utanföre til morgonen bittida andra dagen derpå¹²⁴

d 31, då wi åter igen seglade i något mulet wäder med god wind alt närmare och närmare Wingö, skiutandes åter et skott igen efter Lotz, tils han då äntel. Kl. 5 f. kom oþ emot och til, då wi ock

Figur 58. *Den sakramentskade lotsen kom till slut i gryningen efter en hel natts väntan. Från nätet.*

¹²² Se figur 57: Egentligen Rubjerg Knud på Jyllands västkust mellan Hirtshals och Løkken. Gammal fyr som riskerade att slukas av havet och som därför 2019 genom skicklig ingenjörskonst flyttades en bit inåt land. Montan måste ha sett den här höjden (67 m.ö.h.) innan skeppet passerade Skagen, dock inte fyren som inte var byggd då.

¹²³ Mindre flagga av samma typ som den stora, vanligen på liten stång på bogsprödet, men här tydligen på stormasten.

¹²⁴ Ytterligare frustration: först motvind utanför Norge, som Montan då hanterade med ironi och nu åter skriver av sig sin irritation.

Figur 59. *Ostindiefarare närmar sig hemmahamnen efter nästan två år. Från nätet.*

derefter med honom seglande sedan seglade förbi Wingö Kl. 6 f. in igenom skiären förbi Nya Elfsborgs slott Kl. 7 f. med glädie och frögd under trompeters blåsande och 8 styckens derföre loßande, så wäl som sedan förbi Nya Hwarfwet ock med samma glädie-trompeters blåsande och styckens derföre loßande, til des wi då äntel. Kl. 8 f. kommom på grund¹²⁵ nästan mitt före Ladugården eller gamla Slottet ut för Giötheborg, der wi då stadsnade, skiuto 8 skott, och gingo hwar och en til sitt med stor frögd och glädie. Gudi tack och lof för en lyckelig och behållen resa hem igen!

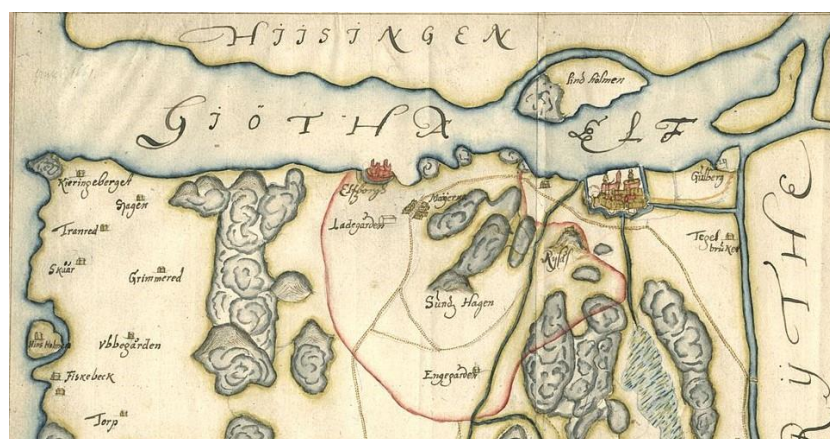

Figur 60. *Götheborg III glider in till hemstaden förbi Nya Älvsborg. En mäktig skapelse sedd så här, men ett litet stoft på världens hav. Från GP 2005.*

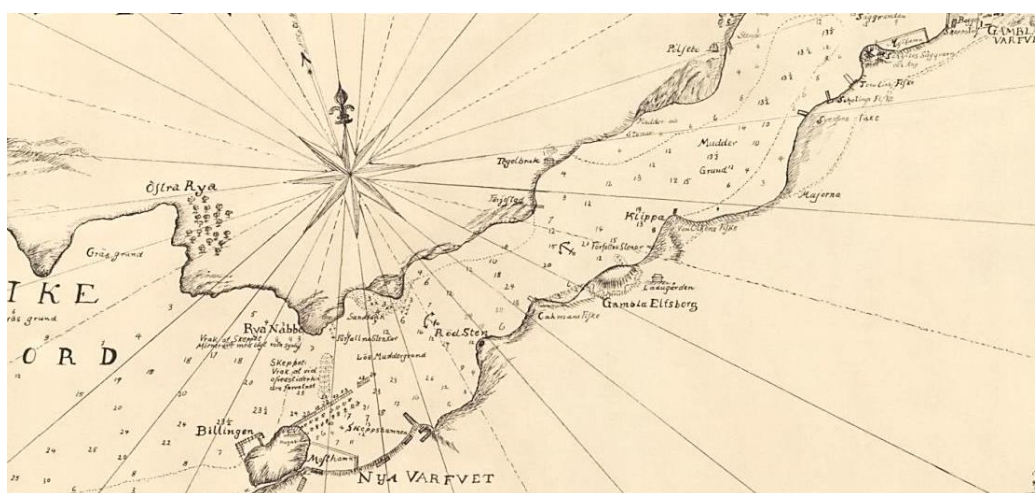
¹²⁵ Betyder inte nödvändigtvis att man seglade på grund i leran, vilket ofta skrivs i texter om SOIC. Uttrycket ”få grund”, ”befinnandes grund” eller ”komma på grund” användes också i betydelsen få kontakt med botten: genom lod eller ankare. I en historik över Göteborgs hamn skrivs om 1600-talet att alla större skepp fick *ankra* på redden utanför Klippan (lite längre in än Gamla Älvsborg, se figur 63) eller vid Gamla varvet (så långt in som nuvarande Stigbergskajen). Varorna lastades över till pråmar som fraktade in dem. Dessutom ses på en målning av amiral J. Hägg att det mer än dubbelt så stora fartyget *Wasa* seglade utanför Gamla varvet, betydligt längre in än där FRS stannade. Båda scenariorna var riktiga: de fullastade fartygen gick in i muddervallarna, och när de sedan var lossade flöt de och måste ankra. FRS var så litet att det kanske kunde ankra direkt. Å andra sidan var det så gammalt att skrovet sugit åt sig vatten som tyngt det.

Figur 61. Med sådana här kanoner hälsades mötande fartyg och mandrainer i Kanton. Med dem sköts många skott i glädjen av att vara hemma lyckligen och väl. Skjutandet var reglerat: man avlossade 2-16 kanoner, oftast 4 eller 8, beroende på hur högt man aktade den mötande. FRS hade 20 kanoner. Från Göteborg III. Foto HK.

Figur 62. Karta från 1660 som visar var *Friedericus Rex Sueciæ* ankrade upp efter sin långa seglats: nästan mitt för Ladugården eller Gamla slottet (nära mitten på bilden). Gamla varvet nedom Lindholmen (över "ELF") och strax väster om staden inom vallgraven - under "ELF". Fiskebäck som utgångspunkt för resan nertill t. vä. Från Wikiwand.

Figur 63. Ytterligare en (starkt beskuren) bild över Göteborgs hamninlopp, där man ser Gamla Älvsborg och Ladugården i mitten, där FRS stannade. Ankarsymbolerna vid Gamla Älvsborg (övre högra hörnet) och Rödastenen (nedanför mitten, namnet i älven) talar sitt tydliga språk. Här finns t.o.m. djupsiffror i fot, vilka visar att det var 5 meterl precis vid Gamla Älvsborg, och det var djupgåendet för FRS. Karta av viceamiral Elias A. Jerlström. Från nätet.

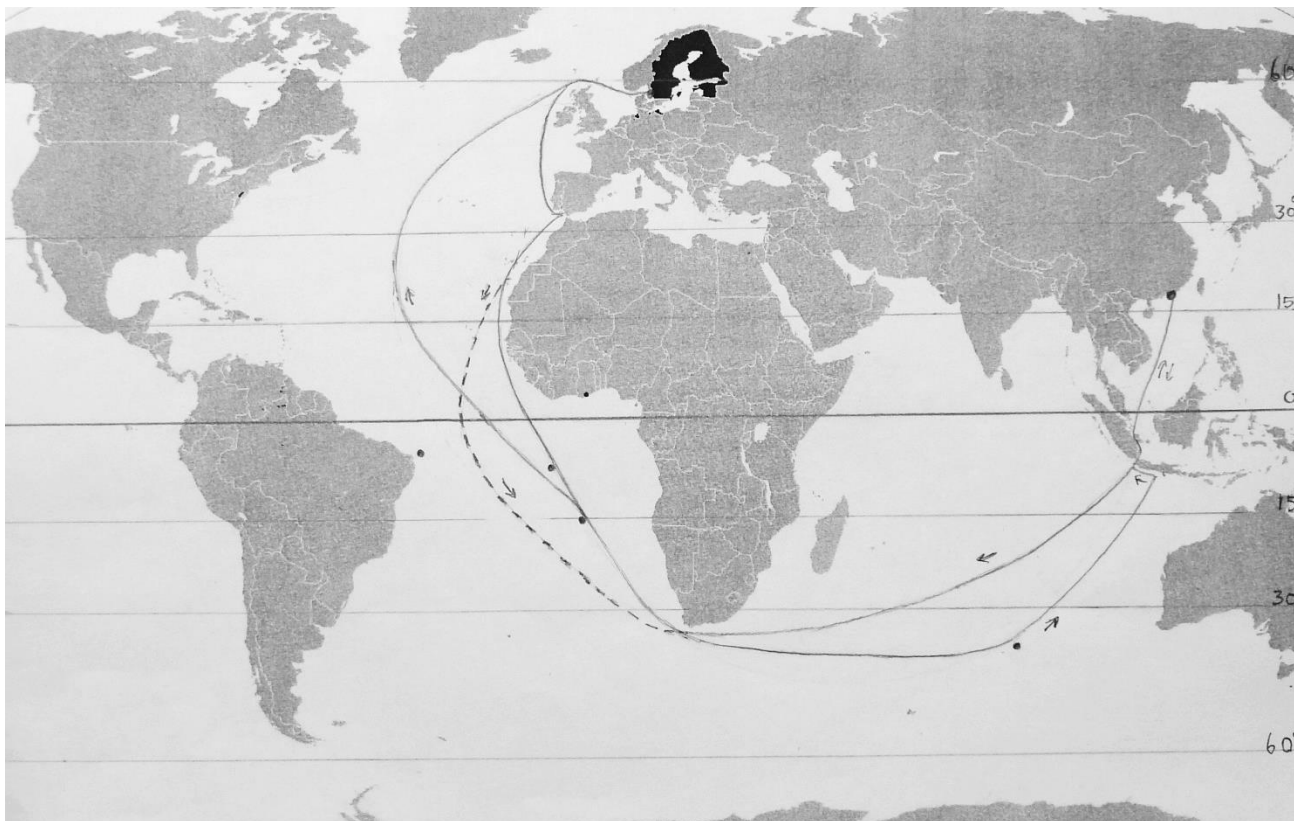
Figur 64. *Stora hamnen i Göteborg 1793. Ostindiska kompaniets hus t.v. med Tyska kyrkan i bakgrunden (Domkyrkan t.hö. i bilden). Kompaniets hus inrymde kontor och magasin, dit man med s.k. hemförarebåtar förde varor från de längre ut liggande fartygen. Göteborgs stadsmuseum.*

Figur 65. *Ostindiska huset t.hö., från motsatt håll jmf med figur 64. En mängd hemförare i båtarna och på kajen t.hö. lastar in de nyinkomna dyrbarheterna. Det fanns många hemförarebåtar, och ägarna hade ett eget skrå; strömbåts- och hemföraregillet. Från nätet.*

Figur 66. *Te, tallrikar och tutanego (zink): symboler för några av de viktigaste varorna man importerade via SOIC. Telåda, tallrikar av vanlig typ, och korroderat metallstycke från Götheborg III. Från nätet.*

Figur 67. Världskarta med det då ännu stora svenska riket och Friedericus Rex Sueciaes färd 1735-36 inritad enligt dagbokens uppgifter om polhöjden och beskrivning av olika områden man passerade. Hemresan gick i Nordatlanten mycket längre västerut än man tidigare angett i viss litteratur, där man ritat in den på samma sätt som utresan. Dock stämmer den så här (kurs väster om Azorerna) med den delen av resan som fartyget Hoppet gjorde 1748-49. Varför man gick så långt västerut förklarar seglare med vind och ström. När man kom söderifrån var det fördelaktigare att gå en västligare kurs, så att man fångades upp av Golfströmmen. Denna "omväg" var snabbare än "fågelvägen". Dock uttrycker Montan det inte så: "För den långvarachtige N.O. påßaden skuld måste wi ganska mycket i väster segla in i West-Indien, ej långt från des Kuster; oß dock ej til så särdeles fromma". Västindien betydde då Amerika. FRS kom mitt emellan New Foundland och Iberiska halvön. Man finner i texten också att man genade långt norr om ön S:t Pauli på hemvägen. Den streckade kursen är den som flera andra ostindiefarare tog på utresan och sannolikt även FRS, ibland ända in mot Brasiliens kust eller den ögrupp (den lilla prickn där på kartan) som man på hemvägen under den här resan inte behövede gå iland på och hämta vatten.

Bearbetad karta från NE:s atlas.

Ordföranden har ordet

Under hösten gjordes utflykt till Rörö och i november gästades vi av Inger Jarland-Olofsson som talade om "Glashandel i generationer" det var en släktresa som ledde fram till bosättningsaffären C J Josephsson.

Nytt decennium har inletts 2020 och så även släktforskningens dag som i Göteborg kommer att vara på Stadsbiblioteket 15 och 16 februari. Tema: Officerare och Soldater deras liv och bostäder.

Dna har inspirerat ett flertal att testa sig och du som blivit intresserad kom gärna ner till biblioteket en måndag 17-19 om du vill ha hjälp.

Barbro Parment

Höstutflykt till Rörö 2019

15 september hade föreningen sin årliga höstutflykt.

När vi vaknade på morgonen blåste det rejält, 19 m/sek, 6 personer trotsade vädret och samlades på Burö för att där ta färjan till Rörö. Väl framme på Rörö tog vi en promenad upp till Församlingshemmet där välkomstkommittén tog emot oss med kaffe och fralla.

Därefter visade Janne Kilvik bilder och berättade om utgrävningarna som de gjort på Rörö. Det var ett mycket intressant och spännande föredrag om före, under och efter utgrävningarna.

Efter föredraget gick vi ner till hembygdsgårdarna där det fanns en monter med skärvor från grävningen.

Det var trevligt att se deras nybyggda stuga, den gamla stugan och alla bilder och prylar.

Thord Källefors

Lärkan fångar makrill VNV Vinga

Kapitel 26. Källa: VÄSTRA KUSTEN Av Arne Lindgren. 1978.

Fiskelägen, Människor, Framtid.

Medan jag satt på relingen och väntade på att GG 603 Lärkan skulle bli klar för avgång, kom jag att tänka på Hjalmar Faringer. Denne är målare och han målar Lofoten. Lofoten har jag sett som en hägring ute till havs, och jag förstår Faringer som stadsfäster dess öververklighet med hjälp av färger på duk.

Jag satt i Hönö-Klävas hamn när jag kom att tänka på Faringer. Klockan var 7 på kvällen måndagen den 20 juni 1977. Vi skulle ha avgått, men däckspumpens packning hade fått en spricka och måste förnyas. Elon hade köpt en ny av björnläder och gett 49;75 för den. Elon är skeppare på Lärkan och samme person, som är bror till William och son till Adolf, Riksdagsmannen, alla med efternamnet Alexandersson. Lärkan brukar gå ut från Björkö, där den hör hemma, men den tekniska assistansen fanns i Klåva (Klova stavas det på hönöiska). Därför låg Lärkan där nämnda dag klockan 19.

Hon skulle ut på makrillfiske och jag skulle med. Vi skulle bli sex man sammanlagt. Fyra man jobbade med däckspumpen och tittade på packningen som kostat 49;75. Det var dyrt tyckte Windy, född 09, blev föranledd att komma in på skatterna. 1974 hade han tjänat 43000 och på det betalat 58% i skatt. Egenavgiften hade gått på 1800 och ATP 5000.

Pumpen var mycket bra, sa Elon. Den var gjord i Svendborg. Men muttrarna hade rostet fast, och när pumpen skulle skiljas åt, blev Elon tvungen att såga av bultarna. Nu hade han skaffat nya, men muttrarna passade inte till gängorna. Windy som bodde på Öckerö måste åka hem och hitta andra, och allt detta tog tid.

Det var som sagt fyra man som hjälpte till, och jag kunde inte göra mycket, annat än att försöka ge goda råd, av vilka dock inget blev uppfattat som särskilt gott. Därför upphörde jag med att ge dem och övergick till att betrakta Lärkans systerfartyg, som alla var färdiga för avgång och kastade loss undan för undan. Jag såg att de allesammans var formade på sitt säregna sätt och att alla formerna var mjuka och sköna. De vred sig och kråmade sig, när de svängde förbi piren.

Det var då jag kom att tänka på Faringer. Han hade just yttrat sig i ett Luleåprogram från Lofoten och sagt att fisketrälarnas former är ljuva som nakenheten hos kvinnor.

Det hade blåst styv kuling natten före, och när vi kommit ett stycke förbi Vinga upptäckte jag att dyningarna var avsevärda. Lärkan betedde sig som om hon flög i luften på lärkors sätt, när de är glada om sommaren. De höjer sig och sänker sig. Det fick till följd att det småningom höjde sig och sänkte sig inombords på mig själv. Jag hade mina knän på däck och lutade huvudet över relingen.

Elon tröstade mig. Det hade tagit honom två år, innan han kommit över sjösjukan. Han hade kräkt så att blodkärlen sprungit läck i magen. Det var för femtio år sedan. Windy hade haft det likadant.

Harald född 06 sa ingenting. Det gjorde inte heller Urban, ung man från Krylbo som skulle bli fiskeriintendent och praktiserade ombord. Ragnar som hade hand om kameran, sa att jag skulle hålla ögat på horisontlinjen och inte spjärna emot med benen utan bara svikta och följa med. Jag gjorde så och kräktes ännu mer. Därpå gick jag till kajs. Klockan var 21:14.

- Det är synd om Arne, som inte får se solnedgången, hörde jag Elons röst från däck. Rösten var så uppfylld av innerligt medlidande, att hela solceneriet reproducerades i hjärnans syncentrum, när jag lyfte blicken mot skyligheten i taket. Hjalmar Faringers rundade träformer i lofoten var glömda, men en annan ideassociation arbetade sig fram. Jag hade hört talas om en medicine professor, som när han första gången fick se sin älskade

oklädd, blev så betagen, att magen vägrade behålla sitt innehåll. Just så hade jag betett mig inför kvinnfolket Lärkan. Jag insåg att mitt uppträdande var medicinskt korrekt, och med återvunnet självförtroende steg jag upp på däck. Jag var helbrädda.

Där uppe var natten obegriplig. Vi tycktes ligga i centrum på en ljusbåge, som glimmade runt horisonten. Det var lanternorna på Lärkans systerbåtar, som också fångade makrill. Ett rykte hade gått att makrillen skulle stå ett bestämt antal distansminuter VNV Vinga.

Elon styrde. Han såg praktfull ut. Vi som fanns på däck existerade inte längre. Han blickade ut över vattnet. Att jag i nästa dyning trillade mot en fiskelåda registrerade inte hans radaröga. Han navigerade.

Kommunikationsradion stod på. Så mycket bohusländska, som pratades i den, hade jag inte trott att det fanns. Alla i den väldiga ljusbågen på miltals avstånd skulle säga något. En tog in sin fru i land. Då var det någon på däck som sade: Att dom inte kan låta fruntimren vara i fred härute heller. Jag tror det var Harald. Vi hade lagt ut 40 makrillnät, vardera 42 m långa. Den sammanlänkande linan var 1680 m lång. En flytboj i vardera änden med tänd lanternorna markerade vårt revir. När passagerarfärgorna på Danmark, England och Tyskland dök upp, kunde det bli farligt. Dessa fiskevattnens analfabeter är fartblinda och kan förstöra både nät och fångst.

Kl 02 tog Harald båtshaken och elon styrde mot näten. Harald fiskade upp en flytboj med sänke och lanternorna och vinchen startade. Näten halades in. Allas ögon gällde innehållet i maskorna. Till en början såg det hyfsat ut, men för varje nät blev det sämre. Vi hade inte träffat stimmet.

Fiskarna var långa, tjocka och vackra. De blänkte i morgonljuset. Solen närmade sig. 03.14 skulle den visa sig, och dagen skulle bli den längsta på året.

Det blev 10 lådor. Priset skulle antagligen bli 70 kr lådan. Avbränningarna räknade jag ut till 300. 100 kronor skulle förtjänsten bli per man.

I kläva skildes vi åt. Ragnar och jag skulle med färjan 04. GG 603 Lärkan skulle landa de 10 lådorna hos Västkustfiskarna på Öckerö.

Klockan visade 03.15. I Dana fjord hade en morgonsömning sol sträckt ut sig i sängen en sista gång och lagt sitt huvud till rätta mot en kudde av linnevit stiltje. Kulingen hade hittat honom till sitt igen och vilade sig hopkrupen under vattentäckeyt vid Vinga sand.

Det är 30% som är produktiva i samhället, hade Elon sagt till mig, när vi stävade ut mot Djupa rännan. När jag såg hur han slet med de andra kände jag att jag tillhörde de 70 procenten.

En gåta som jag inte lyckades lösa var varför makrillen måste fångas om natten. Berodde det på att köttet skulle vara alldeles färskt på borden, där det äts som lunch av de 70 %.

Ragnar menade att det hade att göra med att makrillen inte såg nätmaskorna om natten. I varje fall skulle våra 10 lådor ligga stekta på lunchbordet kl 12. Kanske skulle de ätas av bordsgästerna på färjorna till Fredrikshamn. 70%,30%.

Två fiskbilar körde mot Kläva. Elon och hans lag hade vakat och fiskat för 100 kr var. Nu skulle de hem och sova, Från bilfärjan mot Lilla Varholmen vinkade Ragnar till Lärkan på väg till Björkö.

Ragnar körde mig hem. Sov gott sade han.

Sådant år livet.

Nedtecknat den 24 juni 2006 av Ture Eriksson.

Insänt av Bengt Knutsson

C J Josephsson

På höstmötet den 9 november berättade Inger Jarland Olofsson om sin släkthistoria.

Inger berättade att det hela började med att hon läste några brev som hennes farfars far Carl Johan skrivet.

Carl Johans mor Maria Jonsdotter föddes 1798 i en lantbruksfamilj och fick, som många andra flickor på den tiden, börja tjäna som piga för att försörja sig. Så hände det sig att gårdens son fattade tycke för Maria och gjorde henne med barn.

Det innebar att Maria fick lämna sin tjänst. Enligt lagen på den tiden var barn utom äktenskapet "lönskaläge", vilket var brottsligt. En piga som blivit med utomäktenskapligt barn måste flytta från gården de tjänat på. Båda föräldrarna fick betala böter, men det var kvinnan som fick bära skammen. Men Maria stod emellertid på sig och drev begäran om underhåll för barnet till tinget som dömde till hennes fördel. En piga hade ju ingen annan som förestod henne än sin far, så det måste varit en oerhört stark kvinna. Sedan tror jag väl att Carl Johans styvfar också drev på. Det kostade ju pengar att ha ett barn i huset som skulle ha mat.

Rörelsens startkapital

Carl Johan växte upp och fick troligen arbeta tidigt redan som barn, både på gården och vid olika glasbruk. När mamman dog 1847 erhöll han de underhållspengar som betalats ut genom åren.

Det blev ett slags startkapital för Carl Johan, tillsammans med oxar och vagnar efter mammans bouppteckning. Så på det viset kunde han börja köpa upp glas från Kosta Glasbruk och börja sitt liv som glasknalle.

Resorna gick till städer som Mariestad, Uddevalla eller Kalmar där man sedan tog lasten runt kusten upp till Göteborg.

I breven berättade Carl Johan om hur det stormar på havet, hur han färdas med häst och vagn. Vid ett tillfälle åker allt glas i diket för att han kört för fort, en annan gång blir hästen halt och hela lasten försenad.

Paret fick fyra barn

1866 öppnade Carl Johan en egen butik på Kungstorget 3 i Göteborg. Han gifte sig med Brita Maria och fick fyra barn. Efter hans bortgång 1904 tog två av sönerna över verksamheten. Sedan kom första världskriget med svårare tider och affären gick i konkurs.

Den som startade verksamheten på nytt var Ingers pappa Ragnar, som var sonson till Carl Johan, han antog också det nya familjenamnet Jarland, berättade Inger.

I dag är det Inger som äger företaget ihop med sina tre syskon. Butiken på Korsgatan är fortfarande en stor del av Ingers liv. "Jag är ju där och arbetar emellanåt. Ibland har vi kundkvällar i butiken, där jag serverar och hjälper till."

Bengt Knutsson